

Jouko Karjalainen
Olli Viljanen

Arki kuntoon – lainrikkojien tuen tarve

© Kirjoittajat ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Taitto: Raili Silius

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki 2009

Valopaino Oy
Helsinki 2009

Sisällysluettelo

Suosituksset	5
1 Kriminaalihuoltopolitiikka hyvinvointivaltion murroksessa	5
2 Rangaistusjärjestelmä pari piirua yhteiskunnan suuntaan	8
3 Tutkimuskysymykset ja aineistot	12
4 Suunnitelmien avulla uuteen yhteistyöhön?	14
5 Tie tukossa asunto- ja työmarkkinoilla?	21
6 Arki kuntoon, asunnottomana?	26
7 Arki kuntoon työvoiman palvelukeskuksessa?	31
8 Sosiaalista tukea – ja kontrollia	34
9 Päätelmät	41
Lähteet	45
Liitteet	47

Suosituksset

Arki kuntoon -raportin perusteella on syytä nostaa pohdittavaksi neljä suositusta:

- 1) Tarvitaan taho, joka ottaisi ”yleisen sosiaalityön” keinoin kokonaisvastuun vapautuvien vankien ja myös yhdyskuntarangaistusta suorittavien sosiaalisesta tuesta ja palveluohjauksesta.
- 2) Eri viranomaisten, asiakkaiden ja vertaistukea tuottavien yhteydenpitoa voisi melko helposti ja kohtuullisilla kustannuksilla lisätä SKYPE- puhelinten ja muiden Internet- yhteyksien avulla. Tarvittava tekniikka ja osaaminen ovat helposti saatavissa.
- 3) Lainrikkajien ja muiden ”vaikeasti asutettavien” asumisen ennusteen parantaminen näyttäisi edellyttävän useiden toimijoiden parempaa valmistelua ja toimivia yhteistyörakenteita, joilla selviytymistä voidaan tukea ja tarvittaessa myös nopeasti puuttua ongelmiin.
- 4) Joissakin kunnissa olisi tarpeen käynnistää erityisiä työllistämishankkeita vankilasta vapautuville ja muille lainrikkajille, joita arvioimalla voitaisiin selvittää heidän työllistymisensä yleisiä ja paikallisia esteitä.

1 Kriminaalihuoltopolitiikka hyvinvointivaltion murroksessa

Matti Vanhasen toisen hallituksen ohjelmassa todetaan, että ”hallitus turvaa edellytykset vankeuslain mukaiselle kuntouttavalle toiminnalle.” (Hallituksen ohjelma 19.4.2007, 20) Uudessa vankeuslaissa keskeisinä työvälineinä pidetään vankien rangaistusajan suunnitelmia ja niiden mukaista työ- ja kuntouttavaa toimintaa sekä vapauttamissuunnitelmia ja niiden mukaista ”tehostettua yhteistyötä kuntien palvelujärjestelmän kanssa”. Oikeusministeriö sekä sosiaali- ja terveysministeriö asettivat toukokuussa 2005 vankien jälkihuoltotyöryhmän tämän yhteistoiminnan jäsentämiseksi. Työryhmä luovutti kymmenen kohtaa sisältäneet suosituksensa ja niihin liittyvän taustamuistion tammikuussa 2006. (Jälkihuoltotyöryhmä 2006). Tässä raportissa tarkastellaan työryhmän toiveita ja suosituksia lähinnä lainrikkajien asumisen, työhön osallistumisen ja viranomaisyhteistyön parantamiseksi.

Jälkihuoltotyöryhmä totesi toimintajärjestelmien pirstoutumisen olevan paitsi rikosseuraamusalan myös laajemmin koko yhteiskunnan haasteena, jota on yritetty ratkoa 1990-luvulta lähtien (Jälkihuoltotyöryhmä 2006, 14). Sektoroituminen tai oikeammin hallinnon hajautuminen erillisiin toimialueisiin on toki vanhempaa perua. Rungas puolitoista vuosikymmentä sitten koettu poikkeuksellisen syvä lama ja siitä toipuminen sekä sen jälkeen kiihtyneet sosiaaliset, demograafiset ja kulttuuriset muutokset leimaavat myös edelleen suomalaista yhteiskuntaa. Lamaa seurasi toisaalta melko vakaa ja nopea koko yhteiskunnan vaurauden, mutta myös sosiaalisten erojen

kasvu, joka näkyy selvemmin tuloerojen repeämisenä. Pitkäaikaistyöttömyydestä on tullut pysyvä ilmiö ja työttömien lisäksi monien muiden sosiaaliturvan varassa olevien ryhmien suhteellinen asema on taantunut, joidenkin jopa absoluuttisesti (Kangas & Ritakallio 2008). Suomi on vuonna 2009 verrattomasti kansainvälisempi kuin puolitoista vuosikymmentä sitten ja samalla olennaisesti heikommin kansallisesti ohjattavissa kuin 1980-luvulla, jolloin vallinneita ”kypsan hyvinvointivaltion” rakenteita ja ohjaukskeinoja on purkaantunut ja purettu viimeiset kaksi vuosikymmentä.

Hyvinvointivaltion kriisikeskustelu käynnistyi lähinnä sosiaalipoliittisen tutkimuksen parissa jo 1980-luvulla (legitimiteetti-, rahoitus- ja hallintakriisit), mutta itse rakennemuutos käynnistyi toden teolla vasta laman vauhdittamana. Kehitys on ollut selvästi poliittisten valintojen tulosta. Työhön osallistumisesta on tullut aikaisempaa yksiviivaisemmin tapa pysyä muun yhteiskunnan vaurastumisen vauhdissa. Hyvinvointivaltion uudelleenjakovaikutus on olennaisesti vähäisempi kuin 1980-luvun lopulla, jolloin viimeksi vallitsi suhteellinen täystyöllisyystilanne. Se taas on ollut perinteisesti yksi pohjoismaisen hyvinvointivaltiomallin peruspilari. Tuloerojen kasvun taustalla on työttömyyden ohella viimesijaisen sosiaaliturvan jälkeenjääneisyys ja toisaalta verotuksen voimakas keventyminen, mistä suurimman hyödyn on kerännyt yhteiskunnan vaurain osa. Sosiaaliturvan sidos työmarkkinoihin on vahvistunut ja sillä on ollut merkittäviä vaikutuksia työmarkkinoiden marginaaleissa sekä sosiaaliturvan varassa olevien asemalle ja toimeentulolle.

Poliittisessa keskustelussa on viime vuosina perätty ”poliittista tahtoa”. Näkyvä juonne valitsevassa retoriikassa on ollut perhesuuntautuneisuus ja perhetyön korostaminen sekä erityisenä huolena lapsiperheiden köyhyys – ja samanaikaisesti juuri pienituloisimpien lapsiperheiden kuten yksinhuoltajien suhteellisen aseman heikentyminen. Toimeentulo-ongelmista kärsivien ja työttömien määrä vähentyi 1990-luvun puolivälistä aina vuoden 2008 lopulle, vaikka eroa lamaa edeltäneeseen työttömyysasteeseen on edelleen useita prosenttiyksiköjä. Toimeentulotuen pitkäaikaisasiakkaiden määrä on edelleen lähes kolminkertainen ja pitkäaikaistyöttömiä on edelleen kymmeniä tuhansia¹. Lisäksi on muistutettava siitä, että jos toimeentulotuen reaaliarvo olisi seurannut muuta ansiokehitystä, sitä lähinnä täydentävänä tulona saavia olisi hyvinkin 100 000 nykyistä enemmän. Tason korotus kun merkitsisi nyt hiukan tukeen oikeutetun rajan yläpuolelle olevien tulevan sen piiriin (Sallila 2009). Pienituloistenkin realitulot ovat kasvaneet hieman lähinnä 2000-luvulla, mutta tuloerot ovat kuitenkin revenneet tavalla, joka on siirtänyt Suomen lähemmäksi EU-keskiarvoa ja etenkin ero muihin Pohjoismaihin on kasvanut (Tilastokeskus 2009). Talouden voimakaskaan kasvu ei ole vetänyt työmarkkinoille erityisen heikossa asemassa olevia ryhmiä kuten kävi 1980-luvun lopulla. Syitä on monia, mutta kaksi keskeisintä lienee monien vähäistä tai koulutusta edellyttäneiden ns. alhaisen tuottavuuden ammattien häviäminen ja samanaikaisesti ulkomailta tulleen työvoiman lisääntyminen.

New Public Management, uusi julkisjohtaminen, oli jo 1980-luvulla esillä Suomessa, mutta sekin alkoi tunkeutua hallintoon laman jälkeen. Iskusanoja ovat tulosorientaatio, tulostavoitteet, läpinäkyvyys, tilaaja-tuottajaroolit jne. Uudet toimintatavat, uusi suunta ja perinteisen sosiaalipoliittisen näkökulman oheneminen näkyvät riskien arvioinnin murtautuessa kokonaisvaltaisen tarvearvion tilalle. Uutta sanastoa ovat aktivointi, kannustavuus, velvollisuudet ja kulujen säästö, jossa ihminen nähdään ensi sijassa kulueränä. Sosiaalinen järki on jäänyt talouden alle ja menestyspuhe sidotaan omiin valintoihin, millä korostetaan itsehallinnan ja itsesäätelyn tärkeyttä. Kun rakenteista ei piitata, riskit yksilöllistyvät. Hyvinvointivaltion murroksen yhteys kriminaalipoliitiikkaan ja poikkeavuuden uuteen hallintatapaan näyttää ilmeiseltä vaikka kriminaalipoliitiikalla onkin omat polttopisteensä.

Hallinnon pyrkimyksenä on rationaalisuus, tai siihen vedotaan ainakin kahdessa tarkoituksessa. Ensinnäkin se on työnjaollisten suhteiden määrittelyä, josta esimerkkinä voi mainita

1. Vuoden 1990 lopulla pitkäaikaistyöttömiä oli noin 3 000. Silloin raja oli puoli vuotta, nyt heitä on yli 60 000 – vähintään vuoden työttömyyden perusteella. Lainrikkokojillakin oli tuolloin olennaisesti paremmat mahdollisuudet työllistyä.

jo edesmenneen kriminaalihuoltolaitoksen polveutuminen parissa vuosikymmenessä sosiaali- huollon ja rangaistusjärjestelmän välissä toimineesta melko hajanaisesta huolto-organisaatiosta (KHY) elimelliseksi osaksi rangaistusjärjestelmää. Toiseksi hallintaan liittyvät poiskäännyttä- misen mekanismit ovat aina mukana asiakkaiden käsittelytavoissa, sillä jokainen organisaatio rajaa toimintansa kohteet ja palveluja saavat asiakkaat aivan konkreettisesti. Ongelmaksi nämä määritellyt muodostuvat silloin kun jotkut ihmiset tuntuvat olevan sopimattomia oikeastaan mi- hinkään. Lainrikkajien kohdalla tämä tilanne saattaa olla jopa melko tavanomainen. Ratkaisevaa on sosiaalisten oikeuksien toteutuminen. Kyse on ryhmäoikeuksien toteutumisesta aivan kuten ihmisoikeuksien ja kansalaisoikeuksienkin kohdalla (Tuori ym. 2008). Kuntien panoksen myös oletettiin 1990-luvulla kasvavan ilman, että KHY:n myötä poistuneet sosiaali- ja työvoimapalvelut olisi mitenkään huomioitu esimerkiksi kuntien valtionosuuksia määriteltäessä.

Tämän vuosikymmenen aikana pohjoismaisen hyvinvointivaltioretoriikan rinnalle on tullut uusi toiminta-ajatus, jota kutsutaan aktiiviseksi sosiaalipolitiikaksi. Se on vielä enemmänkin tuo- teidean tasolla ja useissa suomalaista aktivointipolitiikkaa arvioinneissa tutkimuksissa aktivointiin onkin nähty liittyvän vahva moraalinen eetos (esim. Keskitalo 2008; Kotiranta 2008; Björklund 2008; myös Rodgers 2008). John J. Rodgers katsoo valinnan sosiaalipolitiikan ja moraalipolitiikan tapahtuneen ensinnäkin (keynesiläisen) hyvinvointivaltion sosiaalisista oikeuksista luopumisena sekä yksilöllisen vastuun korostuksen ja markkinauskon vahvistumisena. Toiseksi hänen mukaansa voisi puhua rakenteellisesta vaikutuksesta eli siitä, että valtiollinen sfääri ei voi sosiaalipolitiikan keinoin vaikuttaa suoraviivaisesti henkilökohtaisen alueeseen. Poliitikoilla ja politiikan suunnitte- lijoilla (policy planners) onkin sen vuoksi taipumus muuntaa sosiaaliset kysymykset moraaliseksi kysymyksiksi. (Rodgers 2008, 219) Syrjäytymispuheen pulmallisuus on usein siinä, että siinä käsitellään sosiaalisia ongelmia yksilöllisten ominaisuuksien ja tekojen tuloksena, vaikka kyse olisi yhteiskuntarakenteellisista ongelmista. Sellaisinaanahan on työttömyys ja myös asunnottomuus yleisinä ilmiöinä useimmiten ymmärretty. Suomessa politiikan suunnittelu tapahtuu edelleen keskitetysti. Ero aikaisempaan on ehkä siinä, että eri ministeriöiden virkamiesjohdon merkitys on jopa kasvanut hallitusten ohjelmatyössä, hallitusten väristä riippumatta.

Monen huoli on se, että peruspalvelut rapautuvat ja varsin paljon rahaa kuluu raskaisiin häiriöpalveluihin, mikä näkyy esimerkiksi lastensuojelussa. Huostaanottojen määrä on noin kaksinkertaistunut runsaassa vuosikymmenessä ja erityisesti se näkyy 16–17-vuotiaiden ikäryh- mässä, josta runsas 2 % oli huostaan otettuna vuoden 2007 aikana (Autio ym. 2008). Yhä useampi suomalainen kuolee alkoholin aiheuttamiin sairauksiin. Työikäisten alkoholikuolemat kasvoivat vuodesta 2007 lähes yhdeksän prosenttia. Työikäisten yleisin kuolinsyy onkin joko alkoholista aiheutunut sairaus tai alkoholimyrkytys. Huomattava osa kasvusta selittyy kuitenkin suurten ikäluokkien eli ns. määrän sukupolven ikääntymisellä ja vain osa suoraan kulutuksen kasvulla (Poikolainen & Mäkelä 2009). Ryöstöjä lukuun ottamatta alkoholin osuus selvitettyissä vakavissa rikoksissa on säilynyt samalla 60–70 % tasolla 1980-luvun alusta saakka. Samana aikana muiden huumeiden osuus on kasvanut alkoholin rinnalla kaikissa rikostyypeissä yhdestä prosentista noin kymmeneen. Ryöstöistä alkoholin vaikutuksen alaisena tehtiin saman tarkastelujakson alussa noin 60 % ja vuonna 2005 45 %. (Lehti & Sirén 2006)

Myös kriminaalipolitiikassa näyttäisi vaihtuneen ajattelutapa. Vuosikymmeniä keskustelua hallinneen kriminologian uusklassisen koulukunnan vaikutus on vähentynyt ja ns. uuspositivismi on vakiintumassa kriminaalipolitiikan taustaideologiaksi. Se on merkinnyt ”uushoitoideologian” (Laine, 2006) paluuta osaksi suomalaista rangaistusjärjestelmää. Kunnallisen sosiaalihuollon kehitystä ei ehkä voi lukea aivan näin selväpiirteisten ideologisten vaihdosten sarjana, mutta ns. aktiivisen sosiaalipolitiikan konseptit sosiaali- ja työhallinnossa pitävät kiinnostavalla tavalla sis-ällään samoja tavoitteita ja toimintatapoja kuin vallalla oleva uushoitoideologia tai ”strukturoitu kuntouttaminen” (Laine 2006) kriminaalipolitiikassa.

Tämä ei luonnollisestikaan ole vain sattumaa, eikä edes voi sanoa, että olisi luotu erityisen

uusi käsittelyjärjestelmä. Pikemminkin kyse on varsin vanhasta toimintatavasta eli yksilöllisen vastuullistamisen vakiinnuttamisesta sosiaalipolitiikan. Eurooppalaisessa sekä myös islamilaisessa ja aasialaisessa kansanperinteessä sama yhteiskunnallinen asenne on muotoiltu sellaisiin sanontoihin kuin ”jokainen on oman onnensa seppä tai ”ihminen on työnsä mukainen” (Kuusi Kansainvälinen sananlaskutietokanta, SKS). Yhteiskunnallisten tehtävien ja aseman erilaisuus tuottaa luonnollisesti hyvinkin vaihtelevia käytäntöjä, mutta samojen kysymysten äärellä olemme myös lainrikkajien tuen tarvetta arvioidessamme.

Lainrikkajat ovat niin sosiaalipolitiikan kuin kriminaalipolitiikan kohteina. Heiltä itseltään ei kuitenkaan ollut tällä kertaa mahdollista kysyä suoraan, ja niinpä tietolähteinä on käytetty heidän kanssaan työskenteleviä, lähinnä sosiaali- ja työvoimahallinnon viranomaisia. Hekin ovat eräällä tavalla kriminaalipolitiikan ja sosiaalipolitiikan kohteita, mutta ennen kaikkea niiden toteuttajia. Raporttia varten haastateltiin joitakin kymmeniä sosiaali- ja työvoimahallinnon työntekijöitä ja lisäksi kuvaa täydennettiin lomakekyselyillä sekä rekisteriaineistoilla. Raportin rakenne on seuraava.

Seuraavassa luvussa pohditaan eräitä huono-osaisuuteen liittyviä käsitteitä, joilla on raportin kannalta tärkeä asema. Luvussa kolme esitellään aineistot ja muotoillaan tutkimuskysymykset. Neljännessä luvussa arvioidaan muun muassa sosiaali-, työvoimahallinnossa ja tätä nykyä myös rangaistusjärjestelmässä lisääntyntä tapaa erityisten yksilökohtaisten suunnitelmien tekemiseen. Viidennessä luvussa arvioidaan lähinnä asumiseen ja työhön osallistumiseen liittyviä tarpeita, kuudennessa asumista ja asumisen palveluita kunnissa sekä seitsemännessä työvoiman palvelukeskusten suhteita puheena olevaan erityisasiakasryhmään. Kahdeksanteen lukuun on koottu haastatteluihin ja muissa aineistoissa nousseita sosiaalisen tuen muotoja, joita joko käytetään sosiaali- ja työvoimahallinnoissa tai ainakin toivottaisiin käytettävän ja yhdeksännessä tehdään päätelmät.

Kriminaalihuoltoliittisesti valistuneelle lukijalle tekstissä saattaa olla suuri joukko triviaaliitteja, mutta raportti on suunnattu myös ja ehkä ennen kaikkea kuntien ja työvoimahallinnon työntekijöille, joille lainrikkajien erityiset tuen tarpeet eivät ole jokapäiväisesti työssä mukana. Eräs raporttia leimaava havainto onkin se, että lainrikkajien kanssa tekeviä työntekijöitä on kunnissa varsin vähän. Tämä tosiasia teki myös tietojen keräämisen työlääksi ja osin epävarmaksi.

Tämän raportin valmistamisessa ovat haastateltujen kuntien ja työvoiman palvelukeskusten työntekijöiden lisäksi auttaneet hankkeen seurantaryhmän jäsenet Olavi Kaukonen, Vuokko Karsikas ja Sasu Tyni Rikosseuraamusvirastosta, Annamari Räisänen ja Henrik Linderborg Kriminaalihuoltolaitoksesta, Janne Kivivuori Oikeuspoliittisesta tutkimuslaitoksesta, Sakari Karvonen Stakesista/THL:sta ja Titti Sourander Helsingin sosiaalivirastosta. Raporttiin jääneistä puutteista ja mahdollisista virheistä vastaa yksin sen kokoon kirjoittaja Jouko Karjalainen.

2 Rangaistusjärjestelmä pari piirua yhteiskunnan suuntaan

Kriminaalihuoltotyön muutos 1990-luvun alussa tapahtui pitkälti rangaistusjärjestelmän sisäisen keskustelun tuloksena, eikä kuntien tai muiden mahdollisten toimijoiden valmiutta uuteen tilanteeseen juurikaan selvitetty. ”Jälkihuoltoverkon” aukot suurenevät entisestään kun samanaikaisesti käynnistyi koko sosiaali- ja terveydenhuoltoa koskeva palvelurakenteen muutos, joka on edelleen kesken. Tuolloinkin tarpeeseen nähden riittämättömien Kriminaalihuoltoyhdistyksen sosiaali-, asumis- ja työllistämispalvelujen lopettamisen vaikutukset täydensi epäonninen ajoitus, sillä muu-

tokset tehtiin käytännössä 1990-luvun alun laman oloissa, mikä ei lisännyt kuntien halukkuutta lainrikkojien palveluiden järjestämiseen. Huomio oli ja on senkin jälkeen ollut suuremmissa ongelmissa. Kuntien vähäisen aktiivisuuden käänköpuolena on ollut se, että erilaisilla yhdistyksillä ja vapaaehtoistoimijoilla on ollut julkista järjestelmää paikoin merkittävästi paikkaava tehtävä.

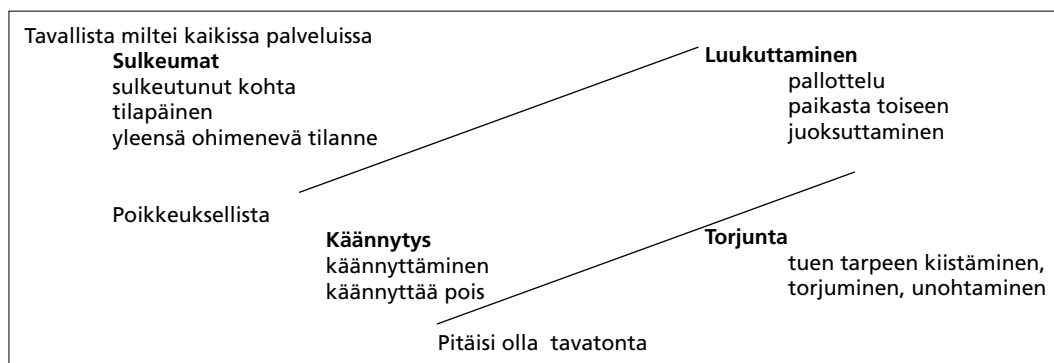
Keskeinen argumentti kuntien ja valtion suhteiden määrittelyssä kriminaalihuoltopolitiikassa oli se, että palvelujen järjestäminen kuuluu kunnille, ei valtiolle. Kuntien ja valtion vastuiden uudelleenmäärittely ei toki ole koskenut vain kriminaalihuoltopolitiikkaa vaikka sen näin jälkikäteen voisikin arvioida toimineen yhtenä muuttuvien hallinta- ja vastuusuhteiden pilottina – ilman julkilausuttua tavoitetta. Ylipäänsä tuolloin oli vielä vaikea nähdä laajemman muutoksen olevan menossa. Sosiaalivaltion kriisikeskustelukin oli tuossa vaiheessa hiipunut. 1990-luvun sosiaalipolitiikkaa voi taas luonnehtia monin eri tavoin, mutta varsin suuri yksimielisyys ainakin sosiaalipolitiikan tutkijoiden keskuudessa vallitsee siitä, että muutos aikaisempaan on ollut merkittävä, jopa radikaalilla tavalla hyvinvointivaltion juuriin ulottuva. Yksi juonne on ollut juuri valtion vetäytyminen ja kuntien sekä yksittäisten kotitalouksien vastuiden lisääntyminen. Jälkihuoltotyöryhmä (2006), jonka suositukset ovat tämän raportin taustalla, suuntasi pitkään jatkuneen pattiitilanteen ylittämiseksi toiveikkaita katseita kuntien palvelurakennemuutukseen, ns. PARAS- hankkeeseen.

Uudistus on toistaiseksi keskittynyt kuntarakenteisiin ja vuoden 2009 alussa toteutuikin useita kymmeniä kuntaliitoksia. Sosiaalibarometrissä 2009 valtaosa kuntien sosiaali- ja terveydenhuollon luottamus- ja virkamiesjohdosta arvioi nyt syntyvien yhteistoimintarakenteiden olevan vain välivaihe (Sosiaalibarometri 2009, 35–46). PARAS-hanke näyttääkin etenevän tavalla, jossa sosiaalipalvelujen ja etenkin sosiaalihuollon järjestäminen on mahdollisesti vielä pitkään odotuslistalla. Lisäksi sosiaali- ja terveysministeriössä on käynnistymässä sosiaalihuoltolain uudistus. Jälkihuoltotyöryhmän toiveikkuutta voi siten pitää epärealistisena, mutta toisaalta lainrikkojien ja muiden marginaalisten ryhmien asia on oikeastaan aina odotuslistalla ja otetaan päiväjärjestykseen melko sattumanvaraisesti, ”sitten kun” asiat, organisaatiot ja etenkin niiden uudistukset ovat sopivassa tilanteessa. Myös sosiaaliturvan kokonaisuudistuksen kanssa työskentelevän SATA-komitean työ on viivästynyt alkuperäisestä aikataulustaan. Sen suosituksilla olisi voinut olla paljonkin merkitystä kaikille viimesijaisen turvan varassa olevien ryhmien toimeentulon järjestämisessä. Tätä kirjoitettaessa alkuvuodesta 2009 uusia voimavaroja näyttäisi olevan tulossa vain pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishojelman (PAAVO:n) kautta.

Edellä on useaan otteeseen viitattu valtion toimenpiteisiin, joilla vastuita on siirretty yhtäältä kunnille sekä toisaalta perheille ja yksilöille. Jock Young kuvaa tätä prosessia tunnetussa teoksessaan ”The Exclusive Society” muutokseksi mukaan ottamisen (inclusive) yhteiskunnasta syrjäyttäväksi (exclusive) yhteiskunnaksi (Young 1999). Syrjäyttämisen, saati syrjäytymisen käsitteet ovat kuitenkin epäselviä ja oikeastaan mahdottomia tutkimuskohteiksi. Syrjäytyminen joko hävittää kokonaan toimivat subjektit tai pahimmillaan tekee ”syrjäytyneistä” oman kohtalonsa tuottajia. Syrjäytymispuheen ja siihen ratkaisuksi tuotetun aktivointi- ja vastuullistamispuheen vakiintuminen kehystävät organisaatiosta riippumatta myös rikoksista rangaistujen kanssa tehtävää sosiaalityötä. Syrjäytymiskäsitteen sijasta ja osin rinnalla tässä raportissa tarkastelunäkökulmana käytetään *poiskäännyttämisen* (diversion) käsitettä, jonka voi nähdä syrjäytymisen aktiivisena muotona, jonka avulla myös instituutiot on tunnistettavissa ja paikannettavissa. Poiskäännyttämisen voi jakaa ainakin neljään eri vakavuusasteeseen, nimittäin sulkeumiin, käännyttämiin, siirräntään ja torjuntaan (Hänninen 2007, 8–10).

Tavallisin ja hienovaraisin poiskäännyttäminen tapahtuu erilaisten esteiden, pidäkkeiden, tilapäisten sulkemisten tai palvelujen tukkeutumisten kautta. Tällaisia tapahtumia yhdistää erilaisten *sulkeumien* esiintyminen, jotka voivat olla esimerkiksi päihdeongelmien vuoksi lyhytjännitteisten asiakkaiden kohdalla hyvinkin kohtalokkaita. Käytännössä terveys- ja sosiaalipalveluissa on aina

KUVIO 1. Poiskäännyttämisen ulottuvuudet (vrt. Hänninen 2007, 8–10)

jonkin verran tukoksia ja jos ne eivät valikoidu sosiaalisesti, tilannetta ei ole välttämättä syytä pitää ankarassa mielessä pois käännytyksenä.²

Toinen, astetta vakavampi muoto on *käännyttämistä* tai *käännytystä*, jossa asianomainen pyritään muuntamaan toisenlaiseksi tai jopa toiseksi. Lainrikkojien ja myös päihderiippuvaisten kohdalla tavoitteena täytynee lähtökohtaisesti olla heidän joidenkin toimintatapojen muuttuminen; muutoin laitospäätös jatkuu. Käännyttämisessä ei kyse aina ole pelkästään vain joidenkin haitallisimpien piirteiden muuttaminen vaan usein myös kokonaisvaltaisemmasta yrityksestä uuden ihmisen identiteetin rakentamiseksi. Tällainen ajattelu sisältyy ”käännyttämiseen” esimerkiksi AA:n tai NA:n 12 askeleen kulkijaksi. Esimerkiksi työhallinnossa on lisätty yrittäjiksi kouluttamista erityisesti Itä- ja Pohjois-Suomessa, joissa työpaikkoja on vähän. Vaihdos edellyttää palkkatyöläisen käännyttämistä yrittäjän identiteetin kantajaksi.

Kolmas ja tavanomaisin poiskäännyttämisen, muoto on *siirräntä*, jota kutsutaan usein myös *luukuttamiseksi*.³ Useimmiten kyse asianomaisen ja hänen asiansa siirtämisestä viranomaiselta toiselle, joka pahimmillaan voi olla pallottelua viranomaisten välillä. Todennäköisesti harvassa kunnassa vankilasta vapautuva, ilmeisestä asunnottomuudesta huolimatta, pääsee suoraan kunnan tavalliseen vuokra-asuntoon, ellei hänellä ole ollut sitä ennen vankilaan joutumista. Asumisen ongelma on siirretty sosiaalihuollon asiaksi. Monesti siirtäminen voi tapahtua järjestelmän ulkopuolelle, vapaaehtoisten, omaisten tai pelkästään asianomaisten omalle vastuulle. 1990-luvun alussa voi sanoa tapahtuneen eräänlainen kollektiivinen tukea tarvitsevien siirräntä organisaatiolta toiselle tai ei mihinkään. Esimerkiksi psykiatristen sairaaloiden lakkautusten jälkeen ei vastaanottavia palveluja aina ollutkaan.

Neljäs ja vakavin diversion muoto on *torjunta*, joka eroaa edellisistä siinä, että asianomainen määrittää vastoin hänen tahtoaan käytännössä pysyvästi esimerkiksi palvelujärjestelmän tai työmarkkinoiden ulkopuolelle. Lainrikkovia, erityisiä sosiaalisia ongelmia kantavana ryhmänä saattaa luonnehtia varsinkin usein torjutuksi tuleminen ja heidän erityisten tarpeidensa torjuminen kunnallisessa sosiaalihuollossa.

Riski- ja tarvearviointiin perustuvassa rangaistusajattelussa ja toisaalta ns. aktiivisen sosiaalipolitiikan ideologiassa korostuvat yksilön vastuu ja velvollisuudet, jolloin huomio kiinnittyy arvoihin, asenteisiin ja sosiaaliseen viittekehukseen. Ammatillisen henkilöstön tehtävänä on huolehtia asutettavan, työllistettävän, kuntoutettavan tai uudelleen kasvatettavan kokonaisvaltaisista tarpeista. Sosiaali- ja työhallinnon yhteiseksi työvälineeksi ”vaikeasti työllistettävälle” on luotu työvoiman palvelukeskukset (TYP:t), joissa toteutetaan hyvinkin samankaltaisia asioita

2. Toinen asia on se, kuinka nämä tukokset ovat lisänneet asiallisesti ottaen terveydenhuoltojärjestelmän monikerroksisuutta.

3. ”Luukuttaminen” tunnetaan myös asiakkaiden harrastamana ”sosiaaliluukkujen” hyväksikäyttönä.

kuin esimerkiksi keväällä 2008 raportoidussa ja ainakin vankeinhoidon piirissä kiitellyssä WOP-ohjelmassa Keravan vankilassa (esim. Keski-Uusimaa 2008). Erilaiset kartoitukset, riskiarviot ja etenkin *suunnitelmat* ovat muotoutuneet sekä rangaistusjärjestelmässä että sosiaali- ja työvoimapolkujen puolella ammatillisen henkilöstön keskeisiksi työvälineiksi ja myös työntekijöiden tekemisten tulostittareiksi.

Kriminaalihuoltoyhdistyksen sosiaalipalvelujen lopettaminen kytkettiin ehdottomien vankeusrangaistusten vähentämiseen, sillä vapaudessa suoritettavien rangaistusten, tai nykysoomen mukaan, rikosseuraamusten, täytäntöönpanoon tarvittiin voimavaroja. Uusia rangaistusmuotoja onkin otettu käyttöön ja vankiluku onkin laskenut 1980-luvun lopulta, vaikka siihen vaikuttavien tekijöiden vaikutusta, kuten ikäluokkien pienenemistä, saati eri tekijöiden yhteisvaikutusta ei voidakaan kovin tarkasti arvioida. Rangaistusajattelun näkökulmasta on tapahtunut suunnan vaihdos (inversio), mikä tarkoittaa rangaistusten ja niitä suorittavien integrointia yhteiskuntaan. Sosiaalityön näkökulmasta tilanne ei ole mitenkään uusi, koska sille kun on ennenkin muotoiltu uusia tehtäviä melko mutkattomasti muun yhteiskunnan taholta. Aktiivisen sosiaalipolitiikan konsepti toimii tästäkin ajankohtaisena esimerkkinä.

Nykyiselle rangaistusten täytäntöönpanolle ja ns. aktiiviselle sosiaalipolitiikalle on yhteistä yhä tarkemmin yksilöihin kiinnittyvä riskien arviointi ja tähän arviointiin liittyvien suunnitelmien tekeminen. (ks. Matthews ym. 2003, 233–238) Hallinnon kielellä asian voisi ilmaista niin, että aktiivinen kansalaisuus on paitsi väline, myös ja ennen kaikkea sen tuote (Rose 1999). Poiskäännyttämisen ja myös mukaan ottamisen käytännöt luonnollisesti muuttuvat tässä prosessissa ja tuottavat alati uudistuvia hallinnan menettelytapoja. 1990-luvun alussa alkanut viimesijaisen toimeentuloturvan (käytännössä työmarkkina-, toimeentulo- ja asumistuki) toisiaan seuranneiden muutosten ketju on siitä ehkä selkein esimerkki. Muutos koskee myös lainrikkajia ja heidän ”aktiivointiaan” – ja vastuullistamistaan.

Paljon käytetty argumentti 1980-luvun lopun kriminaalihuoltoliittisessä keskustelussa oli se, että valtion tehtäviin ei kuulu sosiaalipalvelujen tuottaminen. Se on kuntien tehtävä vaikka poikkeuksiakin toki edelleen on. Parin vuosikymmenen kokemus kuntien jälkihuoltopalveluista, tai pikemminkin niiden puuttumisesta, antaa aihetta epäillä moisen argumentin olleen melkoista toiveajattelua, siis poiskäännyttämisen kielellä *ongelmien siirtämistä jopa sivuuttamista*. Ainakaan asumispalveluiden osalta ei kovin paljon liikahduksia ole tapahtunut ennen kuin vasta pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelmassa, jossa tämä *erityisryhmä* (vankilasta vapautuneet) on huomioitu, eikä suotta. Helsingin asunnottomien sosiaalitoimistossa tehtiin huhti – toukokuussa 2008 selvitys uusien asiakkaiden asunnottomuuden syistä. Tuon kahden kuukauden aikana tullessa 123 uudesta asiakkaasta miltei 60 % oli jäänyt asunnottomiksi joko avioeron, vanhempien luota poismuuton tai vankilaan joutumisen vuoksi (ASSO 2008). Tilanne ei todennäköisesti ole uusi. Jälkihuoltotyöryhmän suosituksilla ja tämän seurantaraportin tuloksilla ovat nämäkin juurensa.

Diversion käsitettä voi kriminaalipolitiikan näkökulmasta tulkita toisin kuin ns. aktiivisen sosiaalipolitiikan kehityksessä. Kriminaalipolitiikassa se tarkoittaa usein pelkästään sitä, että henkilöiden päätyminen varsinaiseen rikosseuraamusjärjestelmään halutaan välttää ja sinne joutuneisiin suunnataan pelkän eristämisen sijasta erilaisia kuntouttavina koettuja toimia. Diversion voi liittää myös keskusteluun riskiyhteiskunnasta. Erona toimintajärjestelmien välillä on ainakin se, että rangaistusjärjestelmässä arvioidaan tarpeita ja kuntoutustoimia ennen kaikkea suhteessa uusintarikollisuusrisikkiin. Sosiaalihuollon vallitseviksi näkökulmiksi ovat vakiintuneet sellaiset riskit kuten ”sosiaaliturvariippuvuus” tai ”passiivisuuden varaan jääminen” ja pahimpana peikkona ”syrjäytyminen”, jonka toteutumana rikoskierte toki nähdään. Viime kädessä vastuu tekemisistään ja tekemättä jättämisistään on yksilöllä, mutta ilman yhteiskunnan väliintuloa vaikeassa sosiaalisessa tilanteessa olevien voi olla vaikea vähentää uusintarikollisuuttaan tai sosiaali- ja terveydenhuollolle aiheuttamaansa erityistä rasitusta. ”Yhteiskunnan” määrittely vastuunkantajina tai niiden toteuttama ”jälkihuolto” näyttävät kuitenkin olevan edelleen käytännössä ratkaisematta.

Yhtenä, usein julkilausumattomana alavireenä asiantuntijakeskusteluissa rikoksista rangaistujen tuen tarpeesta kulkee jako ”normaalipalveluihin” ja ”erityispalveluihin”. Onko vankilarangaistus erityistä tukea vaativa sosiaalinen ongelma vai riittävätkö tavanomaiset palvelut ja sosiaaliturva? Yksinkertaista ei myöskään ole ratkaista, mikä on normaalia ja universaalia tai mikä erityistä ja tarveharkintaista. Pitkäaikaisasuttomuuden vähentämishjelmassa nostetaan jako näkyväksi uusilla käsitteillä suunnattaessa asumisen tukea erityisryhmille, kuten ”vaikeasti asutettaville”, joihin luetaan muun muassa vankilasta vapautuvat.

Uuden vankeuslain ja muun muassa sen yhteistoimintatavoitteiden vauhdittamiseksi työskennellyt ns. jälkihuoltotyöryhmä tuotti joukon suosituksia paitsi yhteistyön tavoista myös sosiaali- ja työvoimahallinnon uusista rooleista. Tämän raportin tavoitteena on arvioida lähinnä asumisen ja työhön osallistumisen pulmakohtia, eikä esittää uusia tavoitteita tai toimintamalleja. Raportissa ei arvioida koko jälkihuoltotyöryhmän suosituslistaa. Näkökulmana on juuri asunto- ja työmarkkinoilla toteutuvat lainrikkojien sosiaaliset oikeudet. Etenkin ehdottomien vankeusrangaistusten yhteydessä sidokset vankilan ulkopuoliseen maailmaan joko katkeavat tai saavat joka tapauksessa siviilielämästä poikkeavia muotoja ja sisältöjä. Siviiliin paluun jälkeen edessä on jatkuvasti tilanteita, joissa lainrikkooja Foucaultin sanoin ei leimaa vain hänen tekonsa vaan ennen kaikkea se syrjäytetty (poissulkeva) asema, johon hän tekonsa vuoksi on joutunut (Foucault 1984).

3 Tutkimuskysymykset ja aineistot

1) Rikoksista rangaistujen tuen tarve '00-luvun lopulla?

Tilanne-erittelyn ainekset koottiin pääasiassa rekistereistä ja työntekijäkyselyistä (TK). Osion aineistot poimittiin Vankitietojärjestelmä (VATI) ja TYYNE- rekisteristä (yhdyskuntarangaistuksia suorittavien tiedot vuodesta 2006) vuoden lopussa 2008. Asianomaisten itse muotoilema tuen tarve näkyy VATI:iin sisältyvien vapauttamissuunnitelmatiedoissa sekä dikotomisena ”on tarvetta” ”ei ole tarvetta” että työntekijöiden muistiinpanojen avulla. Rekisteripoinnnoissa keskityttiin *yhteistoiminnan, asumisen, työn ja toimeentulon* sekä niihin liittyen päihdeongelmien pulmakohtien käsittelyyn.

2) Miten kunnissa tai työvoiman palvelukeskuksissa voitaisiin turvata rikoksista rangaistujen tuen tarpeet nykyistä paremmin?

Tavoite-erittelyt koottiin haastatteluilla niitä täydennettiin ja lomakekyselyllä (työntekijäkysely, TK), joka suunnattiin suurimpiin kuntiin. Työntekijäkyselyn (TK) kysymykset ja haastattelujen teemat sekä yhteenveto haastatteluista ovat liitteissä 1 ja 3.

3) Onko kuntien ja rangaistusjärjestelmän yhteistyö kehittynyt uuden vankeuslain aikana?

Oma kokonaisuutensa on rangaistusjärjestelmän ja kuntien yhteistyö. Yhteistyön muodot tai niiden puute olivat tärkeitä johtolankoja haastatteluosiossa (liite 2).

Aineistot

Tarvittavien tukitoimien vaihtelua koskevan osion data poimittiin Vankitietojärjestelmästä ja TYYNE- rekisteristä (yhdyskuntarangaistuksia suorittavien tiedot vuodesta 2006) avulla

kesällä 2008. Asianomaisten itse muotoilemaa tuen tarvetta arvioitiin rangaistusajan suunnitelman (RANSU) ja vapauttamissuunnitelmien (VAPSU) avulla.

20 suurimman kunnan sosiaali- ja työvoimapalvelutoimistoista haettiin puhelimitse vastaajia työntekijöille suunnattuun lomakekyselyyn (TK). Useiden satojen yhteydenottojen tuloksena ”48 pieneen kysymykseen” tuli 57 vastausta, mitä voi pitää pienenä määränä, kun tavoitteena oli sata vastaajaa. Toisaalta se kuvaa ylipäänsä mahdollisen kohdejoukonkin pienuutta. On luonnollisesti mahdotonta sanoa, mikä vastausten edustavuus on, koska emme tunne varsinaista perusjoukkoa eli niitä, jotka työskentelevät satunnaista useammin lainrikkajia-asiakkaiden kanssa. Kyselyyn vastanneista 11 työskenteli työvoiman palvelukeskuksissa, 18 sosiaalitoimistoissa, yhdeksän päihdehuollossa, kuusi asumispalveluissa, neljä kolmannella sektorilla ja neljä muissa tehtävissä. Tavoitteena oli saada vastaajia erityisesti sosiaalitoimistoista ja työvoiman palvelukeskuksista, mikä näkyy vastaajien jakaantumisessa. Vastauksia tuli kaikkiaan 18 paikkakunnalta ja syystä tai toisesta eniten Kotkasta, Porista ja Mikkelistä. Oulua lukuun ottamatta vastauksia tuli kaikista suurimmista kaupungeista.

Lisäksi tehtiin yhteensä 23 (tavoite 15 siis ylittyi roimasti) haastattelua 12 kunnassa. Koska paria haastattelua lukuun ottamatta yksittäisissä haastattelutilanteissa oli läsnä kaksi ja joissain kolmekin työntekijää, kertyi haastateltavia yhteensä 41. Yhdessä tai korkeintaan kahdessa haastattelutilanteessa useamman haastateltavan läsnäolo tuntui hankalalta. Kyseisissä tilanteissa toinen haastateltava haastattelijan väliintuloista huolimatta sai dominoitua keskustelua ja yritti ikään kuin määrittellä asioiden oikea laita. Luonnollisesti ryhmähaastattelu on aina tilanteena toisenlainen kuin kahden kesken tapahtuva keskustelutilanne. Koska tavoitteena oli kerätä mahdollisimman paljon tietoa käytännön työstä ja ehkä vähemmän mielipiteitä ja näkemyksiä, oli mahdollisimman suuren haastattelumäärän kokoaminen perusteltua. Lisäksi useissa paikoissa työntekijät itse halusivat työparin tai muuten ”asioista lisää tietävän” työntekijän mukaan haastatteluun.

Haastattelujen kesto oli pääasiassa käytännössä noin tunti juurikaan riippumatta siitä, kuinka monta henkilöä oli läsnä. Enemmänkin haastattelun pituuteen vaikutti se, kuinka lähellä lainrikkajien kanssa tehtävää työtä haastateltavat olivat. Haastatelluista seitsemän työskenteli asumispalveluissa kahdeksan työvoimatoimissa, seitsemän päihdehuollossa ja 19 muissa sosiaalitoimen tehtävissä, lähinnä sosiaalityöntekijöinä. Esimiesasemassa haastateltavista oli 19, jos myös vastaavat ohjaajat ja johtavat sosiaalityöntekijät määrittellään sellaisiksi. Kooste haastatelluista ja haastatteluteemoista ovat liitteinä.

Marraskuussa 2008 aineistoja täydennettiin vielä lainrikkajien asumisesta kuntiin lähetetyllä kyselyllä (liite 4) ja työvoiman palvelukeskuksiin lähetetyllä kyselyllä (liite 5). Jälkimmäiseen vastasi tarkalleen puolet palvelukeskuksista ja joistakin tuli lisäksi toimistokohtaisia vastauksia. Asumista koskevaan tiedusteluun vastasi hiukan vajaa puolet kyselyn kohteena olleista kunnista. Jälkikäteen selvisi, että hiukan odotettua heikompaan tulokseen saattoi vaikuttaa se, että hiukan aikaisemmin Sosiaalikehitys Oy oli kyselyt samoilta kunnilta asunnottomien asumispalveluista laajemmin.

TAULUKKO 1. Aineistot ja niiden käyttö

Aineisto	Tuen tarve	Tuen tarjonta	Yhteistyö
Vankitietorekisteri (VATI)	x	(x)	x
Yhdyskuntaseuraamusrekisteri (TYYNE)	x	x	x
Työntekijäkysely (TK)	x	x	x
Haastattelut	x	x	x
Asumistilannekysely		x	
TYP- kysely (työvoiman palvelukeskukset)	x	x	

4 Suunnitelmien avulla uuteen yhteistyöhön?

Jälkihuoltotyöryhmä painotti kuntien kuntoutussuunnitelmien sitomisen tärkeyttä vankiloissa tehtyihin rangaistusajan ja vapauttamissuunnitelmiin sekä Kriminaalihuoltolaitoksen suunnitelmiin niin, että ”ne nivotaan yhteen ennen rangaistuksen suorittamista sekä sen jälkeen” (Jälkihuoltotyöryhmä 2006). Vankeuslaki edellyttää, että jokaisen vapautettavan kanssa laaditaan osana rangaistusajan suunnitelmaa (RANSU) vapauttamissuunnitelma (VAPSU) ja se velvoittaa lähinnä rangaistuksen täytäntöönpanon viranomaisia olemaan tarpeellisessa määrin yhteydessä vangin kotikunnan sosiaali- ja terveys-, asunto- ja työvoimaviranomaisiin (Vankeuslaki 4. luku 6 ja 7§.). Ehdonalaisvalvontaan taas liittyy valvontasuunnitelman tekeminen. (Mohell & Pajuoja 2006)

”Niin ja se vähä riippuu siitä vangista, ei ne välttämättä halua hirveesti tavata. Me ollaan käytettävissä tapaamista varten jos niikseen.” (sosiaalityöntekijä5)

Sosiaalityöhön, aivan samoin kuin työvoimahallintoon on aina kuulunut suunnitelmien tekeminen. Jokainen vankilasta vapautuva suunnittelee kukin tavallaan elämäänsä vankilan jälkeen. Tavoitteellisen ja suunnitelmallisen asiakastyön seuralaisena on miltei luonnonvoimaisesti laajentunut erilaisten säännönmukaisten suunnitelmien kirjo. Asianosaisten, siis tässä tapauksessa lainrikkokojasiakkaiden voi olla vaikea mieltää monien päällekkäisten suunnitelmien ja sopimusten mieltä ja asemaa. Selkeästi erilaisiin etuuksiin ja etenkin niiden mahdollisiin leikkauksiin liittyvät suunnitelmat ovat oma kategoriansa. Toisena ovat erilaiset tilannekohtaiset asiakkaiden tarpeisiin liittyvät suunnitelmat. Sellaisia tehdään esimerkiksi päihdehuollossa tai sosiaalihuollon asumispalveluissa. Niidenkin ”rikkominen” tai toteuttamatta jättäminen saattavat johtaa palvelun epäämiseen tai asianomaisen poistamiseen palvelujen piiristä. Kolmanneksi erotan suunnitelmat, joissa velvoite liittyy ensi sijassa viranomaisten toimintaan ja yhteys johonkin etuuteen tai palveluun on korkeintaan välillinen. Tällaisina voi mielestäni pitää esimerkiksi työhallinnossa tehtävää aktivointisuunnitelmaa sekä tässä yhteydessä tärkeitä rangaistusajan suunnitelmaa, vapauttamissuunnitelmaa tai valvontasuunnitelmaa. Sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijöiden haastatteluista myös välittyi viimeksi mainittujen suunnitelmien selvästi erilainen painoarvo. Niihin kuuluvista asioista kyllä puhuttiin, mutta suunnitelmien asemaa suunnitelmina, saati niiden yhteensovittamista muiden suunnitelmien kanssa ei juurikaan pohdittu. Kaikki viranomaiset näkevät luonnollisesti juuri heidän kanssaan tehtävät suunnitelmat erityisen tärkeiksi asiakkaiden tulevan toiminnan kannalta.

Vuoden 2008 aikana VATI- järjestelmään kertyi tiedot 6 201 vapautuneesta rangaistusvangista, joista noin puolelle oli tehty vapauttamissuunnitelma. Vaihtelu on siinäkin melko suurta ja käytännössä kaikille ei sitä edes tehdä. ”Verkostotyönä” oli merkitty tehdyiksi yhteensä 6 % ja vaihtelu alueittain ja vankiloittain on varsin suurta, kuten taulukosta 3 käy selville.

Vähiten ”verkostotyötä” on suhteellisestikin tehty Itä-Suomessa ja eniten Pohjois-Suomessa. Molemmat ovat alueita, joissa etäisyydet ovat pitkiä, joten se ei ainakaan yksioikoisesti selitä verkostotyön vähäisyyttä, saati sen runsautta. Sen sijaan Vankeinhoitolaitoksen ja Oulun kaupungin välinen ostopalvelusopimus voi selittää osan juuri Pohjois-Suomen poikkeavista luvuista. Vapauttamissuunnitelmia on ankarasti ottaen siis tehty verkostoyhteistyönä varsin vaihtelevasti, jossain paikoin todella vähän, joissakin laitoksissa jopa paljon, mutta tilanne ei ole aivan näin yksioikoinen. Vankitietorekisterin sarake ”mukana olevat tahot” osoittaa, että yhteistyötä vangin asioissa oli vuonna 2008 tehty 13 prosentissa vapautumisissa ja 17 prosentissa tapauksista vanki on antanut luvan selvittää tilannettaan vankilan ulkopuolisten työntekijöiden kanssa. Tietoja on ulkopuolisen osin hankala tulkita, koska mukana olevista varsin moni on kirjattu vain henkilön nimellä, eikä ollenkaan aina niissä näy edes hänen toimipaikkansa tai muu taustansa. Lupaa yhteydenottoihin on haettu myös ”sosiaaliviranomaisten” tai ”työvoimaviranomaisten” ym.

TAULUKKO 2.

Kunta	Vapautu- neita	Prosenttiosuus kaikista	Kunta	Vapautu- neita	Prosenttiosuus kaikista
Helsinki	1 362	18,9	Kangasala	20	0,3
Turku	368	5,1	Valkeaoski	19	0,3
Vantaa	290	4,0	Laukaa	19	0,3
Tampere	262	3,6	Kauhajoki	19	0,3
Espoo	217	3,0	Vammala	18	0,3
Lahti	197	2,7	Kaarina	17	0,2
Oulu	193	2,7	Hamina	17	0,2
Kuopio	139	1,9	Mäntsälä	16	0,2
Jyväskylä	137	1,9	Kontiolahti	16	0,2
Pori	109	1,5	Kempele	16	0,2
Vaasa	100	1,4	Ulvila	15	0,2
Kotka	86	1,2	Pihtipudas	15	0,2
Joensuu	71	1,0	Outokumpu	15	0,2
Hämeenlinna	70	1,0	Nurmes	15	0,2
Järvenpää	65	0,9	Naantali	15	0,2
Mikkeli	60	0,8	Mustasaari	15	0,2
Jyväskylän ml	59	0,8	Leppävirta	15	0,2
Riihimäki	52	0,7	Kuusamo	15	0,2
Imatra	51	0,7	Ylivieska	14	0,2
Porvoo	50	0,7	Polvijärvi	14	0,2
Kemi	50	0,7	Loimaa	14	0,2
Tuusula	49	0,7	Liperi	14	0,2
Kouvola	48	0,7	Hanko	14	0,2
Rovaniemi	47	0,7	Suomussalmi	13	0,2
Lappeenranta	46	0,6	Orivesi	13	0,2
Äänekoski	44	0,6	Lieksa	13	0,2
Seinäjoki	44	0,6	Lempäälä	13	0,2
Rauma	44	0,6	Laitila	13	0,2
Kajaani	43	0,6	Kokemäki	13	0,2
Raisio	41	0,6	Keuruu	13	0,2
Kerava	41	0,6	Janakkala	13	0,2
Forssa	41	0,6	Hämeenkyrö	13	0,2
Varkaus	39	0,5	Viitasaari	12	0,2
Kirkkonummi	39	0,5	Sipoo	12	0,2
Hyvinkää	39	0,5	Muurame	12	0,2
Savonlinna	37	0,5	Lapinlahti	12	0,2
Lohja	37	0,5	Kemijärvi	12	0,2
Salo	36	0,5	Joutseno	12	0,2
Pieksämäki	35	0,5	Hausjärvi	12	0,2
Nokia	35	0,5	Asikkala	12	0,2
Kokkola	35	0,5	Anjalankoski	12	0,2
Nastola	30	0,4	Akaa	12	0,2
Nurmijärvi	29	0,4	Orimattila	11	0,2
Kuusankoski	28	0,4	Mänttä	11	0,2
Vihti	24	0,3	Jämsänkoski	11	0,2
Pietarsaari	24	0,3	Ilomantsi	11	0,2
Iisalmi	24	0,3	Huittinen	11	0,2
Heinola	24	0,3	Alajärvi	11	0,2
Raahe	23	0,3	Ei tietoa	170	2,4
Haukipudas	23	0,3	Muut noin 300		
Uusikaupunki	22	0,3	kuntaa	975	13,5
Tornio	22	0,3	Pohjoismaat	41	0,6
Jämsä	21	0,3	Muut maat	202	2,8
Hollola	21	0,3	Tuntematon	15	0,2
			Yhteensä	7 196	

TAULUKKO 3. Vapauttamissuunitelmat 1.1.–31.12.2008

	Vapautuneet	Vapauttamis-		Tehdyistä	
	1.1.–31.12.2008	suunnitelma	tehty	verkostoyhteistyönä	
	N	N	%	N	%
Etelä-Suomen aluevankila					
Suljetut laitokset	2 122	678	32	17	3
Avolaitokset	353	311	88	28	9
Yhteensä	2 475	989	40	45	5
Länsi-Suomen aluevankila					
Suljetut laitokset	1 025	370	36	26	7
Avolaitokset	523	273	52	2	1
Yhteensä	1 548	643	42	28	4
Kaakkois-Suomen aluevankila					
Suljetut laitokset	463	233	50	8	3
Avolaitokset	332	170	51	8	5
Yhteensä	795	403	51	16	4
Itä-Suomen aluevankila					
Suljetut laitokset	503	319	63	54	17
Avolaitokset	231	211	91	5	2
Yhteensä	777	496	64	10	2
Pohjois-Suomen aluevankila					
Suljetut laitokset	503	319	63	54	17
Avolaitokset	103	97	94	26	27
Yhteensä	606	416	69	80	19
Suljetut laitokset yhteensä	4 659	1 885	40	110	6
Avolaitokset yhteensä	1 542	1 062	69	69	6
Kaikki yhteensä	6 201	2 947	48	179	6

kanssa. Merkinnät kertovat myös sen, että melko usein mukana ollut taho on vankilan tai Kriminaalihoitolaitoksen työntekijä. Näihin yhteydenottoihin harvoin on erikseen pyydetty vangin lupaa. Kaikkineen nämä kolme merkintää (”tehty verkostotyönä”, ”mukana olleet tahot” ja ”lupa yhteydenottoon”) ovat melko sekava kokonaisuus, jossa pelkistyy monen muunkin perustyötä ylläpitävän rekisterin vaikea yhteensovittaminen arkisen työn ja yleisempien tiedon tarpeiden kanssa. Olennaista on luonnollisesti sen toimivuus kentällä, mutta samalla pitää olla tarkkana niistä tehtävien johtopäätösten kanssa.

Suunnitelmauskon leviäminen joka puolelle asiakastyötä tekeviä järjestelmiä on selvästi synnyttänyt myös suunnitelmainflaatiota. Se selittänee osaltaan vapauttamissuunnitelmien heikkoa tuntemusta kunnissa ja etenkin työvoiman palvelukeskuksissa. Sen lisäksi kyse on sittenkin vielä varsin uudesta yhteistoimintatavoitteesta. Monista sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksista tiedetään, että niillä on taipumus tulla eri aikaan voimaan eri kunnissa. Vankeuslaki on luonnollisesti velvoittava rikosseuraamusalalla, mutta kunnissa ja työvoimahallinnossa sen yhteistyövelvoitteet nähdään selvästi enemmänkin suosituksina. Niitähän eri ministeriöt ovat viime vuosina käyttäneet kuntien ohjausvälineenä. Tähän välittömästi liittyvä kysymys on se, lisääkö yhteistyö myös asiakkaan tarvitsemia ja myös saamia palveluja vai lisääntykö lähinnä vain ns. palveluohjaus, pahimmillaan jopa *luukuttamisen* merkityksessä? Yhteistyön muotoilu on myös alati määrittelyä pakeneva kohde. Tämän tutkimushankkeen alussa vankeinhoitolaitoksessa

painotettiin ”verkostotyön” käsitettä, noin vuotta myöhemmin puhuttiin mieluummin ”yhteistyön muista muodoista”, mikä ei ole suinkaan sama asia.

”Nii, silloin se menee puuhasteluks ja silloin se asiakas unohtuu. Et sehän ei oo mitenkään tavatonta näis byrokraattisissa, ja kolmannen sektorin toimijoiden yhteistyössä, et se asiakas unohtuu, et siitä yhteistyön tekemisestä tulee se kehittämisen kohde. Se on niin vaarallista. Ja se on jännittävää et se on AINA, aina se sama juttu. Oli se kehittämiskohde mikä vaan ni siin käy usein niin.” (Sostt3)

Haastatteluissa näkyy se, että verkostotyöskentelyyn sanan varsinaisessa merkityksessä liittyy muutamia kysymyksiä, jotka eivät ole käytännössä helppo ratkoa. Vapautuvien verkostotyöstä tuntuu olevan hyviä kokemuksia muun muassa Oulussa ja Tampereella, mutta kiinteämmän yhteistyön käynnistämisenä näyttää olevan useimmilla paikkakunnilla pulmia perustavissa asioissa kuten kuka kutsuu koolle ja kuka koordinoi ennen ja jälkeen vapautumisen? Oulussa, ainakin haastatteluhetkellä, oli palkattu kunnan sosiaalityöntekijä vankilaan ns. hallituksen köyhyyspaketin avulla ja Tampereella Silta-valmennus vaikutti olevan keskeinen linkki. KHL:n asiakkaiden kohdalla yhteydenpidon ongelmia on luonnollisesti vähemmän ja ne näyttäisivät liittyvän henkilöstön tiuhaan vaihtuvuuteen etenkin kriminaalihuoltolaitoksessa ja sosiaalitoimistoissa. Asiakkaat ovat siviilissä, eivätkä tarvitse saattajaa asioidakseen eri viranomaisten kanssa.

Useimmilla haastattelujen kohteena olleilla paikkakunnilla koettiin yhteistyön kuitenkin ehdottomasti viime vuosina lisääntyneen ja myös monipuolistuneen, mikä näytti tarkoittaneen useampien toimijoiden mukanaoloa ja tiettyä säännönmukaisuutta yhteydenpidossa. Yhteydenpiteen vankeuslakiin mainitsi kuitenkin vain muutama haastateltava. Monen mielestä mainittavampaa muutosta ei olisi tapahtunut ja toisaalta oli myös pari sellaista paikkakuntaa, joissa sijoitusvankila oli vaihtunut tai toiminta siirretty uuteen laitokseen ja yhteydenpitoon oli tullut selvä katkos (erityisesti Kokkola ja Turku).

”Kommentti lähinnä vankilan kotouttamisesta: Asiakas oli tuomion aikana vankimielisairaalassa, josta otettiin yhteyttä sinänsä konkreettisesti vuokra-asiassa, mutta jatkohoitosuunnitelmat jäivät täysin rempalleen. Pyynnöstä luvattiin lähettää epikriisi terveyskeskuksen omalääkärille, ei saap. Eikä yhteisneuvottelua kotouttamisen kynnyksellä saatu järjestettyä. Asiakas on uudestaan takaisin päihdekierteessä. Varsinkin nuorten vapautuvien vankien kohdalla toivottaisiin parempaa jälkihuollon suunnittelua ja seurantaa.” (terveydenhoitaja 1)

Vankeuslain toteuttamiseksi luotiin aluevankilajärjestelmä. Kuhunkin viiteen aluevankilaan kuuluu suljettuja ja avolaitoksia sekä sijoittajayksiköt, joissa laaditaan kaikki riski- ja tarvearvioinnit (HE 263/2004). Vankiloissa tämä uusi sijoittajayksikköjen organisaatiotaso on herättänyt myös kummastusta ja suoranaista pettymystä, koska lain valmistelun aikana ”työntekijät saivat sen käsityksen, että lisävoimavarat olisivat tulleet suoraan vankiloihin ja lähityöhön, eikä johdon ja hallinnon kasvattamiseen” (vankilan sostt 23.5.08). Pettymyksen värittävä päätelmä ei ole pelkkää yksityisajattelua, sillä rikosseuraamusalan henkilöstöstrategiassa on todettu sama ongelma. Henkilöstöresursseja tulisi kohdentaa ”aikaisempaa enemmän lähityöhön” (Rise 2009 s. 22). Vuodesta 2004 vuoteen 2008 johdon osuus on lisääntynyt noin prosenttiyksiköllä valvonta- ja vartiointitehtävissä olevien osuuden laskiessa ja KKS- henkilöstön (koulutus, kuntoutus, sosiaalityö) osuuden pysyessä samana. Kriminaalihuoltolaitoksessa kehitys on sen sijaan ollut päinvastainen, johdon osuus laski 2004–2007 kaksi prosenttiyksikköä kun yhdyskuntaseuraamusten toimeenpanossa olevien osuus nousi samana aikana neljä prosenttiyksikköä. Vapautumisvaiheen sosiaalityöhön saatiin henkilöstölisäyksiä ns. köyhyyspakettien avulla ja niillä rahoilla ostettiin viiteen vankilaan kuntien sosiaalityöntekijöiden työtä nimenomaan vapautumisen valmisteluun.

Yhdyskuntapalvelun, ehdonalaisvalvonnan ja ehdollisesti rangaistujen nuorten osalta KHL:n rooli nousi haastatteluissa esiin itsestään selvänä, ainakin niissä tapauksissa, joissa kriminaalihuol-

työ oli nähty irrallaan vankilassa tehtävästä työstä. Vastaajien kriminaalihuoltotyön tuntemushan vaihteli aika tavalla, sillä vain osalle lainrikkajia-asiakkaiden asiat ovat päivittäin työssä mukana, monille vain kerran pari vuodessa työssä vastaan tuleva ongelmien vyyhti. Tavalliselta vaikuttavalla tilanteella on väistämättömästi se seuraus, että lainrikkajien kanssa tehtävä sosiaalityö on monissa kunnissa ja työvoiman palvelukeskuksissa tapauskohtaista ilman selkeitä jatkuvuutta turvaavia rakenteita. Tapauskohtaisesta toiminnasta syntyy helposti vain tapauskohtaista yhteistyötä, etenkin jos työntekijät vaihtuvat tiheään.

Työntekijäkyselyn (TK) mukaan päivittäin lainrikkajia-asiakkaita kohtasi runsas neljännes (16/54), viikoittain vajaa neljännes (13/54) ja kuukausittain tai harvemmin hiukan vajaa puolet vastaajista (25/54). Hiukan tiheämpään tapaamistahtiin viittaa kuitenkin se, että miltei neljä kymmenestä (22/57) työntekijästä oli tavannut saman viikon aikana asiakkaansa⁴, josta lomake oli täytetty ja vain neljännes (16/57) yli kuukautta aikaisemmin tapaamastaan asiakkaastaan. On syytä tässäkin muistuttaa, että tieto ei kuvaa yleistä tilannetta sosiaali- ja työvoimahallinnossa, sillä he olivat valikoituneet noin 300 puhelinkontaktin jälkeen ns. lumipallomenetelmällä vastaajiksi. Lainrikkajia-asiakkaat eivät siten ole yleisissä sosiaali- ja työvoimapalveluissa erityisen tyypillinen asiakasryhmä vaikka usein heidät tekojensa ja tuomioidensa vuoksi muistetaan vaikeina asiakastapauksina, mikä näkyy myös haastatteluissa. Noin 40 prosenttia oli kuitenkin ollut asiakassuhteessa yli vuoden, osa jopa yli kolme vuotta ja kahdessa kolmasosassa yhteydenpito on ollut säännöllistä tai säännöllisesti uusiutuvaa (vankeuskausien välillä). Päihdehuollossa ja asumispalveluissa lainrikkajat näyttävät olevan varsin tavallinen asiakasryhmä. Työntekijöiden itse valitsemista asiakastapauksista vain yksi oli maahanmuuttajataustainen. Puhtaalla satunnaisotannalla heitä olisi 58:sta pitänyt olla ainakin kaksi tai kolme. (liite 7)

Puhelin on edelleen selvästi tärkein yhteydenpidon väline, vaikka erilaiset sähköpostin ja Internetin varaan rakentuvat toimintatavat tekevät tuloaan. Moni pohtikin sitä, onko yhden tai jopa useamman toimijan yhteen saattaminen säännöllisesti edes realistinen tavoite? Yhteistyötä voi toki tehdä monella tavalla ja useimmat asiat hoituvat parhaiten ja nopeimmin kun niistä vastaavat viranomaiset ovat oman työpöytänsä ja tietokoneensa äärellä kuin ”istuisivat pyöreän pöydän ääressä juomassa kahvia ja syömässä pullaa” (sosiaalityöntekijä 2). Toisaalta pelkästään kahdenvälisiin puhelinkontakteihin perustuva yhteistyö tai ”verkostoituminen” jättävät asianomaisen enemmän tai vähemmän äänettömäksi ja pitkälti vailla valtaa olevaksi osapuoleksi. Näin laadittujen vapautumissuunnitelmat on helppo tulkita sitovuudeltaan erilaisiksi kuin yhteisen (vaikka pyöreänkin) pöydän ääressä tehdyt.

”Asiakkaan tilanne on tällä hetkellä hyvä – hänelle on aloitettu juuri korvaushoito ja hän tuntuu olevan motivoitunut sitä kautta päihdeettömyyteen joka puolestaan mahdollistaa rikoksetoman elämäntavan. Asiakas on ollut aikoinaan aktiivisestikin työelämässä pieniä pätkiä, syksyllä hänellä on tarkoitus päästä joko työelämään tai työpajatoimintaan. Asiakkaan päihteidenkäyttö on jatkunut jo vuosia, muutaman kerran hän on vieroittautunut päihteistä vankilassa ollessaan (ei ole ollut päihdeettömällä osastoilla)”. (terveydenhoitaja 2)

Vapautumissuunnitelma syntyy harvoin tyhjälle taululle vaan etenkin lyhyitä tuomioita suorittaneilla taustalla on erilaisia sitoumuksia ja kirjattujakin suunnitelmia sosiaalitoimistossa, päihdehuollossa tai työvoimahallinnossa. Pällekkäisten ja jopa keskenään ristikkäisten suunnitelmien tilanne on tavallinen siviilissä olevilla tai vapaudessa rangaistustaan suorittavilla. Vankilasta vapautuminen on kuitenkin poikkeuksellinen tapahtuma, jonka vapautuva kokee jonkin uuden

4. (TK)Kyselyn saatteessa toivottiin, ”että täyttäisit seuraavan lomakkeen viimeksi kohtaamasi rikoksista rangaitun asiakkaan kohdalta ... Voit täyttää lomakkeen myös yhdessä asiakkaan kanssa hänen siihen suostuessaan”. (TK) Kolmessa tapauksessa lomake oli täytetty yhdessä asiakkaan kanssa. Yhdessä toisen työntekijän kanssa tapausasiakas oli tavattu 11 vastauksessa.

alkuna. Suunnitelmia ja haaveita on todennäköisesti paljon ja aika moni niistä epärealistinen. Vangin, vankilan ja siviilin sidosryhmien yhteistyölle on aito ja tärkeä tilaus. Se tunnustetaan myös kunnissa ja työvoiman palvelukeskuksissa ainakin tärkeänä yleisperiaatteena vaikka käytännön toteutusta ei aina synnykään, kuten rekisteritietojen ja muiden aineistojen perusteella voi päätellä.

Vankitietorekisterin perusteella näyttäisi myös siltä, että ”verkostotyönä” tapahtunut vapautumisen suunnittelu (siis ne tapaukset, joissa on maininta yhteistyötahosta tai ao. merkintä rekisterissä) ei keskittyisi mihinkään erityisen poikkeavaan asiakkaan ongelmaan tai tarpeeseen. Ulkopuolinen voisi helposti ajatella, että esimerkiksi päihdeongelmat tai työmarkkinakelpoisuuteen liittyvissä asioissa olisi erityistä tarvetta verkostoitumiseen. Näin ei kuitenkaan näyttäisi olevan vaan kaikki muutkin asiat näyttävät olevan yhtä lailla mainittu toimenpidesarakkeissa. Vankikertaisuudella näyttäisi olevan merkitystä eli ensikertaisten ja todella monenkertaisten (6 ja yli) kohdalla verkostotyötä tehdään useammin. Kyse on silloin noin puolesta kaikista vapautuvista. Hieman paneutuvampi ote näkyy myös heitä koskevien puuttuvien tietojen vähäisempänä määränä (ks. liite 7). Aineistojen perusteella voi esittää myös varovaisia arvioita laitospöytäisten työskentelyerojen olemassa olosta, mutta tarkempien päätelmien tekeminen pelkkien VATI-tietojen varassa on epävarmaa ja vaatisikin perusteellisempaa asiaan pureutumista muun muassa vankeinhoidon henkilöstön haastattelujen avulla. Vangin ikä ei sen sijaan näyttäisi koko vankijoukossa selittävän verkostotyötä tai sen puuttumista.

Toimiva ja vaikuttava vapautteen valmennus edellyttää Riitta Granfeltin mielestä kuntoutus-tukikokonaisuuksien kehittämistä. Hänen arvioimansa Keravan vankilassa vuonna 2001 aloitetun ns. WOP-ohjelman tärkeitä voimavaroja ovat olleet työhönsä sitoutuneet ja ammattitaitoiset työntekijät, osaston kuntoutusmyönteinen ilmapiiri sekä pitkäjänteinen sidosryhmäyhteistyö. (Granfelt 2008.)Tämän raportin vastausten perusteella vankilan rooli ”elämänhallinnan ja suunnitelmallisen vapautumisen” tuottamisessa pidettiin ensisijaisena, ilman sitä ”ne pölähtää tohon aamulla ja sit ruvetaan ihmettelemään, mihin asumaan ja missä tavarat ja niin edelleen, eikä ne kaikki todellakaan tule sovittuna aikana” (sosiaalityöntekijä19). Margit Kyngäs (2000) tiivistä haastattelemiensa vankien suhteen vapautumiseen siihen, että lyhyttä tuomiota suorittavat ensikertalaiset jaksoivat tehdä omia vapautumissuunnitelmiaan, mutta vapautumiskertojen lisääntyessä suunnitelmista luovuttiin ja siviiliin lähdettiin katsomaan, mitä tulee vastaan. Etenkään ”pudonneet” eivät jaksaneet uskoa voivansa vaikuttaa tulevaisuuteensa. (Kyngäs 2000, 230–234).

Kati Rantala (2004) taas pitää kuntouttavan vankilatyön tuloksia korkeintaan vaatimattomina ja sen johtavan jopa yksilön vastuun ja mahdollisuuksien ylikorostamiseen. Tampereelta tehdyn tutkimuksensa perusteella hän toteaa tarvetta olevan sellaisille erityispalveluille, jossa yhdistyisivät kuntoutukseen motivointi, tuettu asuminen, päihdehoito ja mielekäs tekeminen. Ylipäänsä vankilasta vapautuville on tarjolla vähän erityispalveluja ja nekin ovat monesti kolmannen sektorin järjestämiä, mihin Rantalan epäilee liittyvän lisämarginalisoitumisen riskin (Rantala 2004, 88–89). Esimerkiksi edellä mainitun paljon myönteistä julkisuutta saaneen WOP-ohjelman siirtäminen toiseen laitokseen ei välttämättä johda samoihin tuloksiin (yleisesti tästä ongelmasta ks. esim.

TAULUKKO 4. Tarvearviot vankilassa, vuonna 2008 vapautuneet (N = 6201)*

	Ei	Kyllä	Tarvetta on %	Arvio tehty kaikista vapautuneista %
Työpaikka tiedossa	1 543	629	71	35
Työhallinnon palvelutarvetta**	84	1 253	59	34
Koulutuspaikka tiedossa	1 781	144	92	31
Tarve järjestää koulutusta**	1 343	531	28	30

* työntekijän arvio

** vangin oma arvio

Laine 2007, 271–274). Lisäksi on vaikea uskoa, että samanlaisia voimavaroja on saatavissa jatkossa sen paremmin Keravan vankilassa kuin muuallakaan.

Poissulkemisen vaikeimmin näkyvät mekanismit, kuten *viivyttely* tai *hidastelu* ja niiden perin arkiset käytännöt näyttävät olevan vallitseva toimintatapa sekä kuntien sosiaalitoimistoissa että työvoimahallinnossa, ainakin jos arviointiperusteena käytetään vapautumissuunnitelmien valmistelua. Oma lukunsa ovat alle kolmen kuukauden tuomioita suorittavat. Diversion käsitteitä käyttäen voisi sanoa, että heidät joudutaan *järjestelmällisesti sivuuttamaan*, sillä kysehän ei ole tilapäisestä *tukoksesta*. Katariina Pekkola ja Teija Sundman päätyivät asiakkaiden ja sosiaalityöntekijöiden haastattelujen perusteella siihen, että kunnissa suunnitelmat ymmärretään sopimuksina ja myös suullisesti ”sovittuja” asioita käsitellään sopimuksina. Asiakkaat taas puhuvat asioista, joita ”suunnitelmien” tekemisen yhteydessä on puhuttu eli he eivät miellä niitä sen paremmin suunnitelmiksi saati sopimuksiksi (Pekkola & Valokivi 2006, 39). Tämän hankkeen alussa vankeinhoidossa puhuttiin ”verkostotyöstä”, nyt vuotta myöhemmin mieluummin ”yhteistyön muista muodoista”, koska varsin pian selvisi se, että vaativassa mielessä verkostotyötä tehdään vain poikkeustilanteissa.

Kovin varmaa vastausta ei voi antaa siihen, lisääkö yhteistyö asiakkaan tarvitsemia ja myös saamia palveluja vai lisääntykö lähinnä vain ns. palveluohjaus, poiskäännyttämisen kielellä pahimmillaan *luukuttamisen* merkityksessä? Seuraavan luvun perusteella voi ainakin todeta, että työkenttää riittää eikä ainakaan toistaiseksi lainrikkokojen asumis- ja työllisyyspalvelut eivät ole ollenkaan riittävät. Esimerkiksi sosiaalitoimistoissa ei yksinkertaisesti ole riittävästi työvoimaa paljon aikaa vaativiin verkostokokouksiin. Työntekijöitä on jopa pikimmin viime aikoina vähennetty. Niinpä katseet on käännetty muun muassa sosiaalitoimistojen työnjaon ja koko organisaationkin muutoksiin. ”Sitten kun saamme toimeentulotuen jonot kuriin ja tämän organisaatiomuutoksen valmiiksi, voimme toivon mukaan suunnata huomiota myös erityisryhmiin” (osastopäällikkö). Tämä ”sitku”-näköala vain on tainnut olla vallitseva aina esimerkiksi lainrikkokojen kohdalla.

Jälkihuoltotyöryhmän suosittelu vapauttamissuunnitelmien ja kuntien kuntoutussuunnitelmien yhteen nivominen on luonnollisesti järkevä lähtökohta. Työryhmäkin ymmärsi asiaan liittyvän monia käytännöllisiä ongelmia ja etenkin verkostotyöhön liittyvät pulmat. Tämän raportin vajaan vuoden pituisen kokoamisprosessin aikana myös vankeinhoitolaitoksessa verkostotyön painottaminen on vaihtunut ”muun yhteistyön” kehittämiseen, mikä toki pitää sisällään verkostotyötakin. Tuija Kotirannan tapaan voidaan myös kysyä, mikä on suunnitelmien merkitys tai vielä tarkemmin, kenen toimintaan suunnitelmien tekemisellä uskotaan vaikuttettavan (Kotiranta 163–164). Tällä Kotiranta ei suinkaan tarkoita, ettei suunnitelmia tarvittaisi, ja ettei tarvetta olisi niiden hyvälle ja sitoutuneelle toteuttamiselle. Suunnitelmien määrän käyttäminen eri viranomaisten tulostavoitteina voi kuitenkin tehdä suunnitelmista tärkeämpiä kuin siitä, mitä niiden perusteella oikeasti tapahtuu.

”Tehtiin suunnitelma vankilan sosiaalityöntekijän, sosiaalitoimiston, kuntouttavan työtoiminnan, A-neuvolan ja meidän kanssa. 1 palaveri vankilassa ja 1 siviilissä. Tulikohan liikaa tekstiä paperille? Oli vain päivän kuntouttavassa työtoiminnassa ja katosi kuukaudeksi. Nyt on vain päihdehuollon asiakkaana, saa jatkaa asumista. Kuvitteli varmaan asunnon olevan palkkiona, kunhan suostuu kaikkeen mahdolliseen.”(päihdetyöntekijä 5)

Yhteistyön ja etenkin verkostoyhteistyön kehittämisen pulmakohdat ovat melko tavallisia sosiaali- ja työvoimapalvelujen *tukoksia*, kun asiantilaa arvioi poiskäännyttämisen käsitteillä. Työntekijöiltä ei yksinkertaisesti riitä aikaa jopa kokonaisen työpäivän käyttämiseen verkostopalaveriin vankilassa. Uudet monisuuntaisen yhteydenpidon välineet, kuten SKYPE-yhteydet ovat kuitenkin varsin kohtuullisin kustannuksin luotavissa jopa yksittäisten työntekijöiden työpöydille. Lisäksi tarvitaan toki jonkin verran koulutusta ja ennen kaikkea halua opetella uuden tekniikan tuottama verkostokokousten malli. Lapissa, Australiasta ja Uudesta Seelannista puhumattakaan, tämä on jo arkipäivää. Mainittujen mahdollisuuksien hylkäämistä voi hyvinkin pitää paitsi muutosten vastustamisena myös *velvollisuuksien siirtämisenä tai välinpitämättömytenä*, joka uusien yhteydenpidon muotojen yleistyessä on ennemmin tai myöhemmin tulkittavissa suorastaan *torjunnaksi*.

5 Tie tukossa asunto- ja työmarkkinoilla?

”Asuntojen ja etenkin riittävästi tuettujen asuinyksiköiden puute on yksi keskeisimpiä rikosseuraamusasiakkaiden selviytymisen ja yhteiskuntaan integroitumisen esteitä. Sosiaalisen asuntopolitiikan ohella on kyettävä vastaamaan myös päihde- ja mielenterveysongelmaisten vaativan asuttamisen haasteisiin lisäämällä tuettua asumista ja sosiaalista isännöintiä.” (Jälkihuoltotyöryhmä, suositus 4)

Sosiaalityön keskiössä sanotaan tänä päivänä olevan moniammatillisuus, vaikuttavuus, asiakkaan osallisuus ja oikeudet, voimaannuttaminen (empowerment) sekä työntekijöiden mahdollisuus vaikuttaa käytettävissä olevien työvälineiden kehittämiseen, siis vaikuttaa työnsä sisältöön ja jopa ajankäyttöön. Nämä näkemykset näkyvät lokakuussa 2006 voimaantulleen vankeuslain sisällössä, jossa keskeiseksi työvälineeksi nousee rangaistusajan suunnitelma ja siihen liittyen tuomion loppuvaiheessa vapauttamissuunnitelma. Lakiuudistuksen jälkeen ne tulisi tehdä kaikille vangeille. Käytännössä lyhyitä 1–3 kuukauden tuomioita suorittaville niitä ei ehditä tekemään. Rangaistusajan suunnitelma taas perustuu riski- ja tarvearvioon. Niiden laatimisessa on pidetty tärkeänä vangin omaa osallistumista sekä vankilan eri henkilöstöryhmien ja kotikunnan sosiaali- ja terveydenhuollon sekä työvoimaviranomaisten väliset yhteistyötä.

Lainrikkajat ovat köyhiä, päihdeongelmaisia ja usein sosiaalisesti eristyneitä. Turvaverkot ovat heidän ympärillään pettäneet ja tähän liittyy osaamattomuutta, alemmuuden tunteita ja irrallisuutta, joihin kuitenkin voidaan vaikuttaa sosiaalityötä ja sosiaalipoliittista järjestelmää kehittämällä (Kääriäinen 1994, 274–282). Tarja Kauppila (1999, 260–263) katsoo, että (mies) vankien turvattomuus liittyy elämän perustarpeiden jatkuvuuden uhanalaisuuteen ja vastaavasti turvallisuutta luo niiden kunnossa oleminen. Vankien asunnottomuutta tutkinut Riitta Granfelt (2003) kantaa huolta vapautuvien kohtaamasta yhteiskunnasta. Asunnottomuus merkitsee useimmiten muidenkin pyrkimysten kariutumista. Oman erityisryhmänsä muodostavat sakojaan vankeudella maksavat, joista osalle vankila tarjoaa vaihtoehdon asunnottomuudelle ja hallitsemattomalle päihteiden käytölle (esim. Kuivajärvi 1992, 203–4, 209).

Asunnottomia oli koko maassa kuntien ilmoitusten mukaan vuoden 2008 lopussa noin 8 000 ja heistä yli puolet pääkaupunkiseudulla sekä kolme neljäsosaa 10 suurimmassa kaupungissa. Samoissa kunnissa on myös valtaosa vapautuvista ja muita rangaistuksia suorittavista. Pitkäaikaisasunnottomiksi arvioidaan noin 45 % koko asunnottomien joukosta. Pitkän asunnottomuushistorian lisäksi heihin luokitellaan henkilöt, joiden itsenäisen asumisen järjestymistä vaikeuttavat esimerkiksi päihde- tai mielenterveysongelmat sekä vankilatausta. Tiedot perustuvat kuntien antamiin ilmoituksiin asunnottomien määrästä. Asumisen rahoitus- ja kehittämisskeskus ARA:n asunnottomuusselvityksen näennäisen tarkoista luvuista huolimatta kyse on melko summittaisesta poikkileikkaustiedosta, eikä esimerkiksi vapautuvien osalta aukottomasti edes yhden päivän tilanteesta marraskuussa (Tiitinen joulukuu 2008). Aivan ilmeisesti pelkästään Helsingin yli 15 000 vuosittaisesta vuokra-asuntojonoon kirjautuvasta vapautuvien osuus on huomasti heidän väestöosuuttaan suurempi. Sen lisäksi on mahdollista, että ”tuttavien ja sukulaisten luona asuvissa” on päällekkäisyyttä muiden ryhmien kanssa.⁵ Rikoksista rangaistut ovat yksi erityisen vaikeassa ja usein torjutussa asemassa asuntonarkkinoillakin oleva ryhmä.

5. ARA:n näennäisesti tarkkojen lukujen epävarmuutta osoittaa mm. tämän ryhmän koon vaihtelu. Kun Helsinki ilmoitti vuosina 2001–2002 poikkeuksellisesti koko vuoden kertymän, hyppäsi esimerkiksi tuttavien ja sukulaisten luona majoituvien kokonaismäärä miltei 7 000:een. Korjausliike vuonna 2003 pudotti määrän alle puoleen. Vapautuvien vankien määrä teki samanlaisen heilahduksen. Lisäksi asuntotoimen sekä sosiaali- ja terveystoimen käyttämät asumisen peruskäsitteet poikkeavat toisistaan. Asuntotoimen peruskäsitteitä ovat asunto ja asukas, kun taas sosiaali- ja terveystoimessa puhutaan asumispalveluista ja palveluja käyttävistä asiakkaista. Tämä peruskäsitteiden eroavuus aiheuttaa osaltaan ongelmia, kun pyritään selvittämään eri asukasryhmien asumista (asumispalveluja) ja asunontarvetta (asumispalvelujen tarvetta).

Vielä 1990-luvun alussa esimerkiksi Helsingissä lähes joka kymmenes vapautuva asunnon vanki sai kaupungin vuokra-asunnon. 2000-luvun alkupuolella asunnon sai Erkki Korhosen mukaan vain muutama vapautuva, jos ollenkaan (Korhonen 2002). Muutos Helsingissä on huomionarvoinen, sillä sinne vapautuu noin viidennes kaikista vangeista ja asunnottomina vapautuvista peräti 60 prosenttia tulee pääkaupunkiseudulle. Taulukossa 3 on esitetty kuntien asunnottomuuskyselyyn esittämät arviot ilman asuntoa vapautuvista vangeista. Sen jälkeen taulukossa 4 on esitetty vapautumissuunnitelmien yhteydessä vankiloissa kootut yksilökohtaiset arviot asumistilanteesta.

Asumista koskeva tieto on tarvetiedoista selvästi parhaiten selvitetty ja kirjattu, mikä on luonnollistakin. Asumistilanteen ja asumiseen liittyvän avun tarpeen väliset suhteet viittaavat siihen, että ”asuminen kunnossa” ei ole aivan yksiselitteisesti määriteltävissä. Tähän palataan hiukan tuonnempana. Näyttää siltä, että mitä nuorempi lainrikkoja on, sitä useammin hän näyttäisi tarvitsevan apua asumisensa järjestämiseen (liite 7). Näyttäisi siltä, että vajaa kolmannes vapautuvista tarvitsisi vapautumistilanteessa apua asunnon järjestämisessä. Tuomion pituus vaikuttaa selkeästi puuttuviin tietoihin ja lyhyitä, alle kolmen kuukauden tuomioita suorittavista ei ehditä kuin hiukan runsaalle puolelle tekemään suunnitelma. Alle 20-vuotiaista taas todennäköisesti suurin osa on edelleen asiakkaana lastensuojelussa tai sen jälkihuollossa, jolloin asumista koskevat asiat tulevat vapauttamissuunnitelmasta riippumatta selvitettyä. Taulukossa myös kiinnostava vapauttamissuunnitelmien laatimiseen liittyvä yksityiskohta, jonka mukaan kokonaan puuttuvien tietojen määrä ei alle 20-vuotiaita lukuun ottamatta juuri vaihteleva vapautuvan iän mukana. Sama

TAULUKKO 5. Kuntien tietoja asunnottomista vangeista

Vuosi	Asunnottomiksi vankilasta vapautuneet	Kaikki yksinäiset asunnottomat
1996	441	9612
1997	506	9814
1998	474	9994
1999	456	9988
2000	417	9999
2001	686	9966
2002	695	9561
2003	337	8186
2004	283	7651
2005	286	7430
2006	286	7399
2007	246	7303
muutos 1996 = 100	55,8	76,0

TAULUKKO 6. Tarvearviot vankilassa, vuonna 2008 vapautuneet (N = 6 201)*

	Ei	Kyllä	Tarvetta on %	Arvio tehty kaikista vapautuneista %
Asunto tiedossa	696	1817	28	41
Tarve järjestää asunto**	1 553	777	33	38

* Poimittu vapauttamissuunnitelmista (VAPSU)

** Vangin oma arvio

näyttäisi toistuvan kertaisuudenkin kohdalla, mikä viittaa siihen, että haastateltavia vankeja ei näillä ehkä kaikkein ilmeisimmillä perusteilla juurikaan valikoida.

Asumiseen liittyvät ongelmat kartoitettiin Vankitietorekisterin, Tyyne-rekisterin ja työntekijäkyselyn avulla. Kuntien tarjoamaa asumisen tukea selvitettiin 10 suurimman asunnottomuus-kunnan osalta pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelman (PAAVO) aiesopimuksien ja 30 kuntaan kohdistetulla kyselyllä. Kunnat oli valittu sen mukaan, että ne olivat joko niiden 25 kunnan joukossa, johon vapautuu eniten vankeja tai on eniten yhdyskuntapalveluasiakkaita. PAAVO:aan liittyvät suunnitelmat ovat siinä mielessä olennaisia, että niihin on kirjattu periaatteessa kaikki hankesuunnitelmat, joita kyseisessä 10 kunnassa on nyt ja viime vuosina ollut ylipäänsä asunnottomuuden vähentämiseksi.

Ehdollista rangaistustaan suorittavien nuorten, yhdyskuntapalvelussa tai ehdonalaisvalvonnassa olevien lainrikkojien osalta asumistilanne (2008 päättyneet tuomiot) on esitetty taulukossa 7.

Tyyne- tietojärjestelmään vietyjen mukaan erityisen hyvä asumistilanne näyttäisi olevan yhdyskuntapalvelussa olevilla, mutta kyse on osittain kyseiseen rangaistuksen liittyvien viranomais-toimenpiteiden mahdollisesti tuottamasta tarpeesta voida esittää yksiselitteinen asunto-osoite. Eri siviiliorganisaatioiden työntekijöille tehdyn lomakekyselyn (N = 57)⁶ perusteella näyttäisi asumis-, sosiaali- ja työvoimapalveluissa asiakkaina olevien lainrikkojien asumistilanne huomattavasti kuin KHL:n asiakkaina olevien. Sosiaalihuollon toimipisteiden ja työvoiman palvelukeskusten arvioiden mukaan vakinainen asunto olisi vain noin puolella lainrikkoja-asiakkaista. (ks. liite 7) Kyselyssä käytimme asuntorahaston, ARA:n, luokittelua, jossa asunnottomien suurimman yksittäisen kategorian muodostavat tuttavien ja sukulaisten luona asuvat. Tätä ryhmää, kuten ei myöskään tukiasunnoissa asuvia taas tunneta lainkaan RISE:n tilastoissa. Tuttavien ja sukulaisten luona majoilevia oli kyselymme vastaajien mukaan noin kymmenes, eli saman verran kuin ”tilapäisen” asunnon varassa olevia. Tukiasunnoissakin olisi kyselyn perusteella ollut joka 12. lainrikkoja.

Edellä jo todettiin, että vapautuvien asumistilanteet eivät ole aivan yksiselitteisiä ja niitä koskevilla tiedoilla on taipumus vaihdella. Taulukkoa 11 (sivulla 27) varten poimittiin 10 prosentin otos VATI-aineistosta (3 200 vankeuskautta) ja niiden osalta käytiin läpi kaikki toimenpidemerkinnot, jotka luokiteltiin asuntoasioihin, toimeentulotukeen, työhön ja koulutukseen, määrittelemättömiin viranomaiskontakteihin, päihteisiin, valvontaan, muihin mainintoihin (kuten peruuttanut käynnin sillä kertaa) ja niihin, joissa ei ollut lainkaan mainintaa. Asumista koskevat maininnat luokiteltiin taulukon 4 mukaisella luokituksella ja siten, että mukaan poimittiin viimeinen asiaa

TAULUKKO 7. Asuminen yhdyskuntarangaistuksia suorittavilla

Asuntotieto	Ehdollisesti rangaistut		Yhdyskuntapalvelu-asiakkaat		Ehdonalaisessa valvonnassa olevat	
	lukumäärä	%	lukumäärä	%	lukumäärä	%
Asuntola	7	1,1	15	0,6	18	1,9
Laitoksessa	9	1,4	13	0,6	22	2,4
Tilapäinen	62	9,7	117	5	134	14,3
Vailla asuinpaikkaa	42	6,6	47	2	87	9,3
Vakinainen	512	79,9	2132	91,1	655	70,1
Ei tietoa	9	1,2	16	0,7	19	2
Yhteensä	641	100	2340	100	935	100

6. Kyselyyn vastanneiden määrä jäi noin 60 % tavoitteena olleesta sadasta ja vastanneiden työntekijöiden vaihtelevista tilanteista johtuen ei tietoa -luokan osuus (viides vastauksista) oli melko suuri. Sinällään vastausprosentti ei ole mitenkään poikkeavan alhainen lomakekyselyksi. Erotteluun perusasioiden eli asumisen tai asunnottomuuden välillä riittää näinkin pieni tapausmäärä johtopäätösten tekoon (30 tapausta/solu).

koskeva maininta. Näin mukaan tuli kaikkiaan 297 asumista koskevaa tietoa. Niiden perusteella vapautuvien asumistilanne näyttäisi jakautuvan taulukossa 8 esitetyllä tavalla:

Taulukko kuvaa monen vapautuvan kohdalla asumissuunnitelmien epämääräisyyttä ja myös niiden muuttumista vapautumisen lähestyessä. ARA:n tuottamat asunnottomuuskyselyt taas perustuvat summittaiseen poikkileikkaustietoon (2–3 kk kertymä), joten vertailu niiden tietoihin esimerkiksi tässä käytettyihin vankilasta vapautuvien kertymätietoihin ei ole ollenkaan yksinkertaista. Poikkileikkaustiedoissahan pitkäaikaisasiakkaat ovat yliedustettuna, kun taas kertymätiedossa kuten tässä tapauksessa VATI:ssa lähinnä lyhyitä tuomioita suorittaneita on mukana jopa useampana vankeuskautena.

Lainrikkojien asumistilanteesta on vaikea saada yksiselitteistä kuvaa. Vapauttamissuunnitelmien perusteella asunnottomia on vähintään kolmannes vapautuvista, kuntien ja työvoimajärjestöjen työntekijöiden arvioiden mukaan jopa runsaat puolet⁷. Yhdyskuntapalvelussa olevista 90 prosentilla, ehdollisesti rangaistujen nuorten osalta 80 prosentilla ja ehdonalaisvalvonnassa olevista 70 prosentilla näyttäisi olevan vakinainen asunto. Joka tapauksessa luvut ylittävät moninkertaisesti miltei minkä tahansa muuten määritellyn väestöryhmän asunnottomuuden. Vankilasta vapautuvien, samoin kuin ehdonalaisvalvonnassa olevien kohdalla voi puhua miltei *torjunnasta* ja yhdyskuntaseuraamuksissa olevien kohdalla *poiskäännyttämisestä* ja usein myös *luukuttamisesta*. Asianomaisten omilla valinnoilla on toki merkitystä, kuten etenkin liikkuvaa ja päihteiden käytön täyttämää elämää viettävillä lainrikkajilla.

Johdantoluvussa jo viitattiin lainrikkojien vaikeaan asemaan työmarkkinoilla ja taulukko 7 vahvistaa asiantilaa.

TAULUKKO 8. Asumistilanne toimenpidetietojen mukaan (n= 297, 310 vankeuskautta, * 10 % otos kaikista, N = 32)

Asunto kunnossa	28 %
Tilapäisesti suhteilla	20 %
Hakemus tehty	17 %
Tilapäinen	13 %
Haussa	5 %
Oma asunto	4 %
Päihdehoito	4 %
Muu (asuntolat, ei tietoa)	8 %
Yhteensä	100 %

* Vankeuskautta kohden toimenpidemerkintöjä 1-25

TAULUKKO 9. Työllistyminen, vuonna 2008 vapautuneet (N = 6201)*

	Ei	Kyllä	Tarvetta on %	Arvio tehty kaikista vapautuneista %
Työpaikka tiedossa	1 543	629	71	35
Työhallinnon palvelutarvetta**	84	1 253	59	34
Koulutuspaikka tiedossa	1 781	144	92	31
Tarve järjestää koulutusta**	1 343	531	28	30

* Poimittu vapauttamissuunnitelmista (VAPSU)

** Vangin oma arvio

7. Työntekijäkyselyn (TK) mukaan vajaalla puolella heidän tapausasiakkaistaan oli päävuokralaisasunto ja loput asuivat epämääräisemmissä olosuhteissa.

TAULUKKO 10. Työ- ja koulutustilanne (vuoden 2008 aikana päättyneet yhdyskuntaseuraamukset)

Pääasiallinen toiminta	Ehdollisesti rangaistut		YKP-asiakkaat		EAV-asiakkaat	
	Luku- määrä	%	Luku- määrä	%	Luku- määrä	%
Asevelvollisuutta suorittava	7	1,1	6	0,3		
Eläkeläinen tai työkyvytön	7	1,1	263	11,2	109	11,7
Kotitaloustyötä tekevä	10	1,6	14	0,6	2	0,2
Koululainen	17	2,7	2	0,1	1	0,1
Opiskelija	129	20,1	87	3,7	36	3,9
Työssä	161	25,1	893	38,2	206	22
Työtön	285	44,5	1060	45,3	562	60,1
Ei tietoa	25	3,9	15	0,6	19	2
Yhteensä	641	100	2340	100	935	100

(TYYNE
2008)

Rikosseuraamusviraston rekisterien tuottama kuva rikoksista rangaistujen työllisyystilanteesta on varsin samansuuntainen ja perin lohduton. Vankilasta vapautuvista, ehdollisesti rangaistuista nuorista ja ehdonalaisvalvonnassa olevista vain noin joka viidennellä näyttäisi olevan työpaikka. Hiukan, mutta vain hiukan, parempi tilanne näyttäisi olevan yhdyskuntapalvelua suorittavilla (olettaen että palvelupaikkaa ei pidetä työpaikkana). Työttöminä lainrikkojista näiden rekisterien mukaan on yli 40 prosenttia ja valvonnassa olevista peräti 60 prosenttia!

Vankitietorekisterin kuva vapautuvien työmarkkina-asemasta on jopa parempi kuin työvoiman palvelukeskuksille tekemämme kyselyn avovastausten perusteella voi päätellä (ks. liite 7). Eroa selittää toki se, että osa vankilasta vapautuvista ei tarvitse sen paremmin TYP:ien kuin muunkaan työvoimahallinnon tai edes sosiaalihuollon palveluita ja heitä ei näin ollen palvelupisteissä näy. Kolme viidestä työvoiman palvelukeskuksien vastaajista katsoi, että lainrikkoajat kuuluvat ”normaalien asiakaskriteerien mukaisesti” heidän palvelujensa piiriin kun taas kaksi viidestä vastaajasta katsoi tarvittavan joitakin erityisehtoja. Useimmat heistä muotoilivat asian niin, että ”elämän perusedellytykset on oltava kunnossa”, toisin sanoen esimerkiksi asuntoasiat.

Toinen vastauksissa toistunut huomautus, myös niillä, jotka eivät periaatteessa esittäneet ennakkoehtoja, liittyi päihdeongelmien hallintaan. Hiukan tarkemmin vaatimukset muotoiltiin: ”kun ovat kuntoutumisessa oikeassa vaiheessa”(TYP3), ”pystyy ottamaan työhallinnon palveluita vastaan”(TYP12) tai ”halu ja motivaatio ovat kunnossa” (TYP6). Melko tiukalta ja torjuvalta (poiskäännyttämisen mielessä) vaatimukselta sen sijaan kuulostaa se, että ”elämäntapamuutos olisi todettavissa” (TYP7). Myös joitakin varsin tarkkarajaisia ehtoja esitettiin kuten, ”ei asiakkaaksi valvotun koevapauden aikana” ja, että ”henkilökunnan turvallisuudesta on huolehdittava” (TYP2). Työntekijäkyselyn (TK) perusteella avoimesti työttömänä olisi ollut kaksi kolmesta prosenttia sekä lopuistakin vain joka kymmenes työssä ja hekin yhtä (!) lukuun ottamatta palkkatuetuissa työsuhteissa. Taantumasta huolimatta koko työvoimasta työttömänä oli vuoden vaihteessa noin 8 prosenttia, joten rangaistusjärjestelmän piirissä olevien lainrikkojen työttömyys on erittäin korkea. Perustellusti voi sanoa, että *heidät on syrjäytetty työmarkkinoilta.*

”Lainrikkoja-asiakkaistamme kaksi henkilöä 3 vuoden aikana päässyt avoimille työmarkkinoille” (TYP8). Toki joissakin palvelukeskuksissa esitettiin myönteisempiäkin arvioita, mutta samaa ehdotonta tarkkuutta niissä arvioissa ei ollut. ”??? Aina välillä positiivisia onnistumisia: Erialaisten tukipalvelujen (kuty, työkokeilu, kuntoutus) kautta työelämään uskaltaisinko sanoa 1/3”; mutta kuitenkin ”eivät pysty sitoutumaan mihinkään, edes es. tulemaan selvin päin toimistolle” (TYP 10). Niinpä useimpien kohtalona on paluu ”emotoimistoon koodille 0900 (= ei soveltuvaa palvelua tällä hetkellä)” (TYP 44), vankilaan tai jäljettämiin. Työmarkkinoilla ovat

erityisesti koulutukseen, mutta myös henkilökohtaisiin ominaisuuksiin liittyvät vaatimukset kasvaneet huomattavasti, mikä on sulkenut heikossa työmarkkina-asemassa olevilta monia aikaisempia vaihtoehtoja päästä työmarkkinoille. Tuttu on myös sanoen monissa huono-osaisuuspalveluissa vastaan tuleva tilanne eli ”en osaa sanoa, kun eivät ole kertoneet” (TYP 12).

”Asiakkaan tilanne on tällä hetkellä hyvä – hänelle on aloitettu juuri korvaushoito ja hän tuntuu olevan motivoitunut sitä kautta päihteettömyyteen joka puolestaan mahdollistaa rikoksettoman elämäntavan. Asiakas on ollut aikoinaan aktiivisestikin työelämässä pieniä pätkiä, syksyllä hänellä on tarkoitus päästä joko työelämään tai työpajatoimintaan. Asiakkaan päihteenkäyttö on jatkunut jo vuosia, muutaman kerran hän on vieroittautunut päihteistä vankilassa ollessaan (ei ole ollut päihteettömillä osastoilla)”. (terveydenhoitaja 2)

Miltei kaikissa vastauksissa perusvire oli kuitenkin se, että työllistyminen ylipäänsä ja eritoten työllistyminen avoimille työmarkkinoille on enemmän kuin lottovoitto. Yhteiskunnan perusteellisen muutoksen konkretisoimiseksi tilannetta on verrattava edellistä lamaa edeltäneeseen täystyöllisyysvaiheeseen. Ainakin suurimmissa kaupungeissa rakennus- ja kuljetusalan pääsi käytännössä jokainen työhaluinen ja työkykyinen. Esimerkiksi Helsingin asunnottomien sosiaalitoimiston, erityissosiaalitoimiston edessä oli vielä talvella 1990 rakennusalan pienyrittäjiä rekrytoimassa edes jotenkin työkuuntoisia töihin (JK). Yhteiskunnan ja työmarkkinoiden muutos on tässäkin suhteessa ollut radikaali, juuriin menevä. Sekatyömiehen tehtävät ovat käytännössä kadonneet, satamat on koneellistettu sekä satunnaiset ja vakituisemmatkin siivoustyöt on ulkoistettu alan yrityksille, jotka käyttävät pääsääntöisesti ulkomaista työvoimaa. Avoimet työmarkkinat ovat käytännössä – poiskäännyttämisen käsittein – *sulkeutuneet vakaakuntoisilta, ammattitaidottomilta ja työhistoriattomilta – siis matalan tuottavuuden työvoimalta*. Ongelma on toki tunnustettu ja sen vuoksi on luotu ”välityömarkkinoiden” konsepti, josta on syntymässä sateenvarjo hyvin erilaisille tuetun työllistämisen muodoille. Sinne on *siirretty* myös osa työvoiman palvelukeskusten asiakaskuntaa. Yleisen työllisyystilanteen heikkeneminen ei lupaa parannusta lähiaikoina, ja jos edellisen laman kokemukset toistuvat, paine tuettuihin töihin siirtyy osin avoimilta työmarkkinoilta ns. välityömarkkinoille. Lainrikkokojen osa, tai ainakin vankilasta vapautuvien enemmistö ei siinä *pudotus*pelissä ole kovin vahvoilla.

6 Arki kuntoon, asunnottomana?

”Ei vain elämänhallintaa vaan arjen asiat kuntoon” (työvoimaneuvoja)

Vankilasta vapautuneiden jälkihuolto on ollut heikosti tunnustettu ongelma-alue ja kuntien sosiaalitoimessa, jonne asian pitäisi kuulua, sellaista työmuotoa ei muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta tunnusteta. Tilannehan oli samanlainen pitkälle 1980-luvulle myös asunnottomien ja päihneiden väärinkäyttäjien kohdalla. YK:n Asunnottomien vuosi 1987 ja irtolaislain purkaminen samana vuonna toimivat murroksen vauhdittajana myös päihdehuollossa ja muutoksen merkkipaaluina. Päihdetyö irtaantui vihdoinkin sidoksestaan irtolaisuuteen. 1990-luvun katkos perusteltiin, säästöjen lisäksi, erityisryhmäajattelun hylkäämisenä ja myös asunnottomien asian tuli hoitua normaalin asuntokannan ja normaalipalvelujen avulla. Ei hoitunut, kuten nyt hyvin tiedetään ja niinpä pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämisohjelmassa on vahva paino erityisryhmien ja vaikeasti asutettavien asumisen moninaisten ongelmien ratkaisemisessa. Ohjelmassa on huomioitu myös rikostaustaiset asunnottomat niin asuntojen kuin tukihenkilöstön lisäyksinä.

TAULUKKO 11. Toimenpiteitä vankitietorekisterin mukaan*
(2007–21.8.2008)

	%:ssa vankeuskausista
Asuntoasia	96
Toimeentulotuki	84
Työ	77
Koulutus	66
Muu viranomaiskontakti	55
Päihteet	66
Muu maininta	10
Ei yhtään mainintaa toimenpiteestä	10

* N = 320 vankeuskautta

Taulukon 11 tiedot perustuvat VATI:n vankeuskausista tehdyn otoksen toimenpidetietoihin, joita vankilassa ylläpitävät lähinnä sosiaalihoajaajat. Tiedot ovat pääosin varsin tiiviissä muodossa ja ainakin muistiin merkitsemisen logiikka näyttäisi olevan se, että juuri asumista koskeva tieto kysytään miltei ensimmäisellä tai toisella tapaamiskerralla ja asiaan ei pääosin palata, ellei tilanne muutu. Tuomion pituus luonnollisesti vaikuttaa siten, että lyhyttä tuomiota suorittavan kanssa ei juuri muita asioita ehditä setvimäänkään. Toisaalta myös melko pitkien tuomioiden (yli 12 kk) kohdalla asuntoasia otetaan useimmiten alkuvaiheessa käsittelyyn. Viimeisten tapaamiskertojen ”toimenpiteet” näyttäisivät painottuvan työ- ja koulutus sekä toimeentulotukiasioiden käsittelyyn. Lisäksi etenkin pidempää tuomiota suorittavien kohdalla päihdeasioita käsitellään jopa puolessa viimeisistä tapaamisista. Erot saattavat olla myös laitoskohtaisia kuten verkostotyössäkin näyttäisi olevan asianlaita, mutta sellaisten päätelmien tekeminen luotettavasti edellyttäisi toisenlaista tutkimusasetelmaa ja lisäaineistoa nimenomaan vankiloista.

Erityisen kuohuttavien rikosten ja rikollisten yhteydessä ammatillisestikin toimivien ihmisten reaktiot saattavat vaihdella suuresti. Valvottuun koevapauteen pääsyn edellytyksenä on asumisen järjestäminen ja monesti se voi tarkoittaa tuettua tai jopa asuntolatyypistä asumista. Erään tunnetuin vangin valvotun koevapauden sääntöjen rikkomukset sattuivat samanaikaisesti pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelman Helsingin toimenpidesuunnitelman uutisoinnin kanssa. Joissakin tutkimuksen kohteina olleissa yhteisöissä näiden asioiden yhteen kietoutuminen herätti keväällä 2008 keskustelua siitä, kuinka paljon asuin- ja hoitoyhteisöt voivat vaikuttaa siihen, keitä vaikkapa koevapaudessa olevia joudutaan ottamaan vastaan (TK:n tutkimuspäiväkirja 4.6.2008). Naapuruston reaktioita ei ole tällaisessa tilanteessa ole kovin vaikea arvailla, mikäli on vähänkin seurannut asunnottomien palveluiden synnyttämää yleisönosastokeskustelua muun muassa Helsingin Sanomien palstoilla. Kriminaalihoillon tukisäätiössä (KRITS) on tätä kirjoitettaessa menossa kahden vuoden projekti, jossa tavoitellaan uusia toimintamalleja ns. vaikeasti asutettavien tai ”tunnettujen” vankien asumisongelmien ratkaisemiseen. Maininnat kyseisestä episodista jäivät kahteen, sillä pöly oli jo ehtinyt laskeutua kesään 2008 mennessä, jolloin suurin osa haastatteluista tehtiin. Keskustelu kuitenkin muistuttaa siitä, että haastateltujen näkemyksiin vaikuttavat hyvin monet asiat.

Viimeisen kymmenen vuoden aikana yleistyneiden politiikkaohjelmien avulla yritetään tiivistää poliittisen päätöksenteon ja päätösten toimeenpanon välistä yhteyttä. Uusissa ohjelmissa aikajänne on yleensä aluksi viritetty hallituskauden mittaiseksi, minkä vuoksi aivan uusia asioita niissä on yleensä melko vähän ja suurin osa on hankkeita, jotka ovat jo olemassa tai ainakin pitkälle suunniteltu. Poliitiikkaohjelmat voivat toki vauhdittaa olemassa oleviakin toimia ennen kaikkea lisärahoituksen avulla.

Lainrikkokojen asumispalvelujen tilanne kartoitettiin marraskuussa 2008 suurimmissa kunnissa syksyllä 2008⁸. Seuraavassa on tiivistetysti koottu kyselyn tuloksia:

Sosiaalinen vuokra-asuntokanta on asunnottomuuden välittömänä ratkaisutapana ainakin Lahdessa, Vantaalla, Kuopiossa, Kokkolassa, Espoossa, Imatralla, Mikkelissä ja Järvenpäässä. Joissakin se on käytännössä ainoa väylä, jolloin ”jokaisen asunnottoman tilanne kartoitetaan asuttamistyöryhmässä ja asunto osoitetaan sitten yhteisen pohdinnan perusteella”(Järvenpää). Muualla kuten Helsingissä, Kotkassa, Turussa, Hämeenlinnassa, Porissa, ja Joensuussa asunnottomuuden hoito on joko eriytetty omiin asuntoihinsa tai ”voimme ainoastaan puoltaa asuntoa asunnottomalle Joensuun kotien vuokra-asuntoon”. Ero ei niinkään ole siis siinä, onko kellä tahansa oikeus hakea vuokra-asuntoa, myös vapailta markkinoilta vaan tosiasiallisissa mahdollisuuksissa ohittaa muuta asuntajonoa. Tämä tarkoittaa jonkinlaista positiivista diskriminointia ja myös sen tarpeessa olevien ihmisten tunnistamista. Etenkin (pien)asuntopulan vaivaamissa kunnissa normaalin asuntajonon kautta asunnon saaminen on toivotonta.

Poiskäännyttämisen käsitteillä kyse voi olla *tukoksesta* tai *viivytystä*, mutta kyse näyttää paikoin olevan jopa vuosikymmeniä jatkuneesta yksinäisten asunnonhakijoiden *sivuuttamisesta*. Joidenkin kohdalla voidaan puhua jopa *torjunnasta*. Vuokratäristien tai häiriöitä johtuneiden häätöjen vuoksi asuntonsa menettäneet eivät edes pääse ilman erityistoimia vakavasti otettaviksi hakijoiksi yhdessäkään kunnassa. Häätötilanteiden määrä kaksinkertaistui 1990-luvun laman aikana ja sen jälkeen tilanne vakiintui muutaman prosentin vuosikasvuun. Vuokranantajille tehdyn kyselyn perusteella häätöuhkaa käytetään tätä nykyä aikaisempaa herkemmin (Salovaara & Muttilainen 2004, 93–98).

”Ongelmana on vapautuvien vankien asunnottomuus, joka johtaa uuteen rikoskierteseen. Lisäksi, jos on mielenterveysongelma ja työttömyys sekä ongelmat jo lapsuudenkodista, nämä ovat kokonaisuutena haasteellisia asiakkaita. Vankeja ei saisi vapauttaa tyhjän päälle, ilman että heidän asioitaan ei olisi hoidettu vankilasta käsin tulevan alueen sosiaalitoimistoon päin. Usein sosiaalitoimistossa ei ole tietoa asiakkaan edellisestä elämästä, mikäli hän ei sitä kerro. Jo turvallisuuden takia olisi hyvä tietää se, minkälaisen ihmisen kanssa sosiaalityöntekijä kohtaa, jos tarvitaan joitain erityisjärjestelyitä.” (sosiaaliasema)

Välivuokra-asunnot ovat varsin yleinen tapa saada asuntomarkkinoilla heikossa asemassa oleville mahdollisuus miltei normaaliehdoin toteutuvaan asumiseen. Yleensä tavoitteena on kyseisen asunnon vuokrasuhteen muuttaminen suoraan vuokralaisen ja vuokranantajan väliseksi. Päävuokralainen voi olla myös A-klinikka, Nuorisoasunnot, Kris-Suomi tai Settlementiliiton paikallisyhdistys. Vastanneissa kunnissa välivuokra-asuntoja on 5–80 (Helsingin tieto puuttuu). Kuntien ja vuokra-asuntosäätiöiden lisäksi myös yksityiset vuokranantajat ovat olleet aika ajoin kiinnostuneita varmoina vuokranmaksajina pidetyistä sosiaalitoimistoista. Näin kävi ainakin 1990-luvun laman aikoihin. Monesti tällaisen välivuokraussuhteen voi tulkita *positiiviseksi diskriminoinniksi*, vaikka kyse onkin eri tavalla ehdollisesta asumisesta kuin normaalivuokrasuhteissa. Kolmasosassa vastanneista kunnissa ei välivuokrausta näytettäisi käytettävän asunnottomuuden poistamisessa, joukossa myös isoja kuntia⁹.

Tukiasunnot nimenomaan asunnottomuuden vähentämiseksi on ainakin kahdessa kolmasosassa vastanneita kuntia ja vain neljässä niitä ei olisi. Asuntojen määrä vaihtelee 55:sta 270:een (Helsingin luku puuttuu). Osassa kuntia tukiasunnonkin asumissopimus tms. voidaan muuttaa tietyn ajan (yleensä 1–2 vuoden) kuluttua normaalivuokrasuhteeksi. Juuri tukiasuntojen suhteen

8. Kyselyyn vastasi 14 kaikkiaan 30 kunnasta (liite).

9. Asumisessa ja etenkin asumispalveluissa käytettävien käsitteiden kirjo on laaja, eikä mitenkään yksiselitteinen. Sama sana voi tarkoittaa ei kunnissa aivan eri asioita.

kunnissa, joissa niitä käytetään, joustovaraa näyttäisi olevan eniten – sillä edellytyksellä, että "tarvittava tukitaho saadaan järjestettyä" (Hämeenlinna).

Kyselyn perusteella vain yhdessä kunnassa (Oulussa) oli vuonna 2008 nimenomaan lainrikkojille osoitettuja asuntoja tai asumispalveluja tai yksiselitteisiä tavoitteita heidän asumisongelmiensa ratkaisuun. Helppo vastaus olisi tietysti se, että *erityisasuntojen tai palvelujen voi nähdä leimaavan asiakkaita* tai ne ovat jopa tarpeettomia. Niiden voisi sanoa *uusintavan poiskäännöttämisen mekanismeja ja eristävän muusta yhteiskunnasta*. Vankilasta vapautuvien asunnottomuusluvut, lukuihin liittyvistä epävarmuuksista huolimatta, ovat kuitenkin erittäin korkeat oikeastaan mihin tahansa muuhun väestöryhmään verrattuna. Tarve kunnissakin tiedetään, sillä puolenkymmentä isoa kaupunkia suunnittelee lainrikkojen asumisen ja siihen liittyvien tukipalveluiden järjestämistä, etenkin kun pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelmassa on luvassa korvamerkittyä rahaa asuntojen hankintaan ja tarvittavien tukihenkilöiden palkkaukseen.

Pääkaupunkiseudulla näyttäisi toiminta keskittyvän pitkälti KRITS:n (Kriminaalihuollon tukisäätiö) ympärille ja muualla maassa KRIS¹⁰ ry mainitaan useassa vastauksessa. Kehityssuunta on yhtäältä kiinnostavasti sama kuin 1960-luvun lopulla ja toisaalta samansuuntainen nykyisen kunnallisten palvelujen ulkoistamiskehityksen kanssa. Samaa on ainakin se, että ilman valtion (ja RAY:n) rahaa asiassa ei näytä tapahtuneen kovin paljon. Myöskään yhdyskuntapalvelua tai ehdonalaisvalvonnassa olevia ei ole erikseen juuri missään huomioitu. "Ei ole erikseen varattu, sovitaan asukasvalintatiimissä." (Hämeenlinna). "Keskusteluja on käyty" ainakin Mikkeliissä ja jonkinlaisen poikkeuksen muodostaa Kokkola, jossa toimineen VAPA -projektin osana oli myös asuntoasioiden suunnitelmallinen järjestäminen. Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelmassa myös KHL:n asiakkaat on paikka paikoin huomioitu (Taulukko ??):

Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelmassa ja etenkin kuntien kanssa tehdyissä sopimuksissa puhutaan paljon tietyistä erityisryhmistä, joita kuvataan myös käsitteellä "vaikeasti asutettavat", joka jo käsitteenä tuottaa samanlaista *toiseutta* kuin aikaisemmin paljon käytetty "asumiskyvyttömät". Heitä varten tarvittaisiin erityisen räätälöityjä ratkaisuja, mutta samalla rakenteita haluttaisiin keventää. Asumisen ongelmatilanteiden vähentämiseksi pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelmassa on kiinnitetty melko paljon huomiota vapautuvien vankien asumisvaihtoehtojen lisäämiseen.

TAULUKKO 12. "Vapautuneet vangit" pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelmassa

Kunta	Lainrikkojille suunnattujen hankkeiden määrä	Huomautuksia
Helsinki	6 hanketta	yleinen asuntotilanne vaikea
Jyväskylä	yksi hanke	
Turku	yksi hanke	
Vantaa	yksi hanke	myös KHL:n asiakkaat mainittu, yleinen asuntotilanne vaikea
Tampere	yksi hanke (myös KHL:n asiakkaat mainittu)	
Espoo	yksi hanke	yleinen asuntotilanne vaikea
Kuopio	mukana Risen alueellisessa työryhmässä	
Oulu	ei mainintoja	yleinen asuntotilanne hyvä
Joensuu	ei mainintoja	

(www.ymparisto.fi; kesäkuussa 2008)

10. Kris-Suomi ry on kasvanut nopeasti. Muutamassa vuodessa siihen on liittynyt 400 jäsentä ja 40 työntekijää kaikkiaan 19 eri toimipisteessä. (<http://www.kolumbus.fi/kris.kid/> 29.1.2009)

M: Kaikki on nii kalliita ja raskaasti tuettuja. Tämmöstä kevyttä tukea, jossa käytäs kerran viikossa tai kerran kahessa viikossa, semmost palvelua ei oikeen oo saatavilla.

H: Tarvisko teidän mielestä sellasta lisää?

M: Meidän mielestä tarvii, et ollaan sitä vähän tässä puuhasteltuki.

R: Siitä on meidän esitys menny, että kilpailutettais nää meidän tukiasumispalvelut uudesta. Lähettäs nimenomaan näitä kevyitä tukipalveluja kilpailuttamaan, mutta ei oo vielä johdolta tullu vastausta siitä.” (asumispalvelut)

Ohjelma oli haastattelujen teon aikaan kesällä 2008 paljon julkisuudessa. Sitä ei joka paikassa erikseen kysyty, mutta ohjelma tunnistettiin, vaikkakaan ei juuri tunnettu ja jotkin haastattelemamme käytännön toimijat näyttivät olleen pelkästään julkisen tiedon varassa. Poikkeuksena näyttäisi olleen ainakin Kuopio, jossa asumispalveluiden kenttä oli ainakin ympäristöministeriön ja kaupungin toteuttamissopimuksen laatimisen alkuvaiheessa melko hyvin mukana. Useimmissa kunnissa, osin ehkä kesäkaudesta johtuen, ns. kentän väki koki valmistelussa olleensa sivussa ja lopputuloksenkin monesti ohittaneen heidän omat aikaisemmin esittämänsä kehittämistoimet. Niinpä pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämisen paikalliset toimet herättivät paljon kysymyksiä, jopa epäilyksiä. Toisaalta sekin tuntui olevan tiedossa, että ohjelma on lähes ainoa uusi mahdollisuus myös lainrikkajien asumistilanteen parantamiseksi.

”ens vuonnahan meille tulee asunnottomuuden poisto-ohjelman myötä, ihan tämmönen työpari, sosiaalityöntekijä ja sosiaalihojaaja vapautuvia vankeja varten. Ens vuoden alusta. Se sisältyy tähän Vantaa ja valtion sopimukseen” (sosiaalityöntekijä18).

Kommentit pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishankkeen konkreettisia suunnitelmia koskevaan kysymykseen olivat osin aika epäileviä kuten ”kodittomille on tulossa ohjelman avulla 8-paikkainen 'riisuttu rivitalo' sellaisille, jotka eivät sopeudu mihinkään nykypalveluihin, tällä hetkellä ei ensisuojaa, joudutaan panemaan putkaan” (asumispalvelut, elokuu 2008). ”Meillä satsataan kuulemma tuettuun asumiseen, mutta suunnitelmista ei tarkempaa tietoa.” (sosiaalityöntekijä, syyskuu 2008) Turussa ohjelma tullee toteutumaan ensi sijassa Sininauhaliiton tukiasumishankkeena.

Lähtökohtana ohjelmassa ja myös kunnissa on useimmiten se, että asuntolat eivät tue päiheteettömyyttä eivätkä ylipäänsä kiinnosta vankeja. Näin ajatellaan etenkin siellä, missä asuntolapaikkoja on vähän tai ei ollenkaan. Sama ajatus on kantavana myös pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishankkeen tavoitteessa saada nimi oveen. Vaihtoehtoja asuntoloille todellakin tarvitaan, myös haastateltujen työntekijöiden mielestä.

”Monet raportoi, just nää asiakkaat, et ei ne kestä olla selvin päin siel asuntolassa, minkä mä uskon ihan. Ihan empatianäkökulmasta. Kyl mä tajuan et ei se oo herkkua olla.” (Sosiaalityöntekijä 4)

”Varsinkin se märkää, niistä puhutaan niin, ettei se ole enää ihmisen elämää. Kyllähän ne kamalia paikkoja on.” (Sosiaalityöntekijä 5)

7 Arki kuntoon työvoiman palvelukeskuksessa?

”Työhallinnon, kuntien ja Kansaneläkelaitoksen yhteisiä työvoiman palvelukeskuksia käytetään nykyistä tehokkaammin rikosseuraamusasiakkaiden työhön sijoituksen tukena. Työvoiman palvelukeskusten tulee huolehtia siitä, että julkiset työvoimapalvelut ovat nykyistä paremmin myös vankien käytettävissä.” (Suositus 5.)

Työvoiman palvelukeskukset (TYP:t) ovat ”vaikeasti työllistyvien” erityispalvelun välineitä. Kysely niille tehtiin marraskuussa 2008 ja vastausprosentti oli hiukan asumisesta samaan aikaan tehtyä kyselyä parempi. Vastauksia tuli 25 kaikkiaan 38 palvelukeskuksesta (ks. liite 6).¹¹ Vastauksiin paneutumisessa oli myös paljon vaihtelua. Jossain paikoissa toimistonjohtaja tai muu vastuuhenkilö oli koonnut helpoimmin saatavilla olleen tiedon ja osa vastauksista onkin valistuneita arvioita. Joissakin keskuksissa asiaan oli ehditty todella paneutumaan ja tietoja oli koottu useilta työntekijöiltä. Alla olevaa on siis syytä lukea vain suuntaa antavana kuvana työvoiman palvelukeskustenkin erilaisista valmiuksista ja tavoitteista yhden asiakasryhmän suhteen. Toisaalta erilaiset tavat määrittellä ”vankilasta vapautuneiden” ryhmää selittävät vastauksien erilaisuutta. Kyselyssä päädyttiin melko väliin määrittelyihin, sillä tiukat aikarajat ja yksityiskohtaisten selvittelyjen vaatiminen olisivat todennäköisesti laskeneet vastaushalukkuutta, kuten ilmeisesti osittain kävi asumista koskevan kyselyn yhteydessä. Samasta syystä yhdyskuntaseuraamuksista otettiin mukaan vain yhdyskuntapalvelu, sillä ehdonalaisvalvontaa ja ehdollisesti rangaistujen nuorten kanssa tehtävää työtä ei juuri tunnisteta työvoiman palvelukeskuksissa.

Arvioita pyydettiin noin viimeisen kalenterivuoden aikana vankilasta vapautuneiden ja kyselyhetkellä asiakkaina olevien määrästä. Vuosien takaisten rikostaustojen haarukointi olisi tuottanut suurempia – ja todennäköisesti vieläkin epämääräisempiä lukuja. Yhdessä palvelukeskuksessa ei asiakkaiden kategoriointia ”rikoksista rangaistuiksi” saati ”vankilasta vapautuneiksi” pidetty sopivana, vaikka yhdyskuntapalvelussa olevien määrä kyettiin ilmoittamaan ilmeisesti palveluun liittyvien erityisehtojen vuoksi. Kriittinen suhtautuminen tarpeettomiin ja vain leimaamista lisääviin kategorisointeihin onkin perusteltua, mutta toisaalta erityistä tukea on vaikea tarjota ilman erityisen tuen tarpeen tunnistamista. Ns. normaalipalvelujen avulla työllistymisen edellytysten kohentuminen saattaa jäädä edelleen samalla tavalla toteutumatta, kuten edellä todettiin asumisen suhteen edelleen tapahtuvan.

Vastausten perusteella lainrikkojataustaisten asiakasmäärät vaihtelevat erittäin paljon. Vankilasta vapautuneita oli vuonna 2008 nollasta neljäänkymmeneen, mikä parissa paikassa merkitsee jopa 10–15 prosentin osuutta koko asiakasmäärästä. Tätä korostettiinkin yhdessä vastauksessa, mikä viittaa myös siihen, että vankilataustaisiin asiakkaisiin oli paneuduttu. Myös yhdyskuntapalvelussa olleiden asiakkaiden määrä vaihteli melko paljon. Neljäosassa heitä ei ollut yhtään, puolessa keskuksista heitä oli ollut yhdestä kymmeneen ja neljäosassa kymmenestä kahteen kymmeneen. Keskuksen koko ei kuitenkaan suoraviivaisesti selittänyt lainrikkokojasiakkaiden määriä. Suurimmissa toki myös heitä oli lukumääräisesti enemmän, sen sijaan pienemmissä vaihtelu oli varsin suurta.

Työvoiman palvelukeskustoiminta on luonteeltaan erityispalvelua, jo on tarkoitettu vaikeasti työllistettävien ja syrjäytymisuhan alaisen oleville. Palvelukeskuksissa oli vuonna 2008 yhteensä noin 28 000 asiakasta, pienimmissä vain 100–300, suurimmissa useita tuhansia. Keskusten omien arvioiden mukaan ”vaikeasti työllistettäviä” heistä oli vuonna 2007 noin 80 % kun näiden osuus työvoimatoimistoissa oli noin 60 %. Kuntien järjestämään kuntouttavaan työtoimintaan taas osallistui noin 12 000 työmarkkinatuen tai toimeentulotuen saajaa (Arnkil ym. 2008, 192, 197).

Neljäosassa vastanneista keskuksista oli tai oli ollut ”toimintaa vankilassa vapautuneille” ja

11. TYP-verkosto kattaa 161 kuntaa ja kuntien työntekijöitä oli niissä vuoden 2008 lopussa 325 yhteensä 670:stä.

TAULUKKO 13. Kuuluvatko lainrikkajat työvoiman palvelukeskuksiin?

Kyllä	16
Mahdollisesti	6
Eivät välttämättä	3
Erityisehtoja	turvallisuustekijät huomioitava asunto- ja päihdehoito kunnossa (3) saattaen vaihto (2) elämäntapamuutos todettavissa (3) eivät kuulu pelkästään lainrikkajataustan perusteella.

yhdessä yhteistyössä KHL:n kanssa. Oulun ja Helsingin vastauksissa mainittiin vankilayhteistyötä tapahtuneen sosiaalitoimen vankilayhdyshenkilön toimesta, mikä tarkoittaa RISE:n ja kuntien välisiä ostopalvelutyöntekijöitä. Sen sijaan kuntouttava työtoiminta oli ollut puolessa vastanneista keskuksista työväliseen yhdyskuntapalveluasiakkaiden kanssa. Sen yhteydessä kuntien lisäksi erikseen mainittu yhteistyötaho oli KHL, joka ”ohjaa” asiakkaita TYP:iin.

”Normaalikriteereillä” asiakkuuteen hyväksymisellä viitattiin vastauksissa siihen, että lainrikkajat otetaan vastaan samoin ehdoin kuin muutkin asiakkaat. Näin saatetaan korostaa yhdenvertaisuusperiaatetta. Useissa vastauksissa käytetty määritelmä ”jos täyttää normaalit asiakkuuskriteerit” on perusteita lukea myös vaatimuksena täyttää työvoiman palvelukeskuksille määritellyt asiakkuuskriteerit. Useimmiten väylä kulkee sosiaalitoimiston tai työvoimatoimiston kautta, joissa arvioidaan ”normaalisuutta”. Mikäli sitä ei joissain tapauksissa voida pitää riittävänä tai ”pääteiden käyttö ja muu elämänhallinta eivät ole kunnossa” ei siirtoa kaikissa paikoissa TYP:een esitetä. Työ- ja elinkeinoministeriö antoi uudet ohjeet asiakkuuskriteereistä keväällä 2008.

Työttömien Valtakunnallinen Yhteistoimintajärjestö (TVY ry) jätti ohjeiden vuoksi eduskunnan oikeusasiamiehelle valituksen työttömien eriarvoisesta kohtelusta (TVY ry 2008). Järjestön mielestä palvelukeskusten asiakaskriteerit oli määritelty liian ahtaiksi ja ne ovat tarkoitushakuisia. Kantelijoiden mielestä työvoiman palvelukeskukset voivat pudottaa työnhakijoita etuisuuksien piiristä kyseenalaisin syin. Syyksi riittävät esimerkiksi motivaation puute tai riittämättömät sosiaaliset taidot. Nykyinen ohjeistus johtaa tuhansien työttömien entistä vakavampaan syrjäytymiseen, todettiin kantelussa. Kaikkien TYP:ien asiakkaiden osalta huoli näyttääkin olleen aiheellinen, sillä esimerkiksi kuntien toimeentulotuessa on tulottomien asiakkaiden määrä kasvanut (Stakes 2008), mikä viittaa työmarkkinatukioikeuden päättymistilanteiden lisääntymiseen.

Noin puolessa vastauksista korostettiin sitä, että suoraan vankilasta ei oteta ketään, vaan asiakkaan arviointi tehdään emo-organisaatioissa. Pohjois-Karjalassa (BEHMO-projekti) ja Kokkolassa (VAPA-projekti) on kuitenkin ollut kokeiluja, joissa TYP-asiakkuus on alkanut oikeastaan jo vankeusaikana ja suorakin siirtyminen on ollut mahdollista. Paikalliset kokemukset ovat olleet hyviä ja niille on toivottu jatkoa. Vastausten ja haastattelujen perusteella vaikuttaa siltä, että joitakin hyviksi koettuja käytäntöjä on saatu pidettyä toiminnassa, vaikka rakenteelliset ratkaisut ovat jääneet ohuiksi ja lähinnä projektissa syntyneiden yhteydenpidon jatkamiseksi. (TYP-Kokkola ja Pohjois-Karjala). Runsaassa puolessa vastauksissa todettiin, ettei mitään erityistoimia ei ole, eikä suunnitteillakaan, koska ”lainrikkoja-asiakkaiden määrä on niin pieni” (TYP 22). Kuntouttava työtoiminta näyttäisi olevan heidänkin kohdallaan tärkein ”työllistämismuoto”, kuten on asia kasvavassa määrin myös muiden TYP-asiakkaiden kohdalla (Arnkil ym. 2008,).

”Normaalikriteereitä” avattiin joissakin vastauksissa ja ensi sijassa niissä viitattiin yleisiin tavoitteisiin ja lähtökohtiin työvoiman palvelukeskusten asiakastyössä. Epäileviä oli noin kolmannes vastauksista ja taulukon 8 lopussa esitetyjä erityistoimia esitettiin enemmän tai vähemmän kynnyskysymyksinä nimenomaan lainrikkajataustaisten asiakkaiden kohdalla. Vastaajia pyydettiin nimeämään kolme tärkeintä asiaa (ks. liite 5). Osa nimesi vain yksi tai kaksi sellaista, pari vastaajaa neljä tai viisikin.

TAULUKKO 14. Mihin rikostaustaiset asiakkaat siirtyvät (lihavoidut vastauksissa useimmin ja painokkaimmin esitetyt)

Työhön avoimille työmarkkinoille (vuonna 2007 päättyneistä kaikista TYP:ien asiakkaista 15 %)
Sosiaalitoimisto (TYP-asiakkaiden osalta ei erikseen tietoa, suurin osa todennäköisesti luokassa "tilanne ei muuttunut", jossa vuonna 2007 oli 21 % kaikista TYP:ien asiakkaista)
Vankila (TYP-asiakkaiden osalta ei tietoa)
Kuntouttava työtoiminta (TYP-asiakkaiden osalta ei tarkkaa tietoa)
Koulutukseen (TYP-asiakkaista 6 %)
Sairausloma -> eläke (TYP – asiakkaista eläkkeelle 13 %)
Työvoimatoimisto (TYP-asiakkaista 9 %)
Sosiaalinen kuntoutus (TYP-asiakkaista 4 %)
Työllistämistyö (TYP-asiakkaista 3 %)
Ei tietoa (TYP-asiakkaista "muut syyt" 9 %)

Pääosa vastaajista katsoi, että lainrikkajat kuuluvat myös työvoiman palvelukeskusten asiakkaiksi, ”jos täyttävät asiakaskriteerit”. Aika moni kuitenkin asetti varauksia esimerkiksi väkivaltaisuuden tai motivaation puuttumisen suhteen ja parissa vastauksessa epäiltiin lainrikkajien mahdollisuuksista hyötyä palvelukeskuksista. Myös ”elämäntapamuutosta” peräänkuulutettiin, mikä väistämättä viittaa rikostaustaan ja epäilyihin rikollisen toiminnan jatkumisesta. Todennäköisesti useimmat omasta halustaan palvelukeskuksen asiakkaaksi päätyneet ovat ajatelleet lopettavansa rikosten teon, mutta mikä on riittävä aika todeta elämäntapamuutoksen aitous tai varmuus? Onko, päihdetyön käsittein, retkahduksille tilaa vai merkitseekö viimeistään sellainen tilanne *siirtämistä* muualle?

Asiakkuus työvoiman palvelukeskuksissa oli alun perin tarkoitettu lyhytaikaiseksi, tavallimmin korkeintaan kolmen kuukauden jaksoiksi. Käytännössä 2/3:lle asiakkaista se on yli 12 kuukautta ja ja noin 10 prosentilla jo kolme vuotta. (Arnkil ym. 2008) Vastausten perusteella näyttäisi ainakin lainrikkajia-asiakkaiden osalta siirtymiä tapahtuvan takaisin sosiaalitoimiston ja työvoimatoimiston asiakkuuteen. Usein vankilatuomio toki katkaisee tässä ryhmässä ”luonnollisella” tavalla jaksot. Lainrikkajien ikärakenne on sellainen, että eläkkeelle siirtymisiä tuskin tapahtuu yhtä paljon kuin muiden TYP-asiakkaiden kohdalla, vaikka palvelukeskusten vastauksissa se vaihtoehto toistuikin.

Taulukosta 14 voi lukea sen, että lainrikkajien työmarkkina-asemaa arvioidaan melko harvoin nousevaksi, ainakaan lyhyellä tähtäimellä. Esteet avoimien työmarkkinoille pääsyyllä täyttävät jopa *torjunnan piirteet*. Ongelma näyttäisi koskevan myös valtaosaa kaikista työvoimanpalvelukeskusten muistakin asiakkaista, mutta lainrikkajataustaisten asiakkaiden kohdalla tilanne on vielä huonompi. *Erityisestä poissulkeminen toteutumisesta* ei kuitenkaan ole kyse, ellei joitakin asiakasryhmiä kohdella selvästi eri tavoin ja sellaisia päätelmiä ei tässä käytettyjen aineistojen perusteella voi tehdä.

Erityisiä toimia sen paremmin vankilasta vapautuneiden kuin yhdyskuntapalvelussa olevillekaan ei juuri ole järjestetty, sillä vain kolmella paikkakunnalla kuntouttava työtoiminta yhdistettiin

yhdyskuntapalvelua suorittaviin asiakkaisiin. Sen lisäksi kolmen palvelukeskuksen vastauksissa viitattiin jo päättyneisiin projekteihin ja parissa muussa muihin aikaisemmin olleisiin käytäntöihin tai yhteistyökuvioihin. Tulosten perusteella voi todeta, että lainrikkokojen työmarkkinakelpoisuuden kohentamiseen ei tällä hetkellä ole juuri välineitä myöskään työvoiman palvelukeskuksissa. Lainrikkoja-asiakkaiden määrällä ei näyttäisi olevan vaikutusta työvoiman palvelukeskusten toimenpidevalikoimaan. Ainoana erikseen mainitsemisen arvoisena nousee projektien merkitys, mikä näyttää olleen paikallisesti tärkeä (jo päättynyt BEHMO Pohjois-Karjalassa ja VAPAn luomat käytännöt Kokkolassa). Lisäksi kuntouttava työtoiminta on toki valikoimassa, mutta siihen ylipäänsä osallistuvien määrä on koko maassakin niin pieni, että tällainen erityisryhmä tuskin tuo kovin merkittävää lisää siihen. Sen sijaan vastaajilla oli paljon ajatuksia siitä, mitä asioita ja palveluita tarvittaisiin, mihin palataan seuraavassa luvussa.

Suomea on vaivannut edellisestä lamasta lähtien varsin sitkeä rakennetyöttömyys, jossa on pitkälti kyse ns. alhaisen tuottavuuden työvoiman sijoittumisesta työmarkkinoille. Kyse on osin avoimille työmarkkinoille sijoittuvista pienipalkkaisimmista töistä, mutta viime vuosina yhä ilmeisemmin vajaakuntoisiksi luokitelluista työnhakijoista tai jo työvoiman ulkopuolelle joutuneista. Ammatillisesta ja joskus peruskoulutusta sekä etenkin työhistoriaa vailla olevina merkittävä osa lainrikkojista kuuluu *vaikeasti työllistettäviin*. Ilmeiseltä näyttää, että työvoiman palvelukeskusten toimenpiteet eivät heidän asemaansa juuri paranna vaikka useimpien TYP:ien kohdalla erityisiä esteitä palveluihin ei olisi. Niitäkin kuitenkin selvästi on ollut ja on edelleen. Taantuma, jopa ennustettu lama saattavat lisätä paitsi rikoksista rangaistujen vaikeuksia työmarkkinoilla, työntää heidät myös työvoimapoluissa entistä ahtaammalle. Näin kävi ainakin edellisen laman aikaan, jolloin joukkotyöttömyys heijastui läpi työmarkkinarakenteen. Esimerkiksi kuntien suojatöihin osallistuvat eivät olleet enää vain monien vaiheiden kautta työmarkkina-asemansa menettäneitä, vaan varsin suoraan avoimilta työmarkkinoilta uloslyötyjä, jotka osaamisensa ja työhistoriansa vuoksi hetkellisesti nostivat suojatyöpaikkojenkin tuottavuutta.

8 Sosiaalista tukea, palveluohjausta ja kontrollia

”Toimiva palveluprosessi tukee vankien vapauteen siirtymistä ja helpottaa rikoksista irti pysymistä. Yhteiskuntaan integroitumisen kannalta riskiryhmiä ovat nuoret ensikertalaiset, jatkuvassa vankilakierteessä olevat ja pitkäaikaisvangit. Useimmilla tuen tarve on kokonaisvaltainen, kohdentuen niin asumiseen, työllistymiseen, sosiaaliseen verkostoon, raha-asioihin kuin päihteiden käyttöönkin”. (Granfelt 2003, 12)

”Kyllä se siis, käyttäkseni erään asiakkaan ilmaisua niin, ihmisellä, jolla elämäntapa on tämmönen poukkoileva ja kaaottinen niin jos on fatta-päivä ni se on koko päivän projekti, pitää käydä virastossa, hakemassa rahaa ...” ”Mul on tänää virastopäivä.” (sosiaalityöntekijä 2)

Kysymys: Mikä siit tekee kokopäivän homma, onkse henkisesti jotenki vai kaikki se järjestely mikä siihen liittyy?

No eka heräät jostain narkkiluolasta, anteeks nyt vaan taas... Sitten keksit, että saat ittes semmoseen kuosiin, että voit, ilkeet, näyttää naamaa sossulle. Sitte kekkaat millä sä pääset tänne. Eli kuljetus, meetsä pummilla tolla, otat riskin et jätät kiinni vai saatsä jonku kyydin jostain...tos on aina kuitenkin kulmalla porukkaa sen verran, et "tuu mejän kaa tänne" ”Ei ei, mul on se virastopäivä.” Ja sitte odottelee tossa, että se vastaanottoaika on, et jos se on vaikka kaheltatoista ni tossa voi hyvin olla yheksän aikaan tossa pihalla. Ja kun se on

ollu ni odotella että mitä siitä päätöksestä, kun saadaan asiassa päätös, niin mitä sitte se toimeenpano. Et meillä sen hoitaa eri ihmiset, ni se sitte kestää. Sen jonottaminen että saa päätöksen. Et kuka hoitaa sen mitä on sen sossun kaa sovittu. Ni kyllä tähän menee kaheksan tuntiaki menemään. (Sosiaalityöntekijä 2)

Lainrikkajia tukevalle palveluohjaukselle ja muulle sosiaaliselle tuelle näyttäisi myös tähän tutkimukseen vastanneiden ja haastateltujen mukaan olevan selvä tarve. Oheinen lainaus sosiaalityöntekijän haastattelusta sen vielä kuvittaa. Toki asia on ollut tiedossa ennenkin ja ennen kaikkea se on ollut alati toiveena myös vankiloissa. Heidän tilanteensa ovat vain jääneet isompien ja tärkeimpien asioiden jalkoihin, *siivutettu, unohtettu* tai jopa *torjuttu*.

Asunnottomuuden yhteydessä mainitaan usein ryhmä, joita kutsutaan ”vaikeasti asutettaviksi” ja siellä vielä yhtenä erikseen mainittuna ovat vankilasta vapautuneet ja KHL:n asiakkaat. Vastaavasti työhallinnossa puhutaan ”vaikeasti työllistettävistä”, johon liitetään paitsi työttömyyden kestoon, myös asianomaisten henkilökohtaisiin ominaisuuksiin liittyviä määreitä. Rakennetyöttömyys taas on aikaisemmin liitetty ennen muuta vähän tai vanhentuneen koulutuksen omaaviin, usein ikääntyneisiin ja pienten maaseutupaikkakuntien työttömiin. Tätä nykyä myös heidät määritellään usein ”vaikeasti työllistettäviin”. Lainrikkajat kuuluvat kummassakin vaikeahoitoisessa ryhmässä niihin, joiden kohdalla paitsi koulutusvaje, myös elämänhallintaan liittyvät pulmat nähdään vaikeuksien takana. ”Vaikeahoitoiset” tai usein ”hoitoa vaille” olevat on taas vahvasti koettu ongelma terveydenhuollossa ja monesti se liitetään yhteen kietoutuneisiin mielenterveys- ja päihdeongelmiin. Asunnottomien sosiaalitoimiston ”Hoitoa vaille – vaikea hoitaa” -hankkeeseen vuonna 2006 ohjautuneista 159 eri henkilöstä yli puolella oli rikos- ja vankilatausta (ASSO 2008, 23).

Haastattelussa ja kyselyissä yksi kokonaisuus koski sitä, mitä voisi olla rikosseuraamusasiakkaiden sosiaalinen tuki (tutkimuskysymys 2 sivulla 12). Asumisen tuki ja työmarkkinakelpoisuuden parantaminen rakentuvat pitkälti samojen asioiden ympärille ja kyselyjen vastauksissa ja haastattelussa päihdeongelmien kanssa työskentely oli keskeisin kaikkia vastaajia yhdistävä tekijä. Tulos ei ole yllätys, eikä sekään, että päihdekuntoutuminen nähtiin keskeisenä ”elämänhallintaa” ja ”arjen kuntoon” saattamista lisäävänä tekijänä. Sosiaalihuollossa yhteys päihdehuoltoon on suora, sen sijaan osassa työvoiman palvelukeskuksia odotettiin ainakin vastausten perusteella päihdeongelmien olevan kunnossa ennen kuin asiakkuus TYP:ssä voi alkaa. Osassa niistä taas sijoituspäätös ja (maksusitoumuskin) voidaan tehdä palvelukeskuksessa. Eroja selittävät ainakin palvelukeskuksen henkilöstörakenne tai yhteistyön tiiviys päihdehuollon kanssa. Henkilöstörakenne, kuten vaikkapa palvelukeskuksen johtajan tausta, taas kertoo yleisemminkin kunkin keskuksen työn painopisteistä. Päihdeongelmia on tässä raportissa tarkasteltu vain suhteessa asumiseen ja työmarkkinakelpoisuuteen, sillä etenkin viime vuosina on lainrikkajien päihdeksymyksistä ilmestynyt suuri määrä raportteja ja kirjallisuutta.

Asiakkaiden työttömyyden syitä kysyttiin loppukesällä 2008, siis ennen taantumien alkua. Vastaajien (57) arvioiden mukaan vain joka viides heidän asiakkaistaan ei ollut lainkaan motivoitunut työllistymiseen. Eläkkeellä oli kaksi ja sairaus tai työkyvyttömyys oli syynä noin joka neljännellä ja joka kolmannella päälimmäisenä syynä oli työntekijöiden arvion mukaan päihdeongelma. Saman verran oli niitä, joiden työttömyyden syy ei ainakaan välittömästi mahtunut edellä mainittuihin, valmiiksi kyselyssä annettuihin kategorioihin. Sellaisina mainittiin ammattitaidon puute, asunnottomuus, elämäntilanteen sekavuus, etninen tausta, mielenterveysongelmat (vain kaksi mainintaa!), rikoskierre tai ”vahva kriminaalitausta” sekä jopa motivoituminen vapaaehtoistyöhön. Seitsemän asiakkaan kohdalla työntekijä ei osannut arvioida syytä työttömyyteen.

Mainitut syyt ovat siis eri työntekijäryhmiin kuuluvien tekemiä arvioita lainrikkajiasiakkaiden tilanteista. Työvoiman palvelukeskusten vastauksistakin nousee samansuuntainen arvio. Ne ovat, riippumatta niiden osuvuudesta tai ”objektiivisesta” todellisuuserustasta, yhtä kaikki tärkeitä suuntaviittoja asiakastyön painopisteiden ymmärtämisessä. Niiden perusteella työnt-

kijät suunnittelevat tai jättävät suunnittelematta mahdolliset toimenpiteensä. Päihdetyö on toki tärkeää, mutta lainrikkokojen monimutkaiset ja usein perin juurin sotkuiset tilanteet eivät ratkea yhdellä pillerillä tai muilla patenttiratkaisuilla.

Vapauttamissuunnitelmien mukaan päihdehuoltoa olisi järjestetty noin puolelle vapautuvista ja alle viidesosan kohdalla asiaa ei ollut käsitelty. Toisaalta samojen tietojen perusteella *tarvetta* päihdehuollon järjestämiseen olisi ollut vain joka neljännellä vapautuvalla. Kiinnostavaan ristiriitaan ei oikein pysty vastaamaan, mutta yhdyskuntaseuraamusten osalta asiaa on kysytty tavalla, joka aukeaa paremmin myös ulkopuolisille (ks. taulukko 15). Noin kolmasosa ehdonalaisvalvonnassa olevista on ollut joskus päihdehuollon palveluissa ja haastatteluhetkellä sen tarvetta koki 5–8 prosenttiin asianomaisista. Runsas neljäsosa nuorista ja runsas kolmasosa ehdonalaisvalvonnasta olevista halusi vähentää omatoimisesti päihteiden käyttöään. Sekin on melko pieni osuus, sillä kahdeksan päihdeongelmaista kymmenestä vähentää juomistaan ilman minkäänlaista ammattiapua. Toisaalta vain alle puolelta yhdyskuntarangaistuksia suorittavista oli asiaa selvitetty.

Luvut ovat melko ristiriitaisia, sillä hoitosuhde on 9–18 prosentilla KHL:n asiakkaista ja heidän lisäksi hoitoon haluaa hakeutua vain 5–8 prosenttia ja noin kolmasosa uskoo oman päätökseen päihteiden käytön vähentämisessä. Päihdehoidon merkitystä saatetaan helposti yli-*korostaa*, koska lainrikkokojia *leimaa* usein paitsi holtiton alkoholin ja muiden huumeiden käyttö, myös päihtyneenä ja päihteiden saamiseksi tehdyt rikokset. Asianomaisten itse muotoilema hoidon tarve näyttää eroavan melko tavalla työntekijöiden arvioista. Monen kohdalla voidaan toki puhua ongelman *kieltämisestä*, joka kuuluu päihdeongelmien kohdalla taudinkuvaan. Motiivit päihdekuntoutukseen osallistumisesta vaihtelevat ja vankilassa motiivi saattaa olla helpommin löydettävissä kuin siviilin puolella.

Sehän on eri asia, jos ihmisellä on ihan selkeästi joku suunnitelma, kuntoutussuunnitelma, yleensä sitä ruvetaan niinku panemaan toimeen, jo siellä vankilassa. Eli on ihan mahdollista jos haluaa siirtyä suoraan vaikka päihdehuollon asumispalveluyksikköön suoraan vankilasta ni se on ihan mahdollista. Vaatii vaan vähän järkkäilyä. Kyllä paikkoja on. Se ei oo ongelma... Se on mielikuva siitä, että se on ihan että lusii, ku joutuu päihdehuollon laitokseen. Se ajattelu näkyy tässä kenttätyössä aika hyvin. Ei se päihdehuolto oo hirveen kiinnostava siinä vaiheessa ku on pitkään ollu... Meil on ne luvutki. **Vuoden aikana 15 %... 10–15 % on mun mielestä aika vähän jos ajatellaa, että on vankilan päihdeohjelmat ja kaikki tällaiset.** (Sosiaalityöntekijä1)

Työvoiman palvelukeskusten työntekijöitä pyydettiin nimeämään kolme tärkeintä aluetta rikoksentekijöiden tukemisessa (Taulukko 13).

Tulos antaa aihetta pohdintaan. Etukäteen olisi kuvitellut, että päihdehoito tai koulutustarve olisi noussut tärkeimmäksi, mutta myös haastattelujen ja muiden aineistojen perusteella on jopa helppo ymmärtää, että juuri sosiaalityölle yleensä on erityinen tarve. Moni puhuu "elämän hallinnan parantamisesta" tai "arjen kuntoon saamisesta". Yhtä kaikki kyse on useiden asioiden huomioon ottamisesta, mikä on tai ainakin pitäisi olla luonteenomaista sosiaalitoimistoissa,

TAULUKKO 15. Kolme tärkeintä tuen muotoa

Lisätarvetta	Mainintoja
Sosiaalityön alueelle yleensä	25
Työ- ja koulutus	16
Päihde- ja terveyspalveluihin, myös mt-palvelut	14
Yhteensä	56

(TYP -kysely, kysymykset 5-7, ks. liite)

Kriminaalihuoltolaitoksessa ja myös työvoiman palvelukeskuksissa tehtävälle sosiaalityölle. Yksikään vastaaja tai haastateltu ei puhunut aktiivisen, työllistävän tai kuntouttavan sosiaalityön tarpeesta. Kokonaisvaltaisen sosiaalityön käsite ei ole tätä nykyä kovin muodikas, mutta juuri sitä sen vaikuttavuuden vaikeasta osoittamisesta huolimatta tarvitaan eniten lainrikkajia-asiakkaiden tukemisessa.

Ongelma on se, että sosiaalityötä halutaan sitoa aktiivisen sosiaalipolitiikan osaksi kannustan ja vastuullistaen sekä siten poluttaen asiakkaat työmarkkinoille (Juhila 2008, 52). Yhteys työmarkkinoihin, käytännössä siis välityömarkkinoihin, on tiivistynyt. Samalla sosiaalityön yhteys työmarkkinatuen saantioikeuteen on tiivistynyt eli kontrollifunktiot ovat vahvistuneet. Toisaalta rangaistusjärjestelmän leviäminen yhteiskuntaan osuu paljolti juuri sosiaalityön alueelle ja muuttaa sekin sosiaalityön eetosta. Sosiaalityö on aina ollut erilaisissa väleissä, joten tilanteessa ei ole yleisesti ottaen mitään uutta.

Taulukkoon 16 on koottu eri aineistoissa (kyselyissä ja haastatteluissa) esiintyneitä sosiaalisen tuen muotoja, siis niitä asioita, joita ”yleisen sosiaalityön” tulisi kattaa. Ne on tässä lisäksi jaettu, osin varmaan kiistanalaisellakin tavalla, kahteen luokkaan: selkeästi asiakkaan tukemisen ja toisaalta enemmän kontrollin lähtökohdista tuotettuihin työmenetelmiin. Ensiksi mainituista esimerkkeinä voi mainita vaikkapa vuokratakuut ja vuokratuki tai asunnon saaminen. Jälkimmäisistä mainittakoon esimerkkeinä edellisten eräänlaiset kääntöpuolet kuten vuokratarkastuksiin puuttuminen ja häädöt.

Taulukon keskeinen viesti on yksinkertainen; tuki ja kontrolli ovat kolikon kaksi puolta. Vuorovaikutuksessa on aina mukana kontrollia ja vuorovaikutussuhteissa olevat tulkitsevat tilanteestaan lähtien kontrollia eri tavoin. Mikä tahansa kontrolli ei kuitenkaan muunnu tueksi (”joka vitsaa säästää, se lastaan vihaa”), eikä toki pidäkään. Valvonnalla, silmälläpidolla, tarkkailulla, tarkastuksilla ja rangaistuksilla on kuitenkin niin huono kaiku, että niitä pyritään peittelemään ja verhoilemaan (esimerkiksi vaikkapa ”rikosseuraamus”). Kontrolli ei välttämättä, eikä edes useimmiten, merkitse suoria käskysuhteita, mutta kaikille osapuolille on selvää pakkokeinojen

TAULUKKO 16. Sosiaalisen tuen – ja kontrollin tapoja (yhteenveto eri aineistoista)

Tukea	– ja kontrollia
Sosiaalista isännöintiä	Häiriöihin puuttumista, ennakoivaa kontrollia
Vuokravakuudet, vuokratuki, maksusuunnitelmat	Määräaikaiset vuokrasopimukset (suoraan vankilasta harvoin saa omaa asuntoa kunnalta)
Toimeentulotuen myöntäminen	Perusosan alentaminen
Päihdekuntoutusta	Päihdekuntoutus "tarjouksena, josta ei voi kieltäytyä"
Vertaistukea	Vertaiskontrollia
Sovittuja kotikäyntejä	Tarkastuskotikäyntejä
Perhetuki vapautumisvaiheessa	
Käytännön ohjaus asioiden hoitamiseen	
Asumiskykyjen parantamista. arkiaskareissa, toimintaterapia	Asumiskykyjen parantamista elämänhallinnan lisäämisen mielessä
Tukiverkostot (asunnottomien)päiväkeskukset	Sosiaalinen kontrolli
Asiakkaan motivointia	Sitouttamista
Henkilökohtaisen päihdeongelman hallinta	
Työ- ja toimintakyvyn arviointeja Työhön valmennuspalveluja (TEV)	

ajankohtaistuminen, mikäli suostuttelu ei johda toivottuun tai ”sovittuun” lopputulokseen. Sosiaalitoiminnassa joudutaan alati pohtimaan, kuinka tuki ja kontrolli realisoituvat eri tilanteissa suhteessa toisiinsa tai millaisia asiakkaiden verkostoja tuetaan ja millaisia kontrolloidaan. Samalla tuotetaan normaaliutusta ja myös poikkeavuutta vahvistavia käytäntöjä, jotka lainrikkokojen kohdalla ainakin kätketyksi ovat osa uudelleensosialisaation pyrkimyksiä.

”Vaikeasti asutettavat” eivät ole ilmiönä pelkästään viranomaisten pahantahtoista määrittelyä vaan monesti useitakin häätöjä tai muuttoja kokeneita asiakkaita, joilla on monenlaisia vaikeuksia. Eri asia on se, tarvitaanko tällaista hiukan *epämääräistä leimaa*, jonka käyttö viranomaislangissa perustuu siihen, että kaikki tietävät, keistä on kyse. Toisaalta ”häätöasukkaat” tai ”häiriöitä tuottaneet asukkaat” eivät nekään välttämättä vähennä leimaa.

Minkälaisin keinoin sitten asumisen ongelmiin tulisi vastata? Seuraavassa on kolme erilaista tapaa vastata kysymykseemme, kuinka asumisen tukea lainrikkokojille tulisi järjestää. Vastauksia voi lukea myös erilaisina tapoina nähdä asumisen oikeus. Kokosin haastatteluissa nousseet vastaukset seuraavaan kolmeen kategorioidaan. Niiden alle mahtuvat useimmat asiaa haastatteluissa pohtineet työntekijät. Kutakin tyyppiluokkaa tai ”toimintamallia” edustaa valitsemani tyyppillinen esimerkki.

1) ”Asumisen oikeus on ansaittava”
Progressiomalli

”... puhutaan näistä tukiasunnoista, päihdekuntoutus, että saa sen asunnon, se on taas eri asiaa, sen eteen täytyy vähän tehdä työtä, se ei ole näin, että me järjestämme asunnon vaan ihminen itse järjestää itellensä sitä asuntoa. Osottamalla että nyt hän kuntoutuu ja näin. Sit jeesataan sillä tavalla. Ensin tuettuun asumiseen ja sit kun kaikki menee loistavasti ni sitte eteenpäin. Lähinnä se, et miksi ei se ole niin yksinkertaista, tää ainainen kysymys, ”et mistä se sitten on kiinni, et rakennetaa vaa enemmän kämppiä, ja annetaan Reiskalle ja Timpalle kämpät” ni se on ruohonjuuritasolta ihan yksinkertanen asia. Ihmiset ei kerta kaikkiaan osaa asua. Kun päihde-elämä on niin brutaalia ja massiivista aiheuttaa sen, että kun asutaan kerrostalossa, siitä asumisesta ei tule mitään. Siel on paikat sinksin sonksin, naapurit häiriintyy, elämä on 24h hulabaloota. Puhumattakaan siitä, että vuokranmaksu on voinu mennä muihin tarkoituksiin.” (sosiaalitoimisto)

2) Asumisen oikeutta voi tukea
”Hyvien ihmisten kehä”

”M: ”Kaupunki ei majoita, jos on vuokratästäjä. Häiriön tuottamisen takia ei ole enää iäksi ajaksi musta lista, vaan tietyn vuosimäärän jälkeen se annetaan anteeksi. Mutta ei meillä ainakaan VAV anna vuokratästäjiä anteeksi. Nyt tuli yksi kaveri, joka asui yhdessä ainoassa asuntolassa mitä meillä on, hän laittoi asiat sieltä käsin kuntoon ja sai sovittua vuokra-asuntoyhtiön kanssa sen vanhan vuokratästäjinsä niin, että ne luopuivat koroista. Se oli kasvanut saman verran korkoa, että oli mennyt johonkin kolmeen tonniin se vuokratästäjä. Hän sai hoidettua korot pois, puhui seurakunnan mukaan siihen, hoiti yhden osan itse, yksi osa hoidettiin me ja sitten hänelle annettiin asunto. Jos on vanhaa rikettä pohjalla, niin tavallisen asunnon saaminen on mahdotonta. Pitäisi olla joku tiivis yhteistyöohjelma vapautuvien vankien osalta, pitäisi olla kaupungin edustus ja sosiaalitoimen edustus ja vankilan edustus, joka tsekkais, että olisi oma kiintiö, jossa katottaisiin, että tammönen vapautuu ja tarvii asunnon, että mennään jollain tavalla eteenpäin.” (asumisopalvelut)

3) ”Asumisen oikeus on lähtökohtana”
”Rakennemalli”

”K: Mitenkä asunnon säilyttämisessä, miten sitä sitten tuetaan, et okei asunto järjestyy tolla tavalla, mutta miten, kiinnitetäänkö siihen huomiota, et pystyy myös säilyttämään?”

”M: ”Tästä Kuopio voi hyvin ylypeesti kertoo, että kiinnitetään, mutta aatteletsä tässä nyt vankeja nimenomaan. Meillähän on kaupungin vuokratästäjän kanssa tammönen käytäntö, että me kokoonnutaan aina kolmen viikon välein ja käydään sitten, vuokratästäjä Nii-ralan kulma, Niku, lähettää asukkaille häiriövaroituksen, vuokratästäjän mukaan,

siinä edellytetään että pitää lähettää vuokranantajavarotus jos semmosta toimintaa on asunnossa, mitä ei sais olla. Ennen ku mahdollisesti puretaan vuokrasopimus. Me käydään nää varotukset sitte läpi semmosella porukalla et siin on tää vuokra-taloyhtiön edustaja, meistä Ulla ja minä tosta erityisryhmien asumisesta. Sit on päihdehuollon asumispalveluista työntekijä. Psykiatrian keskuksen, psykososiaalisen työstä, me katotaan sitten ne varotuksen ihan sillä tavalla, että mitä voitais tehdä, tarvitaanko kotikäyntejä tehdä. Niitä varoituksia annetaan aika helposti, niitä tulee kolmisenkymmentä kuukaudessa. Niistä sitte siivilöityy muutama semmonen, että todetaan yhdessä että toi kaipaa ehdottomsti yhteydenottoa. Katotaan että kuka, onks tää niinku psykiatrian puolen tai päihdepuolen tai sosiaalityön asiakas. Sitte tehdään kotikäyntejä, et mikä on hätänä, ja selvitetään. Ja tää on toiminu ihan erittäin hyvin. Täs on pikkasen tyhjäkäyntiä ollu lähinnä sen takia et on ollu aika paljon töitä Ulallalla ja mulla. Kotikäynnit on jääny vähä vähiin. Me edelleen tehdään niitä mutta ei nii paljon ku joskus aikasemmin. Mutta sillon ku tätä tehtiin oikeen tehokkaasti. Kuopiossa oli semmonen tilanne yhtenä vuonna, et siinä on ehkä joku kaheksan ei kymmentätuhatta asuntoa Niiralan kulmalla, sieltä ei häiriöhäättöjä, niinku oikeuden antamia häiriöhäättöjä tullu jonain vuonna siis ainuttakaan. Tai niitä tuli ihan muutama. Siinä on noin kaheksantuhatta asuntoa, ja normaalisti tulee noin satakunta häättöä vuositasona, siin on sitte myös vuokratähtihäädot. Mut samalla tavalla tällä toiminnalla voidaan ehkästä niitä vuokratähtihäättöjen syntymisiä, ku tulee vuokratähtejä ni katotaan et mikä on hätänä, ja maksusuunnitelmia voidaan sopia. Tääki on vanha, toistakymmentä vuotta vanha. Viistoista vuotta vanha systeemi, ainaki.” (sosiaalitoimisto)

Haastattelujen ja lainausten perusteella voi päätellä, että häiriöitä ja myös häättöjä on kaikkialla ja ”tuetun” asumisen määrän vaihtelu näkyy arvioitujen ongelmien määrässä. Suhde ei kuitenkaan ole yksiselitteinen, josta viimeinen toimintatapa, Kuopiosta, on hyvä esimerkki. Mallit tai toimintatavat eivät luonnollisestikaan ole yksisilmäisiä vaan kaikkialla on myös esimerkkejä ”hyvien ihmisten kehästä”, joka välttämätön edellytys ”rakennemallinkin” toteutumiselle. Loppupäätelmä on ilmeinen: ratkaisevaa on pysyvien, viime kädessä henkilöistä riippumattomien yhteistoimintarakenteiden luominen. Niiden luominen vie aikaa ja vaatii myös organisaatioilta sitoutumista.

Malliesimerkkejä kannattaa katsoa hiukan tarkemmin. Haastatteluissa tehty kysymys siis koski tapoja, joilla kunnissa tuetaan asumista. Vastauksista on poimittu niiden pääasiallinen sisältö ja keskeisin viesti vaikka ne olivat toki tässä lainattuja pidempiä. Ensinnäkin ne kiinnittävät huomion tuetun asumisen prosessin eri vaiheisiin. Ensimmäisessä lähestymistavassa, tai toimintamallissa huomio on asumista edeltävässä ajassa. ”Asiakkaan on osoitettava halunsa kuntoutua” ja sen jälkeen aletaan järjestää asuntoa. ”Rakennemallissa” taas pyritään löytämään viranomaisten toimintatapa, jossa asuminen voidaan turvata häiriöihin ja vuokratähteihin ajoissa puuttamalla. Toisessa toimintatavassa kyse on uuden alun mahdollistamisesta, ettei ”tie ei olisi tukossa” ainakaan lopullisesti. Häiriöiden tai etenkin vuokratähtien vuoksi häädetyille, sidokset asuntoon eivät suinkaan pääty muuttoon. Vuokratähtit ja häiriömerkinnät seuraavat muiden luotomerkitöjen tavoin ainakin siinä kunnassa joskus hyvin pitkään. Myös tässä suhteessa kunnissa on hyvin vaihtelevia käytäntöjä ja aika ehdottomia näytetään olevan siinä, että vuokratähtit on hoidettu ennen kuin uusi asumissuhde voi alkaa.

TAULUKKO 17. Asumisen tukimuotoja kunnissa

Tuen kohde	Tuen muoto
Asumisen tuki	vaihtelee paljon, useimmissa paikoissa vastuu järjestöillä
Vuokran maksu vankeuden aikana	3–6 kk
Muuta	"Asumisen tukirinki" (Hämeenlinna) VAPA- hanke (Kokkola) Vapautumisyksiköitä (Lahti)
Vuokratähtit	Useimmat eivät ottaneet kantaa, joillakin varsin tiukka linja, toisaalta maksusuunnitelmien tekoon kaikkialla valmiutta. Rähtien pois pyyhkimistä ei luvannut yksikään kunta

Asumisen tukea ollaan pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishojelman puitteissa lisäämässä antamalla kunnille 10 miljoonan euron vuosittainen lisäavustus. Suurimmilla paikkakunnilla se voi parhaimmillaan tarkoittaa tukipalvelujen moninaisuuden lisääntymistä, pienemmillä paikkakunnilla palveluja tuottaa yleensä vain yksi yhteisö. Joka tapauksessa tuen (ja kontrollin) minimilaadun turvaaminen yhä hajautetummassa palvelujärjestelmässä ei ole yksinkertaista. Kriminaalihuollon tukisäätiö keskittyy oman ilmoituksensa mukaisesti pääkaupunkiseudulle, joten valtakunnallisia toimijoita ovat lähinnä A-klinikkasäätiö, Sininauhasäätiö ja sen jäsenjärjestöt ja pienemmällä määrällä Kris ry. Ilman asunnottomuuden vähentämishojelman tuomaa lisärahaa kuntien omat lisäykset tuskin olisivat riittäneet 10 miljoonan euron vuosittaiseen lisään tukihenkilöstön palkkauksessa. Tällä hetkellä näyttäisi kyselyn perusteella olevan merkittävää kunnallista toimintaa vain suurimmissa kaupungeissa ja Helsinkiä lukuun ottamatta niissäkin lähinnä osana päihdehuollon palveluita. Jonkinlainen kysymysmerkki on tällä alueella edelleen yksityinen yritystoiminta, joka on laajentunut voimakkaasti muun muassa vanhuspalveluissa. Asunnottomuuden vähentämishojelman ja erikseen lainrikkokojen tuetun asumisen kannalta olisi pulmallista jos RAY:n rahoitustuki jostain syystä ei jatkuisi vuoden 2011 jälkeen, tai jos sitä jouduttaisiin arvioimaan uudestaan esimerkiksi kilpailua vääristävästä tekijänä.

Velkoja vangeilla on paljon, monilla jopa satoja tuhansia ja niinpä työskentely pimeillä työmarkkinoilla oli tavallinen ratkaisu (Kyngäs 2000, 178–179, 238). Vankien velkoja on Pirjo Näkin (2006) mukaan kansainvälisesti tutkittu todella vähän, sillä hän on löytänyt aiheesta vain yhden (!) australialaisen tutkimuksen (Stringer 2000). Sen päätulos oli tärkeä. Tutkimuksen vangeista 49 % oli kiinni rikosten teossa maksaakseen velkojaan ja itse tuomio luonnollisesti vain lisäsi velkataakkaa eikä niitä pysty sinä aikana hoitelemaan. Näkin oman tutkimuksen päätulos oli, se että velkaantuneet vangit vapautuvat joko sosiaaliturvariippuvuuteen tai tekevät työtä harmaan talouden piirissä. Suomessakin toki rikosten tekemiseen liittyneitä velkasuhteita hoidellaan edelleen uusia rikoksia tekemällä (Näkki 2006, 4) – tai ainakin yritetään hoitaa.

Päihde- ja terveyspalvelut, mukaan lukien mielenterveyspalvelut olivat kaikissa vastauksissa useimmin mainittuja yksittäisiä tukipalveluita. Erityisesti sitä näytettiin korostettavan sellaisissa työvoiman palvelukeskuksissa, joissa oli TYP-kyselyn tekohetkellä 5–10 yhdyskuntapalveluasialaista. Keskuksissa, joissa lainriikkoja-asiakkaita on vain satunnaisesti, ei luonnollisesti ole juurikaan kokemusta heistä edes erityisen päihdeongelmalsina. Toisaalta siellä, missä rikostaustaisten asiakkaiden kanssa ollaan päivittäin tekemisissä, on myös päihdeongelmiin ilmeisesti totuttu ja *torjunta* ei ole yhtä voimakasta. Päihdepalveluita ei niissä palvelukeskuksissa pidetty sittenkään ensisijaisina. Työntekijöille suunnatussa kyselyssä (TK) sellaiset vastaajat, joilla lainriikkoja-asiakkaita oli ainakin viikoittain, näkemys oli samansuuntainen. Käytettyjen aineistojen koko ja vastaajien valikoituminen on toki syytä pitää mielessä, joten päätelmään on syytä suhtautua varauksin. Näin muodostuva kuva on kiinnostava, sillä vankien terveydentila- hankkeen (Vankien terveystutkimus -hanke WATTU) mukaan yli 90 prosenttia vangeista ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaistakin 60 prosenttia kärsii päihderiippuvuudesta (Vartiainen 2007). Erilaisia tuloksia selittänee ainakin osin se, että tarkkaan ottaen WATTU-hankkeessa on diagnosoitu päihderiippuvuutta kun taas käytännön työntekijät sosiaalitoimistoissa ja työvoiman palvelukeskuksissa arvioivat päihdeongelmien merkitystä päivittäisen toimintakyvyn näkökulmasta.

”Päihdehoito aloitettu vankeusaikana ja sieltä ohjattu A-kotiin, josta vapautumisen jälkeen kotikunta maksanut jatkot. Asiakkaalle tietysti suunnitelma oli hyvä, mutta sos.toimen vaihtoehdot vähissä. MAKSAJAN ROOLIA PITÄSISI SELKIYTTÄÄ!! ASIAKASLÄHTÖISYYS ei toteudu jos hyvät suunnitelmat kaatuvat rahoituskiistoihin!!” (johtava sosiaalityöntekijä 2)

”Valitsin yhden toivottoman tapauksen, joka käy toisinaan keskustelemassa asiallisestikin ja toteaa ettei häntä voi enää auttaa, kun ei alakoulussa puututtu levottomuuteen. Toisinaan sanoo, ettei kukaan ymmärrä hänen helvettiään. Lyhyitä vankilatuomioita tulee pahoinpitelyistä ja huumeririkoksista.” (sosiaalityöntekijä 16)

”Yleisen sosiaalityön alueella” olevista asioita kaivataan muun muassa sellaisia asioita kuin elämänhallintaa tukevia palveluita, tukea asunnon hankkimisessa ja yleensä etenkin asumiseen ja elämiseen tukipalveluja. Palveluohjauksen tai palvelukartoituksen tekeminen voi toki tapahtua monessakin palvelukeskuksessa muiden kuin sosiaalityöntekijöiden toimesta. Tätä monesti tarkentamatonta käsitettä avattiin tarkoittamaan sellaista palveluohjausta, joka sisältää asumisen, talouden ja kokonaistilanteen huomioimisen näkökulman. Tukitoimina pitäisi siten olla velka-neuvonta, toimeentulotuki, työhön valmennus, ryhmätoiminnat ja kuntouttava työtoiminta. Kuntouttavaan työtoimintaan asetettiin paljon odotuksia kun sitä käynnisteltiin 2000-luvun alussa. Toiminnan tulokset ovat kuitenkin olleet melko vaatimattomia. Työvoiman palvelukeskuksien vastauksissa kuntouttavaa työtoimintaa kuitenkin pidettiin varteenotettavana vaihtoehtona juuri lainrikkoja-asiakkaille.

9 Päätelmät

Kriminaalihuoltososiaalityön mahdollisuudet

Kyselyiden ja haastattelujen perusteella on syytä nostaa neljä erityistä asiaa tai suositusta pohdittavaksi.

- 1) Tarvittaisiin taho, joka ottaisi **yleisen sosiaalityön** keinoin kokonaisvastuun vapautuvien vankeiden ja myös yhdyskuntarangaistusta suorittavien sosiaalisesta tuesta ja palveluohjauksesta. Vastaajat toki ymmärsivät, että sellainen ei useimmissa kunnissa ole realistista, mutta asia todettiin niin monessa eri yhteydessä, että sen sivuuttaminen olisi hankkeeseen osallistuneiden mielipiteiden sivuuttamista.
- 2) Lainrikkojen tilanteet ovat useimmiten hyvin monisyisiä ja heidän ongelmiensa ratkaisuun tarvitaan useiden alueiden asiantuntemusta. Verkostoja tarvitaan, mutta sellaiseen työskentelyyn löytyy harvoin aikaa muun muassa pitkien etäisyyksien ja muiden työkiireiden vuoksi. Eri viranomaisten, asiakkaiden ja vertaistukea tuottavien yhteydenpitoa voisi melko helposti ja kohtuullisilla kustannuksilla lisätä **SKYPE-puhelinten ja muiden Internet-yhteyksien** avulla. Asian realisoituminen ja konkretisointi saattaa edellyttää erillisten ohjeiden ja toimintamallien luomista. Tarvittava tekniikka ja osaaminen ovat helposti saavutettavissa.
- 3) Lainrikkojen asuminen ovat usein paitsi vaikeasti järjestettävä asia, ja myös vaikeuksien lähteenä etenkin jos erityisesti asumisen tuki ei ole riittävä. Heidän ja muiden ”vaikeasti asutettavien” asumisen ennusteen parantaminen näyttäisi edellyttävän useiden toimijoiden parempaa valmistelua ja toimivia **yhteistyörakenteita**, joilla selviytymistä voidaan tukea ja tarvittaessa myös nopeasti puuttua ongelmiin.
- 4) Muutamissa työvoiman palvelukeskuksissa voitaisiin käynnistää erityisiä työllistämishankkeita vankilasta vapautuville ja muille lainrikkojille. Niitä koskevien seurantatutkimusten avulla voitaisiin selvittää heidän työllistymisensä yleisiä ja paikallisia esteitä.

Kunnallisessa sosiaalihuollossa, saati työhallinnossa ei puhuta kriminaalihuoltotyöstä, eikä tekemisten nimeämisellä ole niin kovin suurta väliä, kunhan tehdään kulloinkin oikeita asioita. Asioiden nimeämisellä saattaa olla paljonkin merkitystä silloin, kun huomion kohteena ovat

tekemättä jättämiset. Rikoksista rangaistujen sosiaalisen tuen tarve näyttäisi olevan huonosti tai ainakin melko epätasaisesti maan eri puolilla tunnustettu asia. Sen vuoksi saattaa olla tarpeen pohtia, mitä kunnallinen kriminaalihuoltotyö voisi olla tai miten rikoksista rangaistujen erityiset tarpeet tulisi ottaa huomioon työhallinnossa ja erityisesti työvoiman palvelukeskuksissa, joiden tehtävänä on vaikeasti työllistyvien aseman parantaminen.

Raportin tulokset viittaavat siihen, että ns. normaalit sosiaali- ja työvoimapalvelut eivät riitä lainrikkokojen sosiaalisen aseman korjaamiseen. Asumisen ja työn suhteen johtopäätös on varsin yksiselitteinen; normaalipalvelut ovat *jättäneet lainrikkokatvealueelle, odottamaan parempia aikoja, jopa torjuneet heidät*. Vuoden 2008 aikana käynnistyneessä pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelmassa asiantilaa ratkaistaan siten, että ohjelmassa on joukko kohteita, jotka on kohdistettu ”vaikeasti asutettavilla” kuten vapautuneille vangeille. Ensimmäiset hankkeet ovat alkamassa vuonna 2009 ja pääosan pitäisi valmistua vuonna 2011 joten nähtäväksi jää, kuinka rikoksista rangaistuille lopulta käy vähentämishjelmassa.

Moni kuntien ja työvoiman palvelukeskusten työntekijä näyttävää edelleen kaipaavan yhtä tahoa, joka ottaisi kokonaisvastuun vapautuvien vankien ja myös yhdyskuntarangaistusta suorittavien sosiaalisesta tuesta ja palveluohjauksesta. Kokemukset ovat olleet ilmeisen hyviä niissä vankiloissa, joihin Rikosseuraamusvirasto oli hankkinut kunnan sosiaalityön asiakaspalveluja. Sellaista tahoa tuskin koko maahan löytyy ja niinpä yhteistyösuhteet ja käytännön palvelut takaava palveluohjaus on ratkaistava paikallisesti. Ns. jälkihuoltotyöryhmän selvityksen liitteenä on yksi ideaalimalli vankiloitten ja kuntien välisestä yhteistoiminnasta.

Syrjäytyminen nähdään sisäisen turvallisuuden (Arjen turvan 2004) keskeisimpänä uhkatekijänä ja asunnottomuuden vähentäminen on osa syrjäytymisen ehkäisyä. Siitä huolimatta on vaikea uskoa, että ylipäänsä lainrikkokojen sosiaalisen aseman kohentaminen voisi olla kansallisen ohjelman kohteena, ja että siihen osoitettaisiin voimavarojakin. Sen sijaan kunnat saattaisivat priorisoida myös lainrikkokojen erityisryhmää jos esim. asumisen valmennukseen tulisi jatkossakin valtion rahoitusta. Se olisi myös mahdollista sitoa vankiloissa toteutettuihin kuntoutusohjelmiin.

Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma osoittaa, että taloudellisia kannustimia tarvitaan kunnille. Ohjelman näyttää tuottavan pitkää aikaa erityisesti lainrikkokojille ja muille vaikeasti asutettaville ryhmille suunnattuja asuntoja viiteen kuuteen suurimpaan kaupunkiin. Melko varmasti tätä tarvetta ei olisi ilman valtion erityisrahaa kunnissa muutoin huomioitu. Kannanotto on huomionarvoinen, sillä 1990-luvulla sosiaalihuollon asumispalveluissa hylättiin hiljalleen yleisemminkin ajatus erityisryhmien asumisesta asunnottomuuden poistamisessa. Nyt työn alla olevat hankkeet eivät eroa ainakaan päällisin puolin kunnissa jo toimivista tukiasuntopalveluista. Vain erityisryhmä, *vaikeasti asutettavat*, on sellainen, jota kunnat eivät ole tässä laajuudessa huomioineet.

Ohjelma ottaa erityisryhmille tarkoitetut asunnot ja asumispalvelut uudestaan käyttöön. Siltä osin voisi sanoa heitä koskeneen asumisen *erityisten tarpeiden rakenteellisen torjunnan* vaihtuneen muuksi. Tällaista vaihdosta voidaan myös vastustaa miltei samanlaisilla *poiskäännyttämisen* argumenteilla. Erityisryhmään kuulumisen tapahtuu *luokittelemalla*, mikä voi asettaa asianomaisen leimattuun asemaan paikallisyhteisössä. Kolmas vaihtoehto on luonnollisesti näiden yhdistelmä eli *positiivinen diskriminaatio*. Työvoiman palvelukeskuksien kohdalla vastaavaa ulkopuolelta tullutta sysäystä ei ole näköpiirissä vaikka rikoksista rangaistujen työllisyystilanne on aivan yhtä huono kuin muidenkin kaikkein syrjityimmässä asemassa olevien. Poiskäännyttäminen on tapahtunut tässäkin *rakenteellisen torjunnan* keinoin ja on hyvin mahdollista, että vain poliittinen väliintulo, kuten tapahtui aikaisasunnottomuuden vähentämishjelman yhteydessä, voi tuoda uusia välineitä työntekijöille. Lainrikkokojen asia tuskin yksin riittää poliittisen huomion saavuttamiseksi, vaikka sen kytkisi nykyistä syrjäytymisuhkaakin tiiviimmin sisäisen turvallisuuden ohjelmaan. Toinen, ja jo jonkin verran käytetty laajempi kehys voi löytyä ns. välityömarkkinoilta. Senkin ongelmana voi nähdä leimautumisen ja ”syrjäytyneiden suojamaailmojen” (Sipilä 1989) synnyn.

Päätökset lainrikkajille suunnattujen erityisten työllistämisen- ja työnvälityspalvelujen lopettamisesta ajoittuivat 1980-luvun lopun talous- ja työllisyysboomiin, jolloin työmarkkinat näyttivät olleen auki ”taivaita myöden”. Sen vuoksi työllistämisen kohdalla asioiden, ei vain ajattelutavan, muutos on ollut paljon suurempi kuin asumispalveluissa. Valtaosa tuolloin rikostaustaisiakin työllistäneistä avoimien työmarkkinoiden satama-, kuljetus- ja rakennusaputöistä on yksinkertaisesti hävinnyt. Paluuta niihin ei ole, eikä ongelma ole vain lainrikkajille ominainen vaan kaikille heikossa työmarkkina-asemassa oleville.

Etenkin työvoiman palvelukeskusten työntekijöiden sekä päihde- ja asumispalvelujen työhön liittyvissä haastatteluisissa oli paljon yhteistoiminnan järjestämistä koskevia huomioita. Yhteistyön pulmana nähtiin erityisesti koordinoivan työntekijän tai organisaation puute. Esimerkkinä mainittiin erityistyöntekijät, joita oli aineistojen keruun vaiheessa viidessä kunnassa. Erityistyöntekijöiden tarve nousi muutenkin miltei kaikissa haastatteluisissa esiin erityisesti vapautumisvaiheen sujuvuuden varmistamiseksi. Lainrikkajien erityistilanteiden heikko tuntemus niin sosiaalihuollossa kuin työvoimapaalveluissa nousi esiin jo raportin aineistojen keruun yhteydessä. Työntekijäkyselyyn ja haastatteluihin oli vaikea löytää työntekijöitä. Pelkän koulutuksen voimaan ei oikein uskottu vaan selkeästi kuntien työntekijät peräänkuuluttivat rakenteellisempia ratkaisuja ja varsin moni käänsi katseen Kriminaalihoitolaitoksen suuntaan.

Verkostoyhteistyötä vankiloiden ja kuntien välillä näytettäisiin tehtävän useimmiten päihdehoitoon liittyvissä tilanteissa, mikä ei suinkaan ole yllättävää. Hoidon kustannukset tulevat kunnille joten kuntien sosiaalityöntekijöiden tulee vakuuttua hoidon tarpeellisuudesta ja asianomaisen motivaatiosta. Usein päätös pitää tehdä tapaamatta asiakasta, josta saattaa olla monenlaisia kokemuksia. Näihin tilanteisiin kuuluu verkostotyö ja harvoin mahdolliset verkostopalaverit saattavat jatkossa keskittyvä käytännössä päihdekuntoutusten ja niihin tarvittavien muiden tukitoimien selvittelyyn.

Koevapaus tuli suurelle yleisölle ja sosiaalihuollon työntekijöillekin tutuksi viimeistään keväällä 2008 tunnetun vangin pakomatkan seurauksena, mutta sen kaikkia seurauksia kuntien asunto-, sosiaali- ja terveydenhuollossa eivät ainakaan tätä raporttia varten haastatellut tuntuneet hahmottavan. Jonkin koevapauteen liittyi pelkoja ja epäilyksiä nimenomaan kontrolliin ja sanktioihin liittyvissä asioissa. Avointa torjuntaa ei kuitenkaan yhdessäkään kunnassa tullut vastaan, mutta kaikkineen asia oli ainakin vuonna 2008 vielä aika huonosti tunnettu.

Suurin osa kyselyjen vastaajista ja haastatelluista katsoo lainrikkajien saavan samanlaisia palveluja kuin muutkin kuntalaiset, periaatteessa. Haastattelujen tarkempi tarkastelu kuitenkin osoitti, että monet normaalipalvelujen saatavuutta painottaneetkin asettavat ehtoja asumis- tai työvoimapaalvelujen saatavuudelle. Useimmiten esitetyt ehdot liittyvät päihteiden käytön ja elämän yleisempään hallintaan. Voi kuitenkin sanoa, että mistään *systemaattisista poiskäännyttämisen käytännöistä/asenteista* ei ole kyse. Monet erityisehdot kuitenkin osoittavat, että lainrikkajia-asiakkaisiin suhtaudutaan tietyllä *varauksella* ja usein taustalla kerrottiin olevan huonoja kokemuksia.

Verkosto- tai ”suunnitelmallisen yhteistyön” koordinaattorin rooli yhdyskuntarangaistusta suorittavien osalta näyttäisi luontevasti lankeavan KHL:n työntekijöille – ainakin muiden kumppanien näkökulmasta. Tässä hankkeessa ei KHL:n (tätä nykyä RSL:n) työntekijöitä haastateltu, joten ei ole mahdollista arvioida, kuinka paljon he tosiasiansa voivat käyttää aikaansa muuhun kuin välittömästi seuraamuksen vaatimiin tehtäviin. Käytännössä rajanveto lienee mahdotonta. Hankalampaa on vankilasta ilman valvontaa vapautuvien palveluohjauksen järjestäminen, sillä KHL ei ole juurikaan niissä tilanteissa mukana.

Rikostaustan merkitystä voi helposti myös ylikorostaa. Kysyttäessä tätä raporttia varten lähinnä kuntien ja työvoimahallinnon sosiaalityöntekijöiltä rikostaustaisten osuutta eri palvelujen asiakaskunnassa, vastaukset vaihtelivat tavattoman paljon. Hieman tarkennettaessa kysymystä, alkoi jopa epäuskottavan erilaisiin vastauksiin tulla järkeä. Useimmat näyttivät tarkoittavan rikostaustalla joko juuri suoritettavana olevaa rangaistusta tai tuoretta vapautumista ja niihin

suoranaisesti liittyviä tilanteita. Rangaistuksia suorittavat ovat usein samalla aktiivisessa rikoksentekovaiheessa, joten elämä on kaiken kaikkiaan pysyvästi epävakaa perustalla. Niinpä suhde erilaisten suunnitelmien ja sopimusten toteuttamiseen on väistämättä erilaisella pohjalla kuin toisten ”sopijaosapuolten” odotukset.

Kuntien kiinnostus rangaistusajan suunnitelmien ja siten myös vapauttamissuunnitelmien varhaisempaan tekemiseen edellyttäisi niiden vankilatyön järjestämistä, ja sitä tuskin on odotettavissa lähivuosina, etenkin kun kuntakentän muutos pitää isommat asiat pääosassa myös sosiaali- ja terveystoimen agendalla. *Sitku* eli sitten kun näyttää olevan monen vastaus esimerkiksi sosiaalityöntekijän kiinnittämiseen kriminaalihuoltotyöhön. *Sitten kun* asioita olivat esimerkiksi toimeentulotuen jonot, etuuskäsittelyyn siirtyminen, isot organisaatiomuutokset, pienet organisaatiomuutokset jne. ”Sitten kun” näyttää edelleen varsin usein kääntyvän ”mutta kun” muotoon. Sen vuoksi lienee kohtuullisuuden vuoksikin syytä keskittyä yhteistoimintakäytäntöön vapautumistilanteissa, vaikka ongelma tulee vastaan järjestettäessä esimerkiksi päihdekuntoutusta vankilasta käsin.

Vankilassa aloitetun päihdehoidon jatkuvuus on vankiloiden työntekijöille iso kysymys. Kunnat kuitenkin haluavat maksajina pitää kiinni myös viime kädessä päätöksenteon oikeudestaan. Tulisiko rajallisten mahdollisuuksien puitteissa oikeiden verkostokokousten järjestämiseen keskittyä esimerkiksi tällaisiin tilanteisiin sen lisäksi, että ensikertaisten ja monenkertaisten ja pitkistä tuomioista vapautuvien tilanteet selvitetään tarkemmin? Juuri näin näyttäisi tapahtuneenkin, mutta käytettävissä ollut rekisteritieto ei oikein riitä varmojen päätelmien tekemiseen. Yhteistoiminnan lisäämisen tavoite voisi edellyttää nykyisten tosiasiallisten käytäntöjen parempaa tuntemusta.

Yhteistyöhön liittyvä kuntien sosiaalitoimistojen ja työvoiman palvelukeskusten työntekijöiden palaute oli melko yksisuuntaista: yhteistyön koettiin ”viime vuosina” lisääntyneen. Harva kuitenkaan nimesi uutta vankeuslakia koetun muutoksen syyksi. Vankiloiden koettiin yksinkertaisesti lisänneen yhteydenpitoa, lähinnä puhelimen, mutta myös Internetin välityksellä. Verkostotyö, sikäli kun se määritellään kasvokkaisiksi kohtaamisiksi, on toistaiseksi ollut melko pienessä roolissa ja näyttää toteutuneen haastattelujen mukaan lähinnä tilanteissa, joissa oli suunnitteilla päihdehoitoihin liittyviä sopimuksia. Kuntien ja työvoiman palvelukeskusten työntekijät puhuvatkin mieluummin ”sopimuksista” silloin kun rikosseuraamusalan työntekijät tekevät ”suunnitelmia”. Näin asian näyttävät muun tutkimuksen valossa mieltävän myös rikoksista rangaistut.

Pelkästään viranomaisten kahdenvälisiin puhelinkontakteihin perustuva tehokas ”verkostoituminen” jättää asianomaisen usein äänettömäksi ja vailla vaikutusvaltaa olevaksi osapuoleksi. Ongelmaa ei ole helppo etenkin vankilatyön kohdalla ratkaista, sillä vankiloiden sijaintipaikkakuntia lukuun ottamatta vankilavierailu tarkoittaa koko päivän poissaoloa muusta asiakastyöstä. Internetin mahdollisuuksien nopea lisääntyminen ja esimerkiksi Skype-yhteyksien kehittyminen tarjoavat jo nyt aivan uusia mahdollisuuksia reaaliaikaiseen läsnäoloon ja erittäin pienin kustannuksin.

Vankilatausta on edelleen ilmeinen este ns. normaalipalvelujenkin piiriin pääsemiseen, erityispalveluista puhumattakaan. Usein lainrikkokojen kohtaamia tilanteita voi luonnehtia poiskäännyttämiseksi. Näyttää ilmeiseltä ainakin tämän raportin tulosten perusteella, että toimenpiteitä (tämänkään) erityisryhmän moniin tuen tarpeisiin ei vakiinnu ilman erityistoimia ja lisärahoitusta. Kuntia pitäisi saada luomaan etenkin vankilasta vapautumisvaiheeseen pysyvämpiä rakenteita kuin useinkin vain asiakas- ja siten tilannekohtaisiksi jäävää ”verkostotyötä”. Rakenteiden merkitystä korostaa vielä se, että etenkin suurimmissa kaupungeissa sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus on suurta. Projektit tuottavat useimmiten vain niiden mittaisia yhteistyökäytäntöjä ja tapauskohtainen yhteistyö vain tapauskohtaisia sopimuksia ja suunnitelmia.

Lähteet

- Arjen turvaa (2004): Sisäisen turvallisuuden ohjelma. Sisäministeriö.
- Arnkil, Robert & Vappu Karjalainen & Peppi Saikku & Timo Spangar & Sari Pitkänen (2008): Kohti työelämälähtöisiä integroivia palveluja. Työvoimatoimistojen ja työvoiman palvelukeskusten arviointitutkimus. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja Työ ja yrittäjyys.18/2008. (http://www.tem.fi/files/19712/TEMJul_18_2008_tyojayrit.pdf)
- ASSO (2008): Selvitys Helsingin asunnottomien sosiaalitoimiston uusista asiakkaista huhti–toukokuussa 2008. Julkaisematon muistio.
- Autio, Minna & Kirsti Eteläranta & Sami Myllyniemi (2008): Polarisoituva nuoruus – Nuorten elinolut vuosikirja 2008. Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 84 & Nuorisosaian neuvottelukunta & Stakes.
- Björklund, Liisa (2008): Kannustaminen ja moraali: Kannustamisen idea suomalaisessa yhteiskuntapolitiikassa 1990-luvulta alkaen.
- Foucault, Michael (1984): Tarkkailla ja rangaista. Tammi
- Granfelt, Riitta (2003): Vankilasta kotiin vai kadulle: vangit kertovat asunnottomuudesta. Ympäristöministeriö, Helsinki.
- Granfelt, Riitta (2007): Tuettua polkua vapauteen. Selvitys Kriminaalihuollon tukisäätiön asumis- palveluista ammatillisen tuen näkökulmasta. Kriminaalihuollon tukisäätiö. Raportteja 1/2007.
- Granfelt, Riitta (2008) Osalliseksi omaan elämään – Work out -ohjelma nuoren vangin tukena. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 4/2008.
- Hallituksen ohjelma (2007) Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelma. <http://www.aka.fi/Tiedostot/Strategiat/hallitusohjelma2007.pdf>
- Hänninen, Sakari & Jouko Karjalainen & Kirsi-Marja Lehtelä (2007): Pääsy kielletty. Poiskäännyttämisen politiikka ja sosiaaliturva.
- Juhila, Kirsi (2008): Aikuisten parissa tehtävän sosiaalitoiminnan yhteiskunnallinen paikka. Teoksessa Jokinen, Arja & Kirsi Juhila (toim.). Sosiaalityö aikuisten parissa. Vastapaino. 48-81.
- Jälkihuoltotyöryhmä (2006): Rikoksista rangaistujen tuen tarve. Suositukset yhteistoiminnalle. Vankien jälkihuoltotyöryhmän raportti. Sosiaali- ja terveysministeriö, oikeusministeriö ja Suomen kuntaliitto. Selvityksiä 2006:6.
- Kangas, Olli & Veli-Matti Ritakallio (2008): Köyhyyden mittaustavat, sosiaaliturvan riittävyys ja köyhyyden yleisyys Suomessa. Helsinki: Kela Sosiaali- ja terveysturvan selosteita 61, 2008.
- Kauppila, Tarja (1999). Vankeudesta vapauteen. Suomalaisten miesvankien turvattomuus ja elämäntilanteiden hallinta. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja 2. Tietosanoma, Helsinki.
- Karjalainen, Jouko & Lasse Rautniemi (2006): Elämältä suunta puuttuu?
- Karsikas, Vuokko (2005) Selvin päin olosta tulee hyvä fiilis: Päihdeongelmaisten vankien voimaantumisen. Rikosseuraamusviraston julkaisuja, 3/2005.
- Keskitalo, Elsa (2008): Balancing social citizenship and new paternalism: Finnish activation policy and street level practice in a comparative perspective. Helsinki: Stakes 2008. Tutkimuksia 177.
- Keski-Uusimaa (2008) <http://www.keski-uusimaa.fi/Uutiset/Arkisto/2008/12/10/Wop-projekti-sitouttaa-vangit-yhteiskuntaan>.
- Korhonen, Erkki (2002): Asunnottomuus Helsingissä. Helsingin kaupungin tietokeskuksen julkaisuja 4:2002.
- Kotiranta, Tuija (2008): Aktivoinnin paradoksit. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2008.
- Kuivajärvi, Kirsti (1992): Sakoista vankilaan. Tutkimus sakkovangeista ja muuntorangaistusjärjestelmästä. Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston julkaisuja 1/1992. Helsinki. Oikeusministeriö.
- Kuusi, Matti. Kansainvälinen sananlaskutietokanta.
- Kyngäs, Margit (2000). Vankeus miehen elämänsä. Tutkimus nuorena rikoksentehtyjänä vankilaan tuomittujen miesten lapsuudesta, vankeusajasta ja vankeuden jälkeisestä elämästä. Acta Universitatis Lapponiensis 36. Lapin yliopisto, Rovaniemi.
- Kääriäinen, Juha (1995). Seikkailijasta pummiksi. Tutkimus rikosurasta ja sosiaalisesta kontrollista. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja 1. Painatuskeskus, Helsinki.
- Laine, Matti (2007): Kriminologia ja rankaus sosiologia. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus.
- Lehti, Martti. & Sirén, Reino (2006): Väkivaltarikokset ja alkoholi. Teoksessa Rikollisuustilanne 2005. Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 220. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, 251–261.
- Matthews Roger & Jock Young (2003): New politics of Crime and Punishment. Willan Publishing.
- Mohell, Ulla & Jussi Pajuoja (2006): Vankeuspaketti. Vankeinhoidon kokonaisuudistus käytännössä.
- Pekkola, Katariina & Heli Valokivi (2006) Lainrikkaja-asiakkaiden näkökulma palveluihin ja niissä tehtäviin suunnitelmiin. <http://kotisivut.ainaratkaisu.fi/service/xpublisher/files/687.pdf>
- Poikolainen, Kari & Pia Mäkelä (2009). Alkoholi-kuolemien määrä kasvaa, kun ikärakenne muuttuu. Yhteiskuntapolitiikka 2/2009. 88-89.
- Rantala, Kati (2004). Vankilasta vapautuvat huumeiden käyttäjät: sosiaalinen ongelma? Tampereen huumeepilotin 4. raportti. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 3, Espoo.
- Rise (2009): Henkilöstötilinpäätös. www.rikosseuraamus.fi/henkilostö
- Rodgers, John J.(2008): Criminalising Social Policy. Anti-social behavior and welfare in a de-civilised society. Willan Publishing.
- Rose, Nikolas (1999) Powers of freedom: reframing political thought. Cambridge University Press
- Salin, Susanna (1996). Elinkautisvangit. Elämäähän se on muurien tälläkin puolella. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja 5. Edita, Helsinki.

- Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 213.
- Sallila, Seppo (2009): Hyvinvointivaltion optimaalisen köyhyyspolitiikan määrittelyä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Tutkimuksia.
- Salovaara-Karstu, Christa & Vesa Muttilainen (2004). Asuntohäädöt 2000-luvun Suomessa. Ulosoton rekisteritietoja ja vuokrasuhteen osapuolten kokemuksia.
- Sevón, Kjell (1995). Rikollinen ja rikostilastointi, tutkimus ja kritiikki. Selvitys kriminologisen tutkimuksen ja koulutuksen tilasta sekä kehittämistarpeista ja mahdollisuuksista Suomessa. Kriminologian julkaisuja 1. Helsingin yliopiston rikos- ja prosessioikeuden sekä oikeuden yleistieteiden laitos, Helsinki.
- Sipilä, Jorma (1989): Sosiaalityön jäljillä. Tammi
- Sosiaalibarometri (2009). Ajankohtainen arvio kansalaisten hyvinvoinnista, palveluista ja palvelujärjestelmän muutoksesta. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry.
- Stakes(2008): Toimeentulotuen vuositilasto.
- Tiitinen, Virpi (joulukuu 2008) Suullinen tiedonanto koskien asunnottomuustietojen kokoamista.
- Tilastokeskus (2009): Tulonjakotilasto. <http://www.stat.fi/til/tjt/index.html>.
- Timonen, Pekka (2000). Vahingonkorvausvaatimuksen käsittelystä rikosasiassa Lapin yliopisto, oikeustieteen pro gradu -tutkielma. Toivonen, Johanna (1999). Vangin voimavarat. Pohjois-Savon ammattikorkeakoulu, sosiaalialan opinnäytetyö.
- Tourunen, Jouni (2000). Epäilyksen polttopisteessä. Tutkimus päihdekuntoutusosastosta vankilassa. Stakes tutkimuksia, Helsinki.
- Tourunen, Jouni & Perälä, Jussi (2004). Kohti kognitiivista yhteisöhoitoa? Helsingin vankilan päihdetörmän osaston arviointi- ja kehittämistutkimus. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2, Helsinki.
- Tuori, Kaarlo & Toomas Kotkas (2008) Sosiaalioikeus. 4. uudistettu painos. Helsinki, WSOY.
- TVYry (2008): Kantelu eduskunnan oikeusasiamiehelle.
- Vartiainen, Heikki (2007) Health, Working Capacity and Need for Treatment of Finnish Prisoners Health, Working Capacity and Need for Treatment of Finnish Prisoners (revised) NDPH. Oslo 13.2.2007.
- Young, Jock (1999). The Exclusive Society. Social Exclusion, Crime and Difference in Late Modernity. Sage Publications, London - Thousand Oaks - New Delhi.

Liite 1. Haastattelut

Haastattelut				
	Pvm	Kunta	Toimiala	Työntekijä
1	3.4.2008	Kokkola	TYP	Johtava työvoimaneuvoja
2	3.4.2008	Kokkola	TYP/sosiaalitoimi	Terveydenhoitaja
3	21.5.2008	Helsinki	Sosiaali /	Johtava sosiaalityöntekijä
4	21.5.2008	Helsinki	asuminen	Sosiaalityöntekijä
5	21.5.2008	Jyväskylä	Asuminen / 3. sektori	Toiminnanjohtaja
6	21.5.2008	Jyväskylä	Asuminen / 3. sektori	Erityisohjaaja
7	21.5.2008		Vankila	Sosiaalityöntekijä
8	16.6.2008	Kuopio	Sosiaalitoimi /	Johtava sosiaalityöntekijä
9	16.6.2008	Kuopio	asuminen	Asumispalveluohjaaja
10	16.6.2008	Kuopio	Päihdepalvelut	Johtava ohjaaja
11	16.6.2008	Kuopio	Päihdepalvelut	Ohjaaja
12	17.6.2008	Joensuu	Sosiaalitoimi /	Aikuissosiaalityön/ TYPin johtaja
13	17.6.2008		asuminen / työ	Asunnottomien sosiaalitt.
14	17.6.2008	Joensuu	3. sektori	Projektityöntekijä
15	18.6.2008	Oulu	Sosiaalitoimi	Palveluesimies
16	18.6.2008	Oulu	Sosiaalitoimi	Sosiaalityöntekijä
17	18.6.2008	Oulu	Vankisos. /	Vankisosiaalityöntekijä
18	18.6.2008	Oulu	työ	TYPin sosiaalityöntekijä
19	25.6.2008	Vantaa	Päihdepalvelut	Palvelupäällikkö
20	25.6.2008	Vantaa	Päihdepalvelut	Sairaanhoitaja
21	26.6.2008	Espoo	Sosiaalitoimi	Johtava sosiaalityöntekijä
22	26.6.2008	Espoo	Sosiaalitoimi	Sosiaalityöntekijä
23	26.6.2008	Vaasa	Sosiaalitoimi	Toimeentulotuen johtaja
24	26.6.2008	Vaasa	Sosiaalitoimi	Sosiaalityöntekijä
25	27.6.2008	Vaasa	Sosiaalitoimi	Tulosaluejohtaja
26	30.6.2008	Tampere	Sosiaalitoimi /	Johtava sosiaalityöntekijä
27	30.6.2008	Tampere	vankisos.	Vankisosiaalityöntekijä
28	30.6.2008	Tampere	Työ	Typin johtaja
29	30.6.2008	Tampere	Työ	Vastaavan ohjaajan sijainen
31	3.7.2008	Helsinki	Päihdepalvelut	Töölön A-klinikan johtaja
32	4.7.2008	Lahti	Sosiaalitoimi /	Johtava sosiaalityöntekijä
33	4.7.2008	Lahti	asuminen	Sosiaalipalveluohjaaja

	Pvm	Kunta	Toimiala	Työntekijä
34	4.7.2008	Lahti	Työ	Vastaava sosiaalityöntekijä
35	4.7.2008	Lahti	Työ	Työvoimaohjaaja
36	8.7.2008	Vantaa	Sosiaalitoimi	Aikuissosiaalityön esimies
37	8.7.2008	Vantaa	Sosiaalitoimi	Sosiaalityöntekijä
38	29.8.2008	Vaasa	Sosiaalitoimi / Asuminen	Vastaava ohjaaja
39	29.8.2008	Vaasa	Sosiaalitoimi / Asuminen	Ohjaaja
40	5.9.2008	Turku	Sosiaalitoimi	Johtava sosiaalityöntekijä
41	5.9.2008	Turku	Sosiaalitoimi	Sosiaalityöntekijä
42	5.9.2008	Turku	Sosiaalitoimi	Sosiaalityöntekijä (päihde)
43	18.9.2008	Turku	3. sektori	

Liite 2. Haastattelurunko

Haastattelurunko

Haastattelujen tarkoituksena selvittää **toimeentuloon, työllistymiseen, asumiseen sekä päihdehoitoon** liittyviä toimintatapoja ja **yhteistyökäytäntöjä**.

Haastatteluja tehdään eri puolilla maata kuntien sosiaalitoimistoissa ja työvoiman palvelukeskuksissa, kaikkiaan 15–20. Haastateltavina lainrikkajien kanssa työtä tekeviä ja joitakin johtavia sosiaalityöntekijöitä/työvoimaneuvojia. Aikataulun salliessa tehdään lisäksi 2–3 haastattelua vertaistukea antavissa organisaatioissa ja Kriminaalihuollon tukisäätiössä.

Haastattelun pituus 45–60 minuuttia, ei mielellään paljon yli, koska venyessään ne tahtovat mennä liiaksi jutusteluksi.

Etenemisjärjestys

joka toki vaihtelee organisaation pääasiallisen tehtävän mukaan

- 1 Hankkeen esittely ja alkulämmittely, henkilötiedot tarpeellisessa määrin
esim. edellisen työpäivän kuvaus ja arvio sen tyypillisyydestä tai poikkeuksellisuudesta
- 2 Arjen kuntoon saaminen, yleensä
tavoitteet
keinot
keitä kaikkia siinä tarvitaan
- 3 Asumisen tuki
tavoitteet
keinot, työtavat
keitä kaikkia siinä tarvitaan
- 4 Työllistämisen mahdollisuudet ja esteet
tavoitteet
keinot, työtavat
keitä kaikkia siinä tarvitaan
- 5 Muut toimeentulon järjestämisen tarpeet
- 6 Päihdekuntoutus
tavoitteet, kuten hoitojatkumo vankilasta
keinot, työtavat
keitä kaikkia siinä tarvitaan
- 7 Muuta huomion arvoista

Liite

Liite 3. Työntekijäkysely (TK)

1. Nimesi (työntekijä) Huom! Kohdat 1-4 jäävät vain tutkijoiden tietoon.
2. Työpaikkasi
3. Paikkakunta
4. Mahdollinen kuntayhtymä
5. Asiakas tavattu (yksin, toisen työntekijän kanssa)
6. Milloin asiakas tavattiin? (samana päivänä --- vuosi sitten)
7. Kuinka usein työskentelet rikoksesta rangaistujen kanssa?
8. Asiakkaan sukupuoli
9. Asiakkaan ikä
10. Kuinka kauan olet tehnyt työtä ko. asiakkaan kanssa
11. Kuinka säännöllistä ja jatkuvaa asiakkaan yhteys sosiaalitoimistoon/TYP:een on ollut?
12. Asiakkaan perhetyyppi
13. Asiakkaan peruskoulutus
14. Onko asiakkaalla jokin pysyvä sairaus tai ruumiillinen vamma, joka on vähentänyt työkykyä tai pakottanut hänet vaihtamaan ammattia?
15. Mikä seuraavista vaihtoehtoista parhaiten kuvaa hänen terveydentilaansa?
16. Liittyykö asiakkaan päihdeiden käyttö lähinnä
17. Onko asiakas ollut hoidettavana avo- tai laitoshoidossa päihdeongelman vuoksi?
18. Onko asiakkaan nykyinen asunto (vaihtoehdot)
19. Kuinka kauan hän on asunut nykyisessä asunnossaan?
20. Montako kertaa asiakas on muuttanut asumaan toiselle paikkakunnalle (vankilaa ei oteta huomioon)?
21. Asiakkaan työmarkkina-asema
22. Asiakkaan ammatti (ammattinimike mahdollisimman tarkasti; eläkeläisille, työttömille, äitiyslomalla oleville jne. laitetaan viimeinen työssäoloaikainen ammatti; esimerkkejä: latoja, eläkkeellä oleva ahtaaja,työtön muurari jne.)
23. Milloin asiakas on viimeksi ollut palkkatyössä?
24. Milloin asiakas on viimeksi ollut muussa kuin palkkatuella järjestetyssä tai muussa tuetussa työssä?
25. Mikä on mielestäsi pääasiallinen syy siihen, että asiakas ei ole työssä tällä hetkellä?
26. Kuinka kauan työttömyys on kestänyt yhtäjaksoisesti (mahdollista vankeusaikaa ei huomioida)?
27. Mistä syystä asiakas joutui työttömäksi?
28. Millaiseksi arvioit asiakkaan mahdollisuudet saada työtä?
29. Asiakas on ainakin kerran elämässään
30. Asiakkaan työttömyysturva
31. Jos asiakas on nyt työssä, onko nykyisen työn jatkuvuus omasta mielestäsi turvattu?
32. Jos avio-/avopuoliso on työtön, millainen on hänen työttömyysturvansa?
33. Kuinka vaikeaa tai helppoa asiakkaan toimeentulo nykyisillä tuloilla on?
34. Onko asiakkaalla maksamattomia sakkoja tai muita velkoja
35. Mahdolliset velanhoidokustannukset
36. Asiakastapauksen yhteydessä tehdyt toimenpiteet
37. Minkälaista yhteistyötä asiakkaan asioissa on tehty
38. Keiden pitäisi mielestäsi kokoontua tämän asiakkaan asioissa?
39. Onko asiakkaalla henkilö jonka kanssa voi luottamuksellisesti keskustella vaikeuksistaan? (merkitään tärkein vaihtoehto)
40. Onko asiakkaan tuen tarve sinusta (vaihtoehtoja)
41. Kun ajattelet asiakkaan tulevaisuutta esim. kahden vuoden aikavälillä, niin katsotko, että (eri vaihtoehtoja)
42. Kun ajattelet haastateltua asiakasta, niin miten hyvin sinun mielestäsi asiakasta voidaan tukea käytettävissäsi olevin toimenpitein:
43. Onko asiakas viimeisen vuoden aikana saanut toimeentulotukea ns. harkinnanvaraisesti korvattaviin kuluihin?
44. Katsotko, että asiakkaan ongelmat ovat sellaisia, että hänen toimeentuloturvasa on järkevää hoitaa sosiaalihuollon kautta?
45. Mitä palveluja asiakas on käyttänyt viimeisen kahden vuoden aikana?
46. Onko asiakas maahanmuuttaja?
47. Kommentteja, lisätietoja, mitä muuta asiakkaista olisi tarpeen tietää jne.
48. Lomake täytetty (yksin/yhdessä asiakkaan/toisen työntekijän kanssa)

Liite 4. Lainrikkajien asumispalvelut

Arvoisa vastaanottaja!

Teen selvitystä vankilasta vapautuneiden ja Kriminaalihuollon asiakkaiden asumisesta ja muista tuen tarpeista 25 suurimmalle asunnottomuuskunnalle. Toivon vastauksia seuraaviin kysymyksiin mahdollisimman pian, kuitenkin viimeistään 19.11.2008 mennessä.

1. Kunta

vastaajan nimi ja yhteystiedot
organisaatio

2. Mitä seuraavia palveluita sosiaalitoimella on käytettävissä ylipäänsä asunnottomien asumisen järjestämisessä? (rasti perään ja jos mahdollista arvio määristä)

- normaaleissa vuokra-asunnoissa
- välivuokra-asunnot
- tukiasunnot normaalissa asuntokannassa
- matkustajakodit
- asuntolat
- mielenterveyskuntoutujien asumispalvelut
- päihdehuollon asumispalvelut
- ensisuoja
- muuta, mitä

3. Onko vankilasta vapautuneille varattu omia asuntoja tai asumispalvelupaikkoja?

jos on niin, mitä ja kuka ylläpitää?

4. Minkä pituisen tuomion ajan kunta maksaa asunnon vuokran?

kk

5. Onko yhdyskuntapalveluun tai muihin avorangaistuksiin määrätyille varattu omia asuntoja tai asumispalvelupaikkoja?

jos on niin, mitä ja kuka ylläpitää?

6. Onko lainrikkajien mahdollisiin vuokra/tukiasuntoihin järjestetty erityistä tukea tai valvontaa?

miten, kenen toimesta?

7. Muita lainrikkajien asumiseen liittyviä tietoja.

Syksyisin terveisin

Jouko Karjalainen
tutkija
Stakes
jouko.karjalainen@stakes.fi

Liite 5. Kysely työvoiman palvelukeskuksille

Arvoisa työvoiman palvelukeskuksen (yhteys)sosiaalityöntekijä!

Teen oikeusministeriön sekä sosiaali- ja terveysministeriön toimeksiannosta selvitystä rikoksista rangaistujen tuen tarpeesta ja heidän saamistaan palveluista. Kyse on niin pienestä asiakasryhmästä, että sen paremmin rekisterit kuin palvelukeskuksia koskevat tutkimuksetkaan eivät heidän tilanteitaan tavoita. Toivon Sinun vastaavan seuraaviin kysymyksiin mahdollisimman pikaisesti ja viimeistään marraskuun 26. päivään mennessä.

Voit vastata joko vastaamalla tähän sähköpostiin, postitse alla olevaan osoitteeseen tai verkkokyselyä. Sähköpostilla vastaaminen tapahtuu yksinkertaisesti valitsemalla valikosta Vastaa- toiminto, jolloin pääset täyttämään lomaketta. Verkkokyselyn linkki on alla. Voit myös keskeyttää verkkokyselyn täyttämisen ja jatkaa vastaamista myöhemmin.

<http://www.webropol.com/P.aspx?id=274623&cid=5306673>

Yhteistyöstä kiittäen

Jouko Karjalainen, tutkija,
Stakes
PL 220,
00531 Helsinki
puh. 09 3967 2223,
jouko.karjalainen@stakes.fi <<mailto:jouko.karjalainen@stakes.fi>>

Kysymykset

1. Palvelukeskus ja vastaajan nimi, nimike ja yhteystiedot (ainakin sähköposti)
2. Montako vankilasta vapautunutta asiakasta teillä on TYP:ssa tällä hetkellä?
3. Entä montako yhdyskuntapalveluasiakasta?
4. Onko palvelukeskuksenne vakiintuneita toimintatapoja vankilasta vapautuvien siirtymiseen TYP:n asiakkaaksi? Jos on, mitä ne ovat?
5. Entä yhdyskuntapalveluasiakkaat?
6. Mitä palveluja nämä asiakkaat eniten mielestäsi TYP:ssa tarvitsevat? Luettele tärkeysjärjestyksessä, kolme tärkeintä.
7. Katsotko, että lainrikkoajat kuuluvat TYP:n asiakaskuntaan? Pitäisikö heidän kohdallaan olla jotain ennakkoehtoja tai erityistoimia?
8. Miten heidän työllistymismahdollisuuksiaan tulisi parantaa?
9. Mihin nämä asiakkaat tavallisimmin siirtyvät TYP:sta?

Liite 6. Vastanneet työvoiman palvelukeskukset

Vastanneet työvoiman palvelukeskukset

Etelä-Karjala
Forssa
Helsinki
Hiiden/ Lohja
Hiiden/ Vihti
Joensuu
Jyväskylä
Kainuu
Keski-Karjala
Kokkola
Kotka-Hamina
Kouvola
Kouvola/ Anjalankoski

Kouvola/ Kuusankoski
Kuopio
Mikkeli
Pori
Raahe
Rauma
Rovaniemi
Salo
Savonlinna
Seinäjoki
Tampere
Vammala

Liite 7. Työntekijäkyselyn (TK) jakaumia

Liitetaulukossa työntekijäkyselyyn (TK) arvioitavaksi valittujen asiakkaiden tilanteita kuvaavia muuttujia

Kysymys 8. Tapausesimerkiksi valitun asiakkaan sukupuoli

	Lukumäärä	%
mies	53	93
nainen	4	7
Yhteensä	60	100

Kysymys 9. Asiakkaan ikä

	Lukumäärä	%
20-25	13	23
26-30	17	30
31-35	7	12
36-40	10	18
yli 40	10	18
Yhteensä	57	100

Kysymys 11. Kuinka säännöllistä ja jatkuvaa asiakkaan yhteys sosiaalitoimistoon tai työvoiman palvelukeskukseen on ollut?

	Lukumäärä	%
asiakassuhde on ollut alusta asti säännöllistä ja jatkuvaa	21	37
satunnaisia asiointeja silloin tällöin	13	23
säännöllisesti uusiutuvaa	19	5
tapasimme ensi kertaa	3	3
ei tietoa	1	2
Yhteensä	57	100

Kysymys 14. Onko asiakkaalla jokin pysyvä sairaus tai ruumiillinen vamma, joka on vähentänyt työkykyä tai pakottanut hänet vaihtamaan ammattia?

	Lukumäärä	%
ei ole	35	61
en osaa sanoa	3	5
kyllä, mikä?	19	33
Yhteensä	57	100

Kysymys 15. Mikä seuraavista vaihtoehtoista parhaiten kuvaa asiakkaan terveydentilaa?

	Lukumäärä	%
huono	16	28
hyvä	17	30
keskinkertainen	24	42
Yhteensä	57	100

Kysymys 20. Tavatun asiakkaan ammatti

autonasentaja	puhdistusmies
hitaaja	puutarhatyöntekijä
kirvesmies	puutarhuri
kokki	rakennusalan sekatyöntekijä
kuorma-autonkuljettaja	rakennusmies
lastaaja	rakennuspurkumies
lastenhoitaja	ravintolatyöntekijä
leipuri	sekatyömies
merimies	sekatyöntekijä
metallimies	yrittäjä
pientalorakentaja	ei ammattia

21. Asiakkaan työmarkkina-asema

	Lukumäärä	%
ammattikursilla tai vastaavalla	2	3
eläkkeellä	2	3
en osaa sanoa	1	2
muu, mikä?	5	9
opiskelija/koululainen	1	2
pitkällä sairauslomalla (saa sv-päivärahaa)	5	9
työllisyystöissä	4	7
työssä palkansaajana osapäivätyössä (alle 30 t/vko)	1	2
työtön/ lomautettu	35	61
työtön/ lomautettu, muu, mikä?	1	2
Yhteensä	57	100

Kysymys 23. Milloin asiakas on viimeksi ollut palkkatyössä?

	Lukumäärä	%
ei koskaan	11	19
parastaikaa	3	5
1990-luvulla	13	23
2000-2005	4	7
2006-2007	6	10
ei tietoa	21	37
Yhteensä	57	100

27. Mistä syystä asiakas joutui työttömäksi?

	Lukumäärä	%
ei ole aikaisemmin ollut työelämässä, eikä ole vielä löytänyt työpaikkaa	15	26
erosi omasta pyynnöstään, miksi?	6	10
erotettiin	2	4
joutui vankilaan	8	14
määrääjäksi sovittu työ päättyi	4	7
en osaa sanoa	22	39
Yhteensä	57	100

28. Millaiseksi arvioit asiakkaan mahdollisuudet saada työtä?

	Lukumäärä	%
työtä luvattu lähiaikoina	2	4
hyvät mahdollisuudet	10	16
melko huonot	22	39
hyvin huonot	16	28
en osaa sanoa	7	12
Yhteensä	57	100

42. Kun ajattelet haastateltua asiakasta, niin miten hyvin sinun mielestäsi asiakasta voidaan tukea käytettävissäsi olevin toimenpitein:

	Lukumäärä	%
ei tule autetuksi, pelkkä raha-apu vain jouduttaa asiakkaan ongelmakerrettä	5	9
lisäksi tarvitaan muita toimenpiteitä, mitä?	28	49
lisäksi tarvitaan muita toimenpiteitä, mitä?, ei tule autetuksi, pelkkä raha-apu vain jouduttaa asiakkaan ongelmakerrettä	2	4
tulee hyvin autetuksi, koska kyse on vain työ/toimeentulo-ongelmasta	3	5
tulee hyvin autetuksi, koska kyse on vain työ/toimeentulo-ongelmasta, lisäksi tarvitaan muita toimenpiteitä	10	18
en osaa sanoa	9	16
Yhteensä	57	100

44. Katsotko, että asiakkaan ongelmat ovat sellaisia, että hänen toimeentuloturvasa on järkevää hoitaa sosiaalihuollon kautta?

	Lukumäärä	%
ei	11	19
kyllä, koska hänen toimeentulo-ongelmiensa hoito vaatii sosiaalityön erityisosaamista	36	63
en osaa sanoa	10	18
Yhteensä	57	100

AVAUKSIA-sarjassa aiemmin ilmestyneet

2009

Sinikka Sihvo (toim.). Sukupolvien yli ulottuva vastuu ja tutkimuksen etiikka
Avauksia 2/2009

Anna Forsman, Kjell Herbets, Esa Aromaa, Jyrki Tuulari, Kristian Wahlbeck. Kohti pohjalaista hyvinvointia: Mielenterveyttä koskeva kyselytutkimus 2008
Avauksia 3/2009

Jan Klavus (toim.). Terveystaloustiede 2009
Avauksia 4/2009

Mieli 2009
Avauksia 5/2009

Marjaana Seppänen, Reija Heinola, Sirpa Andersson. Hyvinvointia ja terveyttä edistävää toimintaa käytännössä
Avauksia 6/2009

Päivi Nurmi-Koikkalainen. Vättilämätön apu elämisen mahdollistajana
Avauksia 7/2009

Kerttu Perttilä, Pia Hakamäki, Timo Hujanen, Timo Ståhl (toim.). Terveyden edistämisen taloudellinen arviointi kunnissa
Avauksia 8/2009

Pasi Moisio. Vähimmäisturva ja köyhyysraja Suomessa
Avauksia 9/2009

Hennamari Mikkola, Satu Kapiainen, Timo Seppälä, Mikko Peltola, Ulla Tuominen, Markku Pekurinen, Unto Häkkinen. Tutkimus terveydenhuollon maksukattojen yhdistämisestä
Avauksia 10/2009

Eila Laukkanen, Teija Kemppi, Jari Kylmä, Arja Airaksinen, Antti Henttonen, Kaisa Haatainen. SIHTI-interventio. Nuoren ongelmien ja elämäntilanteen kokonaisvaltainen arviointi perustason ja erikoissairaanhoidon yhteistyönä
Avauksia 11/2009

Pekka Ruotsalainen (toim.). Sosiaali- ja terveydenhuollon tietojenkäsittelyn tutkimuspäivät. Tutkimuspaperit 2009
Avauksia 12/2009

Simo Kokko, Eija Peltonen, Virpi Honkanen (toim.) Perusterveydenhuollon kehittämisen suuntaviivoja. Raportti perusterveydenhuollon vahvistamistoimien suunnittelutyöstä
Avauksia 13/2009